

Interreg

EUROPEAN UNION

Balkan-Mediterranean IRC-HERMES

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
Society for the Environment and Cultural Heritage

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΩΝ
& ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ | PROCEEDINGS OF
SCIENTIFIC MEETINGS & CONCLUSIONS

Introduction to this publication

This publication presents the presentations presented at the two scientific meetings held for the presentation of the IRC - HERMES programme and the relevant conclusions that emerged. IRC - HERMES is a collaboration of 4 cities in three Balkan countries aiming to digitally record and evaluate buildings that constitute those cities' Architectural Heritage, in order to explore a common strategy for the preservation and promotion of their cultural heritage.

The cities that participated in the programme were Corfu, Argyrokastró and Ohrid, which were selected as sites inscribed on the UNESCO World Heritage List, and Vathi in Samos, which was selected as the capital of an island that preserves the remains of an important ancient city - Pythia and the UNESCO monument of the ancient temple of Hera (Heraion). All cities face common challenges but also different problems as highlighted through the programme. IRC-HERMeS has developed a single digital database to record the most important historic buildings of the four cities, highlighting their architectural heritage and prioritizing the required maintenance and restoration interventions. At the same time, tools were developed to educate students and raise awareness of local communities on architectural heritage issues.

ELLINIKI ETAIRIA - Society for the Environment and Cultural Heritage (ELLET) participated as a partner in the program and collaborated with the University of Cyprus, the Research Center "Athena" in Greece, the Municipality of Ohrid and the non-governmental development organization "Auleda" in Albania. With the cooperation of expert scientists - members - scientifically supported the recording and evaluation of the architectural heritage of the four cities and the compilation of texts documenting the historical development and shaping their physiognomy. He also evaluated the results of the digital recording, undertook the dissemination of the results of the program and printed and circulated two bilingual information leaflets. At the end of the program, it organized online meetings to present the results to the general public, with the aim of (a) exchanging views on the common challenges facing the four cities, (b) developing a common strategy for the protection and promotion of cities, and (c) the creation of similar programs and collaborations with other cities or historical settlements of Greece.

The edition, after short greetings, presents:

- The most important actions of the ELLINIKI ETAIRIA - Society for the Environment and Cultural Heritage (ELLET) which in its 50 years of operation has developed important actions related to the Preservation and Restoration of the Architectural Heritage of historic cities and settlements.

Part A presents:

- The overall object and objectives of the program
- A brief presentation of the characteristics of the four cities that participated in the programme.
- Presentations by representatives of the cities of the development and the results of the program, but also of the challenges they face.
- The questionnaire completed by citizens in the context of the local workshops of the four cities and the educational portal of the programme.
- The common characteristics of the traditional and ecclesiastical Architecture of Argyrokastró, Ohrid, Epirus and Western Macedonia and a summary of the common characteristics and problems of the four cities of the programme.

Part B presents:

- Presentations by professors of the Schools of Architecture of Athens, Patra and Crete regarding the methodologies for recording historic buildings.
- Conclusions from the programme for a joint Protection and Development Strategy.

Εισαγωγή στην έκδοση

Η παρούσα έκδοση παρουσιάζει τις εισηγήσεις που παρουσιάστηκαν στις δυο επιστημονικές συναντήσεις που πραγματοποιήθηκαν για την παρουσίαση του προγράμματος IRC - HERMES και τα σχετικά συμπεράσματα που προέκυψαν. Το IRC - HERMES αποτελεί ένα πρόγραμμα συνεργασίας 4 πόλεων σε τρεις βαλκανικές χώρες με αντικείμενο την ψηφιακή καταγραφή και αξιολόγηση κτιρίων που συγκροτούν την Αρχιτεκτονική Κληρονομιά τεσσάρων πόλεων, με στόχο τη διερεύνηση μιας κοινής στρατηγικής διατήρησης και προώθησης της πολιτιστικής τους κληρονομιάς.

Οι πόλεις που συμμετέχουν στο πρόγραμμα είναι η Κέρκυρα, το Αργυρόκαστρο και η Αχρίδα που επελέγησαν ως τόποι εγγεγραμμένοι στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO και το Βαθύ Σάμου που επελέγη ως πρωτεύουσα ενός νησιού που διασώζει κατάλοιπα από μία σημαντική πόλη της αρχαιότητας -το Πυθαγόρειο- κηρυγμένο επίσης ως μνημείο της UNESCO μαζί με τον αρχαίο ναό της Ήρας (Ηραίο). Όλες οι πόλεις αντιμετωπίζουν κοινές προκλήσεις αλλά και διαφορετικά προβλήματα όπως αναδείχθηκε μέσα από το πρόγραμμα. Το IRC- HERMeS ανέπτυξε μια ενιαία ψηφιακή βάση δεδομένων για την καταγραφή των σημαντικότερων ιστορικών κτιρίων των τεσσάρων πόλεων, η οποία αναδεικνύει την αρχιτεκτονική κληρονομιά τους και ιεραρχεί τις απαιτούμενες παρεμβάσεις συντήρησης και αποκατάστασης. Παράλληλα, αναπτύχθηκαν εργαλεία για την εκπαίδευση μαθητών και την ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών σε θέματα αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος & Πολιτισμού (ΕΛΛΕΤ) συμμετείχε ως εταίρος στο πρόγραμμα και συνεργάστηκε με το Πανεπιστήμιο της Κύπρου, το Ερευνητικό Κέντρο “Αθηνά” στην Ελλάδα, το Δήμο Αχρίδας και την μη κυβερνητική αναπτυξιακή οργάνωση “Auleda” στην Αλβανία. Με τη συνεργασία ειδικών επιστημόνων -μελών της - στήριξε επιστημονικά την καταγραφή και αξιολόγηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς των τεσσάρων πόλεων και τη σύνταξη κειμένων τεκμηρίωσης της ιστορικής εξέλιξης και διαμόρφωσης της φυσιογνωμίας τους. Επίσης, αξιολόγησε τα αποτελέσματα της ψηφιακής καταγραφής, ανέλαβε τη διάχυση των αποτελεσμάτων του προγράμματος και τύπωσε και κυκλοφόρησε δύο δίγλωσσα ενημερωτικά φυλλάδια. Με το πέρας του προγράμματος οργάνωσε διαδικτυακές συναντήσεις παρουσίασης των αποτελεσμάτων στο ευρύ κοινό, με στόχους (α) την ανταλλαγή απόψεων σχετικών με τις κοινές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι τέσσερις πόλεις, (β) τη διαμόρφωση μιας κοινής στρατηγικής προστασίας και ανάδειξης των πόλεων και (γ) τη δημιουργία παρόμοιων προγραμμάτων και συνεργασιών με άλλες πόλεις ή ιστορικούς οικισμούς της Ελλάδας.

Στην έκδοση, μετά από σύντομους χαιρετισμούς, παρουσιάζονται:

- Οι σημαντικότερες δράσεις της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού (ΕΛΛΕΤ) η οποία στα 50 χρόνια λειτουργίας της έχει αναπτύξει σημαντικές δράσεις σχετικές με τη Διατήρηση και Αποκατάσταση της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς των ιστορικών πόλεων και οικισμών.

Στο Α' Μέρος παρουσιάζονται:

- Το συνολικό αντικείμενο και οι στόχοι του προγράμματος
- Μία σύντομη παρουσίαση των χαρακτηριστικών των τεσσάρων πόλεων που συμμετείχαν στο πρόγραμμα.
- Παρουσιάσεις από εκπρόσωπους των πόλεων της εξέλιξης και των αποτελεσμάτων του προγράμματος, αλλά και των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν.
- Το ερωτηματολόγιο που συμπληρώθηκε από πολίτες στο πλαίσιο των τοπικών εργαστήριων των τεσσάρων πόλεων και η εκπαιδευτική πύλη του προγράμματος.
- Τα κοινά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής και εκκλησιαστικής Αρχιτεκτονικής Αργυρόκαστρο, Αχρίδας, Ηλείου και Δυτικής Μακεδονίας και σύνοψη των κοινών χαρακτηριστικών και προβλημάτων των τεσσάρων πόλεων του προγράμματος.

Στο Β' Μέρος παρουσιάζονται:

- Εισηγήσεις από καθηγητές των Αρχιτεκτονικών Σχολών της Αθήνας, της Πάτρας και της Κρήτης σχετικές με τις μεθοδολογίες καταγραφής ιστορικών κτιρίων.
- Συμπεράσματα από το πρόγραμμα για μια κοινή Στρατηγική Προστασίας και Ανάπτυξης

Opening remarks

Lydia Carras, Co-founder & Chairman of ELLINIKI ETAIRIA - Society for the Environment and Cultural Heritage (ELLET)

Good morning to everyone from Greece, Albania and Northern Macedonia.

We are very happy to have with us Sneska Quaedvlieg - Mihailovic, Secretary General of Europa Nostra, which is an organisation supporting all our efforts across Europe for the preservation of cultural heritage. We are also very grateful that the European Union through a programme like Interreg, supports the protection of heritage and in this case gave the opportunity to so many specialists to work on the architectural heritage of Vathy in Samos, Corfu, Gjirokastro of Albania and Ohrid of Northern Macedonia.

The task of co-ordinating all these people working together was not an easy one, but we proceeded and completed it successfully. We should note that this kind of projects is very valuable for all cities for multiple reason. Not only do we now have the digital documentation of historic buildings in all four cities, not only are we given the opportunity to make this information available to the wider public and raise awareness to the treasure this architectural heritage represents. Of the outmost importance to us in Greece is the fact that through this heritage, which in cases is common with our neighbours in Northern Macedonia and Albania, we are given the opportunity to exchange views and appreciate the value of this shared heritage, to create synergies and friendships

and to allow us to work more closely for this heritage across the borders.

We at ELLINIKI ETAIRIA are very happy to promote these collaborations and work with you as it is for the benefit of the whole of Europe, to develop and support such cross-border projects and create international friendships.

We want to thank very much on behalf of us all, Professor Eleni Maistrrou for co-ordinating this project from the Greek side and the scientists who supported her, like Miltos Tsoskounogloy, Yorgos Kourmadas and Elina Aggeli, and the office of ELLET and our specialists, like Miltiadis Lazoglou and Nefeli Varouchaki, who followed it very closely on a daily basis.

Congratulations to all of you, we are very proud of you and let us hope that more projects like this will come our way.

Thank you.

Φυσικά και πολιτιστικά μνημεία για την διαφύλαξη και αποκατάσταση των οποίων συνέβαλε ουσιαστικά η ΕΛΛΕΤ (1. Νέα Μονή Χίου, 2. Πρέσπες, 3. Επισκοπή Σικίνου, 4. Αγία Κυριακή Νάξου)

Χαιρετισμός

Λυδία Καρρά, Συνιδρυτής και Πρόεδρος ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού (ΕΛΛΕΤ)

Καλημέρα σε όλους από την Ελλάδα, την Αλβανία και την Βόρεια Μακεδονία.

Είμαστε πολύ χαρούμενοι που έχουμε μαζί μας τη Sneska Quaedvlieg - Mihailovic, Γενική Γραμματέα της Eurora Nostra, η οποία είναι ένας οργανισμός που υποστηρίζει τις προσπάθειες μας σε όλη την Ευρώπη για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Είμαστε επίσης πολύ ευγνώμονες που η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω ενός προγράμματος όπως το Interreg, υποστηρίζει την προστασία της κληρονομιάς και σε αυτή την περίπτωση έδωσε την ευκαιρία σε πολλούς ειδικούς να εργαστούν για την αρχιτεκτονική κληρονομιά της Κέρκυρας και του Βαθέως Σάμου στην Ελλάδα, του Αργυροκάστρου στην Αλβανία και της Αχρίδας στη Βόρεια Μακεδονία.

Το έργο του συντονισμού όλων αυτών των ανθρώπων που συνεργάστηκαν δεν ήταν εύκολο, αλλά το ολοκληρώσαμε με επιτυχία. Πρέπει να σημειώσουμε ότι τέτοιου είδους έργα είναι πολύτιμα για όλες τις πόλεις για πολλούς λόγους. Όχι μόνο διαθέτουμε τώρα την ψηφιακή καταγραφή των ιστορικών κτιρίων και στις τέσσερις πόλεις, όχι μόνο μας δίνεται η ευκαιρία να διαθέσουμε αυτές τις πληροφορίες στο ευρύτερο κοινό και να το ευαισθητοποιήσουμε για τον θησαυρό που αντιπροσωπεύει αυτή η αρχιτεκτονική κληρονομιά, αλλά το σημαντικότερο για εμάς στην Ελλάδα είναι το γεγονός ότι μέσω

αυτής της κληρονομιάς, η οποία συχνά είναι κοινή με τους γείτονές μας στη Βόρεια Μακεδονία και την Αλβανία, μας δίνεται η ευκαιρία να ανταλλάξουμε απόψεις και να εκτιμήσουμε την αξία αυτής της κοινής κληρονομιάς, να δημιουργήσουμε συνέργειες και φιλίες και να συνεργαστούμε στενότερα για αυτήν την κληρονομιά πέρα από τα σύνορα μας.

Στην ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ χαιρόμαστε ιδιαίτερα να προωθούμε αυτές τις συνέργειες καθώς είναι προς όφελος όλης της Ευρώπης να αναπτύσουμε και να στηρίζουμε τέτοια διασυνοριακά έργα και να δημιουργούμε διεθνείς φιλίες.

Θέλουμε να ευχαριστήσουμε πολύ εκ μέρους όλων μας, την καθηγήτρια Ελένη Μαϊστρου για τον συντονισμό αυτού του έργου από την ελληνική πλευρά και τους επιστήμονες που την στήριξαν, όπως ο Μίλτος Τσοσκουνόγλου, ο Γιώργος Κουρμαδάς και η Ελίνα Αγγέλη, και το γραφείο της ΕΛΛΕΤ και τους ειδικούς μας, όπως ο Μιλτιάδης Λάζογλου και η Νεφέλη Βαρουχάκη, που παρακολουθούσαν στενά το έργο σε καθημερινή βάση.

Συγχαρητήρια σε όλους σας, είμαστε πολύ περήφανοι για εσάς και ας ελπίσουμε ότι περισσότερα τέτοια έργα θα έρθουν στο δρόμο μας. Σας ευχαριστώ.

3

4

Natural and cultural monuments that ELLET contributed in their preservation and restoration (1. Nea Moni in Chios, 2. Prespes, 3. Episkopi in Sikinos, 4. Agia Kyriaki in Naxos)

Opening remarks

Sneška Quaedvlieg-Mihailović, Secretary General of Europa Nostra

It is with great pleasure that I wish to greet all partners of the project “Interregional Cultural Heritage e-Management (IRC-HERMeS)” which is funded by the “Interreg Balkan-Mediterranean” programme and is included among the projects that obtained the prestigious label of “2018 - European Year of Cultural Heritage”.

Europa Nostra is delighted that “Elliniki Etaireia”, proud country representation of Europa Nostra in Greece led by my colleague and friend, Lydia Carras, is one of the partners of your project consortium. We are also delighted that the IRC-HERMeS project is based on the methodology developed by the “HERMeS” project led by my dear colleague and friend, Pavlos Chatzigrigoriou, an innovative documentation of historic buildings on the island of Syros (Greece) that Europa Nostra and the European Union awarded in 2015. For these two reasons, Europa Nostra enthusiastically expressed its support to the IRC-HERMeS project. We are always glad to see our award laureates, members and associations of Europa Nostra build bridges, develop synergies and continue their activities to preserve and protect Europe’s rich and shared Cultural Heritage.

Today, by further improving and expanding the HERMeS methodology to 4 sites which figure on the UNESCO World Heritage List, namely Corfu and Samos in Greece as well as Gjirokaster in Albania and Ohrid in North Macedonia, the HERMeS project proves that it can be transposed in different historic cities and that it can deliver stimulating results, using and promoting a holistic approach to the safeguard of our cultural heritage focusing in particular on historic buildings, conservation, tourism and education.

It is well known that proper documentation of historic buildings is essential for ensuring quality preservation and protection. In this context, the IRC-HERMeS project has developed and promoted an innovative “first-digital” approach: as you will witness today, up to 450 historical buildings were detailed and documented digitally, providing indispensable data for developing proper conservation plans as well as holistic regeneration, and preservation strategies.

The vast potential of heritage-led regeneration in historic cities, villages, and the countryside across Europe can become a real ‘game-changer’ towards a greener and more sustainable Europe. This forceful argument is included in an inspiring paper drafted by

our Executive President, Prof. Dr Hermann Parzinger, published by the European Investment Bank under the very meaningful title: “TOGETHERNESS!” This is also included in the recently released publication “European Cultural Heritage Green Paper” that puts Europe’s shared heritage at the heart of the European Green Deal.

Finally, this will have to be one of the key messages of the New European Bauhaus initiative launched last September by the President of the European Commission, Ursula von der Leyen.

It is proven that any investment in cultural heritage has multiple positive repercussions not only on economic growth based on sustainable development, but also on vital goals of green and digital transformation of our way of life and most importantly, on the much-needed social cohesion and inclusion. Europa Nostra has advocated in favour of this, in the European Heritage Alliance Manifesto “Cultural Heritage: a powerful catalyst for the future of Europe”, which puts forward 7 tangible ways in which cultural heritage can act as a catalyst for positive change for Europe’s immediate socioeconomic recovery and for Europe’s long-term future. This is extremely important to bear in mind at the time when we are all invited to contribute to the Conference on the Future of Europe.

We hope that today, as the project IRC-HERMeS walks towards the finish line, you will explore with the invaluable support and experience of “Elliniki Etaireia” the connections that cultural heritage provides in the wider region of the Balkans, focusing on our shared identity and history but also our common sustainable and peaceful future.

I wish you the best of success in today’s activities, and we are looking forward to reading, exploring and further disseminating the results of IRC-HERMeS digitally. I also hope that I shall soon have the opportunity to visit the World Heritage cities which have taken part in this innovative and most welcome European cooperation project.

Χαιρετισμός

Sneška Quaedvlieg-Mihailović, Γενική Γραμματέας της Europa Nostra

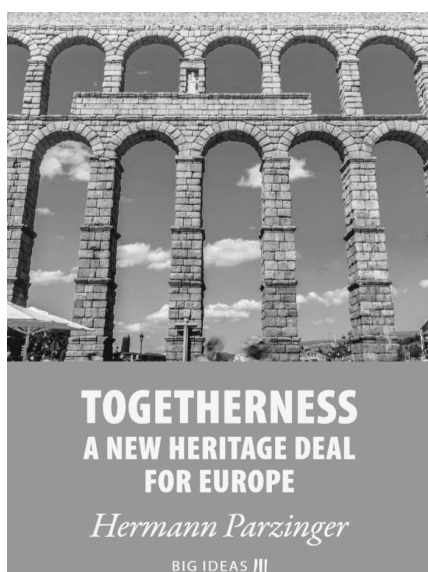
Με μεγάλη μου χαρά καλωσορίζω όλους τους εταίρους του προγράμματος «Interregional Cultural Heritage e - Management (IRC-HERMeS) και ιδιαίτερως την Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, εκπρόσωπο της Europa Nostra στην Ελλάδα. Η Europa Nostra στηρίζει με ενθουσιασμό το πρόγραμμα HERMeS, που βραβεύθηκε το 2015, εμπνευστής του οποίου είναι ο Παύλος Χατζηγηγορίου. Μετά τη Σύρο, το πρόγραμμα εφαρμόζεται στις 4 αυτές Βαλκανικές πόλεις, εγγεγραμμένους τόπους στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, την Κέρκυρα, την Σάμο, το Αργυρόκαστρο και την Αχρίδα και αποδεικνύει πως μπορεί να βρει εφαρμογή και σε άλλες ιστορικές πόλεις. Με την μεθοδολογία της ψηφιακής τεκμηρίωσής του, το πρόγραμμα κατέγραψε 450 κτήρια στις πόλεις αυτές, παρέχοντας απαραίτητα στοιχεία για την σωστή αποκατάστασή τους και την χάραξη μιας ολιστικής στρατηγικής συντήρησης και αναβάθμισης. Γνωρίζουμε εξάλλου πως η αναζωογόνηση των ιστορικών τόπων, με άξονα την πολιτιστική τους κληρονομιά, μπορεί να οδηγήσει σε μια πιο πράσινη και βιώσιμη Ευρώπη. Εύχομαι καλή επιτυχία στις σημερινές εργασίες του webinar και ελπίζω να έχω σύντομα την ευκαιρία να επισκεφτώ όλες τις πόλεις που συμμετέχουν σε αυτό το καινοτόμο πρόγραμμα.

Pavlos Chatzigrigoriou (third from left) after receiving the European Heritage Award / Europa Nostra Award for the “HERMeS” project, during a dedicated ceremony that took place in June of 2015 in Oslo, Norway. (EN Archive)

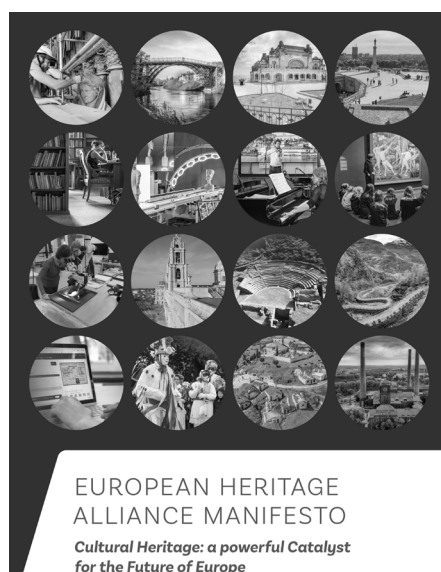
Pavlos Chatzigrigoriou presenting the “HERMeS: Hermoupolis Digital Heritage Management” project during the Local Award Ceremony organised in September 2015 in Hermoupolis Syros to celebrate the European Heritage Award / Europa Nostra Award.

Cover of the EIB Essay “Togetherness - A New Heritage Deal for Europe” by Hermann Parzinger, Executive President of Europa Nostra.

Cover of the European Heritage Green Paper which was produced by Europa Nostra in close cooperation with ICOMOS and the Climate Heritage Network, with the input of other members of the European Heritage Alliance, and with the support by the European Investment Bank Institute and the Creative Europe programme of the European Union.

Cover of the European Heritage Alliance Manifesto ‘Cultural Heritage: a powerful catalyst for the future of Europe’ launched on 9 May 2020, on the occasion of Europe Day, by the members of the European Heritage Alliance.

ELLINIKI ETAIRIA's work

Miltiadis Lazoglou, Dr. Urban & Regional Planner, Environmental Policy Coordinator of ELLINIKI ETAIRIA

ELLINIKI ETAIRIA - Society for the Environment and Cultural Heritage (ELLEΤ) has special councils that deal with specific areas of interest and are composed of distinguished scientists who contribute their experience and know-how on a voluntary basis. The Architectural Heritage Council of ELLEΤ systematically deals with actions of preservation and promotion of the architectural heritage. The Natural Environment Council focuses on the protection and conservation of nature and biodiversity. The Environmental Education Council was established with the aim of developing respect and educating and raising the awareness of children and adults in the preservation of the cultural and environmental heritage of Greece. The Institutional Framework Council was established in order to contribute to the improvement of the institutional protection of the natural and structured environment in our country. The Energy and Tax Reform Council is working to ensure a successful and sustainable transition to a climate-neutral economy based on the preservation of the natural and cultural heritage. The Council of Culture Paths seeks to promote walking tourism in Greece as an important tool for regional development and innovation.

Η δράση της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Μιλτιάδης Λάζογλου, Δρ. Χωροτάκτης - Πολεοδόμος, Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Πολιτικής της Ελληνικής Εταιρείας

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος & Πολιτισμού (ΕΛΛΕΤ) - σωματείο μη κερδοσκοπικό, μη κυβερνητικό-αγωνίζεται από το 1972 για την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Η ΕΛΛΕΤ διαθέτει μια σειρά από ειδικά συμβούλια που ασχολούνται με συγκεκριμένους τομείς ενδιαφέροντος και αποτελούνται από διακεκριμένους επιστήμονες που συμβάλουν με την εμπειρία και την τεχνογνωσία τους σε εθελοντική βάση.

Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς

Το Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (ΣΑΚ) της ΕΛΛΕΤ ασχολείται συστηματικά με δράσεις διάσωσης και ανάδειξης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Αναθέτει και παρακολουθεί την εκπόνηση μελετών αποκατάστασης αξιόλογων μνημείων εντός και εκτός Ελλάδας, πολλές από τις οποίες εξασφαλίζουν τη χρηματοδότηση των έργων μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων ή χορηγών. Πολλά από τα έργα αυτά έχουν βραβευτεί από τον ευρωπαϊκό οργανισμό της Ευρορα Νοστρά με πρόσφατο παράδειγμα την αποκατάσταση της Αγίας Κυριακής στη Νάξο.

Παράλληλα έχει αναλάβει δράση για την προστασία και αναβίωση των παραδοσιακών οικισμών της χώρας μας, και υλοποιεί δράσεις ευαισθητοποίησης με επιστημονικές εκδόσεις, ημερίδες και εκθέσεις. Επιστημονικές ημερίδες που οργανώνονται, έχουν στόχο τους την προστασία και ανάδειξη της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς με πιο πρόσφατες τις ημερίδες για τον παραδοσιακό οικισμό της Καστάνιας Μάνης, για τον Κάμπο της Χίου και για την πολιτιστικό πλούτο της Πάτμου, ενώ πρόσφατη έκδοση προβάλλει την ιστορία και την αρχιτεκτονική φυσιογνωμία του Λεονταρίου Αρκαδίας και θέτει ζητήματα προστασίας του οικισμού. Το ΣΑΚ συνεργάζεται με το Πρόγραμμα S.O.S, με παρεμβάσεις για την προστασία απειλούμενων μνημείων και συνόλων. Αναφέρονται ενδεικτικά η Βλυχάδα στη Σαντορίνη, ευαίσθητα φυσικά τοπία της Πάτμου, ο αρχαιολογικός χώρος της Σαλαμίνας και τα παραδοσιακά ξύλινα αλιευτικά καΐκια. Το ΣΑΚ μετέχει επίσης στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα Interreg Balkan-MED 'Interregional Cultural Heritage Management e-System' (IRC-HERMES), για την καταγραφή των ιστορικών κτιρίων τεσσάρων πόλεων παγκόσμιας κληρονομιάς, σε γειτονικές χώρες, με στόχο τη διαμόρφωση κοινής στρατηγικής για τη διατήρηση και ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς τους. Μετέχει επίσης στο πρόγραμμα Life IP AdaptIn GR με αντικείμενο την προσαρμογή της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κλιματική αλλαγή.

Οι επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής σε μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς στη Μεσόγειο

37 ιστορικά μνημεία απειλούνται από μεγάλη πλημμύρα

42 μνημεία αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο λόγω διάβρωσης των ακτών

Ο κίνδυνος διάβρωσης αφορά το Πυθαγόρειο και το Ηραίο της Σάμου, τη Δήλο, την παλιά πόλη της Κέρκυρας και τη μεσαιωνική πόλη της Ρόδου

Συμβούλιο Φυσικού Περιβάλλοντος

Το Συμβούλιο Φυσικού Περιβάλλοντος (ΣΦΥΠ) επικεντρώνεται στην προστασία και τη διατήρηση της φύσης και της βιοποικιλότητας. Παρακολουθεί στενά την λειτουργία των προστατευόμενων περιοχών, προτείνοντας σειρά μέτρων για την αποτελεσματικότερη προστασία τους. Ασχολείται επίσης σε θέματα σχετικά με την κλιματική αλλαγή, την προστασία του τοπίου και την ποιότητα των υδάτων. Το Συμβούλιο υπερασπίζεται το περιβάλλον ενάντια σε έργα καταστροφικής ανάπτυξης και διερευνά τις διαδικασίες εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Συμμετέχει σε ευρωπαϊκά και σε εθνικά προγράμματα, είτε ως συντονιστής είτε ως εταίρος. Το Συμβούλιο εργάζεται σε διάφορες προστατευόμενες περιοχές στην Ελλάδα, όπως η Σκύρος, οι Πρέσπες, οι Υγρότοποι του Αμβρακικού και ο Παρνασσός. Συνεργάζεται στενά με το Ευρωπαϊκό Γραφείο Περιβάλλοντος (European Environmental Bureau-EEB), με ερευνητικά ιδρύματα καθώς και διάφορες ΜΚΟ και τοπικές κοινωνίες.

Συμβούλιο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Το Συμβούλιο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΣΠΕ) ιδρύθηκε με στόχο την ανάπτυξη σεβασμού και την εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση παιδιών και ενηλίκων στη διαφύλαξη της πολιτιστικής και περιβαλλοντικής κληρονομιάς του τόπου. Η κινητοποίηση σχολείων να αναλάβουν δράσεις με στόχο την Αειφόρο Ανάπτυξη μέσα από το πρόγραμμα Αειφόρο Ελληνικό Σχολείο αποτελεί μια σημαντική πρωτοβουλία του ΣΠΕ της ΕΛΛΕΤ. Το ΣΠΕ είναι επίσης υπεύθυνο για την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού για μαθητές και εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης καθώς και για τη διοργάνωση ημερίδων και σεμιναρίων εκπαιδευτικών.

Συμβούλιο Θεσμικού Πλαισίου

Το Συμβούλιο Θεσμικού Πλαισίου (ΣΘΕΠ) συστήθηκε με σκοπό να συμβάλλει στη βελτίωση της θεσμικής προστασίας του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος στη χώρα μας. Εργάζεται συστηματικά για την τήρηση και βελτίωση του θεσμικού πλαισίου χωροταξικού, πολεοδομικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού και την αύξηση της αποτελεσματικότητας και αξιοπιστίας τους. Εξετάζει συστήματα διοίκησης και εργαλεία χωροταξικών, πολεοδομικών και περιβαλλοντικών πολιτικών και διαχείρισης περιβαλλοντικών κρίσεων και υποβάλλει σχετικές προτάσεις στην Πολιτεία και τα πολιτικά κόμματα, ενώ παράλληλα καταθέτει απόψεις

στο νομοθετικό έργο του ΥΠΕΝ και στην Βουλή. Παρεμβαίνει με κάθε νόμιμο τρόπο όταν διαπιστώνεται περίπτωση καταστρατήγησης του Συντάγματος και των νόμων, με σύμβουλο και οδηγό την νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας. Συνεργάζεται στενά με τα άλλα συμβούλια της Ελληνικής Εταιρείας, με το ΣΦΥΠ για την ρύθμιση και διαχείριση των περιοχών προστασίας, και με το ΣΑΚ για ζητήματα αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, καθώς και με άλλες μη κυβερνητικές οργανώσεις και επιστημονικούς φορείς της χώρας μας. Οργανώνει -η συνδιοργανώνει- εκδηλώσεις και επιστημονικές ημερίδες ανοιχτές σε όλους τους πολίτες για ενημέρωση και επεξεργασία θέσεων σε επίκαιρα θέματα και εκδίδει τα πρακτικά τους. Προετοιμάζει τη σύνταξη και υποβολή προτάσεων σε Ευρωπαϊκά προγράμματα και συμμετέχει στην υλοποίησή τους και υποστηρίζει την εκπόνηση μελετών με πιλοτικό χαρακτήρα (πχ φέρουσα ικανότητα περιοχών) που αποσκοπούν στην προώθηση των αρχών της ΕΛΛΕΤ και του ΣΘΕΠ, μετά από συνεργασία με δημόσιους, αυτοδιοικήτους ή/και ιδιωτικούς φορείς.

Συμβούλιο Ενέργειας και Φορολογικής Μεταρρύθμισης

Το Συμβούλιο Ενέργειας και Φορολογικής Μεταρρύθμισης (ΣΕΝΦΟΜ) μέσα από τις δράσεις και τις προτάσεις του επιδιώκει την επιτυχή και βιώσιμη μετάβαση σε μια οικονομία κλιματικής ουδετερότητας, με κεντρικό γνώμονα την διαφύλαξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Πάγιες θέσεις της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ είναι: (α) η αναγκαιότητα ύπαρξης αυστηρών κριτηρίων προτεραιότητας στην αδειοδότηση ΑΠΕ, (β) η αξιοποίηση όλων των μορφών ΑΠΕ και η επιλογή της βέλτιστης λύσης για κάθε περιοχή που εξετάζεται (γ) η ορθή χωροθέτηση των εγκαταστάσεων, με κεντρικό γνώμονα την προστασία και το σεβασμό του φυσικού περιβάλλοντος, της βιοποικιλότητας και της πολιτιστικής κληρονομιάς, και (δ) η επιβολή φιλο-περιβαλλοντικών φόρων.

Συμβούλιο Μονοπατιών Πολιτισμού

Το Συμβούλιο Μονοπατιών Πολιτισμού ιδρύθηκε σε συνέχεια της επιτυχημένης πορείας και της σημαντικής διεύρυνσης των δραστηριοτήτων του Προγράμματος «Μονοπάτια Πολιτισμού». Στόχος του Συμβουλίου είναι η προώθηση του περιπατητικού τουρισμού στην Ελλάδα ως σημαντικού εργαλείου (α) βιώσιμης ανάπτυξης και καινοτομίας και (β) ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης για την αξία και ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, που αποτελούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας μας.

PART A

ΜΕΡΟΣ Α'

IRC-HERMES: Idea, process, and results regarding the buildings' pathology

Pavlos Chatzigrigoriou, Post-doc researcher at University of Aegean - Syros

Buildings have their own circle of life; they get older, have their own pathology, are restored (sometimes poorly), abandoned and ultimately-at the end of their life- they collapse¹. Buildings have three different ages: The age based on the date they were built, the age based on their materials condition and the age based on economic and service factors². The aging/deterioration process of buildings is a complicated procedure where a lot of research is taking place. To predict the life span of a building, one should be able to identify with certainty all the variables involved in the deterioration model³. It is also very likely in the same building to evolve two and more deterioration mechanisms simultaneously, which further complicates the prediction process. Therefore, a simplification of the pathology documentation based on different pathology grades that can be identified in-situ by engineers, can speed up the process of documenting large settlements without jeopardizing the accuracy of the results (Figure 1).

Digital technology can be a catalyst in the handy recording, documentation, and preservation of archi-

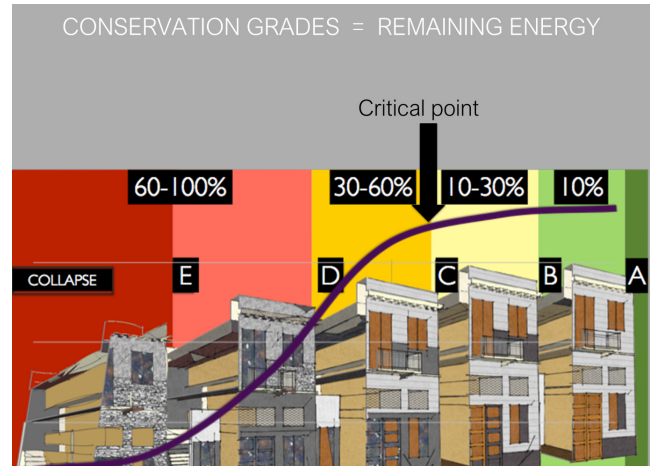

Figure 1. Pathology Grades and Buildings Energy

1. S.Brand, How Buildings Learn. What happens after they are built, USA, Penguin Books, 1995.
2. M.Levy. & M.Salvadori, Why buildings fall down, New York, WW Norton&-Company, 2002.
3. S.Harris, Building Pathology. Deterioration, Diagnostics and Intervantion, New York, 2001.
4. P.Chatzigrigoriou, Taking the next step in digital documentation of Historic Cities. How HERMeS evolved in an open data digital library of Historic Buildings, Digital Heritage Progress in Cultural Heritage Documentation, Preservation and Protection, SPRINGER, Cyprus, 2016.

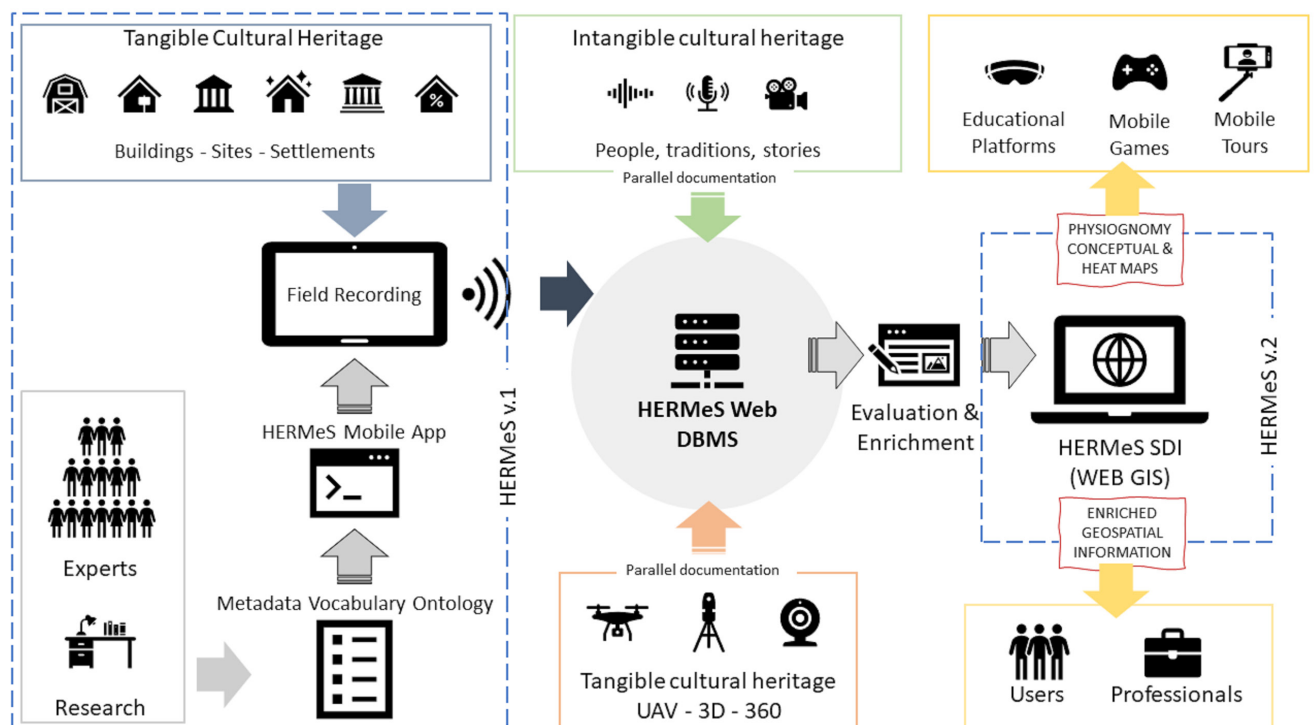

Figure 2. System architecture of HERMeS methodology: The first version of HERMeS (v.1) is enriched with parallel documentation (tangible and intangible cultural heritage). The new evaluated data of Web DBMS are used for developing HERMeS v.2 (SDI) which includes multifomrat information (2D maps, virtual street views, texts) that are used to develop a multimodal Web Portal for tangible and intangible cultural heritage of each settlement.

tectural cultural heritage. HERMeS (v.1) started as a database system connected to a GIS developed to record essential and endangered buildings in Her-moupolis. HERMeS (v.1) records and presents buildings’ architectural value, as well as their typology and pathology, using a digital system (DBMS and GIS) that can be easily accessed and updated. HERMeS (v.1) also proposes a conservation plan for historic cities by ranking endangered buildings’ jeopardy. For the latter, ‘pathology’—a quality assessment factor—is insufficient to evaluate and rate the building’s risk hazard. HERMeS (v.1) developed a multi-criteria model based on pathology indicators incorporated with architectural quality indicators and other social variables such as the area, the density, the usage of nearby buildings, and tourist attraction. The result is a point system leading to a conservation plan, giving the hierarchy of interventions to save the maximum architectural heritage with the minimum funds, protracting the risk of collapsing⁴.

HERMeS is presented below in Figure 2, in its updated, more advanced version 2 (v.2). Conforming

to the project “IRC-HERMES” and the need for on-site recording and documentation of the architectural features of the selected buildings at the four traditional settlements used as case studies, we now focus on the objective of the present project: the evolution of the HERMeS system into a digital mobile application connected with a web database and a web GIS interface (SDI portal) (Figure 4). The system architecture is organized around a Geodatabase (Web DBMS), which serves the Web GIS Portal (SDI). The primary input to web DBMS comes from the field recording mobile application (HERMeS v.1). Parallel, additional information is collected digitally concerning intangible heritage (interviews, field research, literature) and tangible heritage (3D reconstruction, 360° images, UAV ortho maps). All data are evaluated, brushed, refined, and enriched by professionals (architects, engineers, cultural heritage experts, researchers). In the end, an SDI web portal integrates all information in a structured form for each settlement. The portal gathers data for other applications to help users and professionals explore the historic settlements’ tangible and intangible heritage.

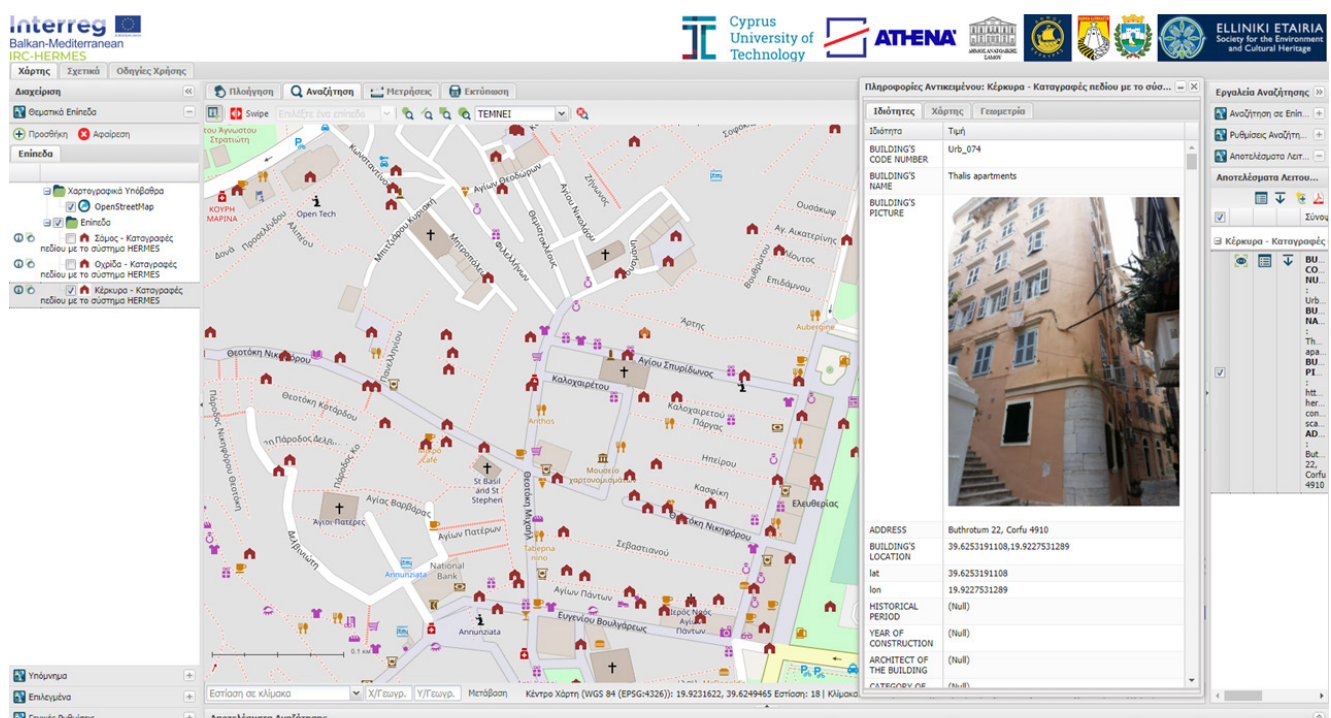

Figure 3. Web SDI: The city of Corfu with an example of the virtual tour.

The development of the conservation plan in each is based on HERMES Algorithms, as designed by Partner 1 (Cyprus University of Technology) and P2 (“ATHENA” Research Centre). Workshops that took place in all four cities and the writer participated in all Workshops. Due to COVID19 restrictions, unfortunately for the workshops and info days of Samos, Corfu and Gjirokaster the writer participated remotely.

The writer supported actively the Workshops and Info Days in all four cities, helping to promote the dialogue and raising awareness for endangered Cultural Heritage. A digital questionnaire was designed by the writer, to collect useful data for the development of the Algorithm (developed for each city) of IRC-HERMeS, and the writer evaluated the results. For the conservation plan, we analysed the total degree of pathology for each city. This action gave us the Pathology Profile (Figure 4) of each settlement. Then, we developed the “HERMeS BOARD” (Figure 5) for each settlement based on the questionnaire and the answers of the participants. Finally, we ran the algorithm in each city and carefully observed the results.

As we see in Figure 5, Ohrid has a Pathology Profile that is in much better condition than other cities. This profile is a positive image for the conservation state of the buildings. Nevertheless, it is also important to combine this result with the level of alterations that are taking place in Ohrid. Restoration is not always in favor of a monument and could result to a better pathology profile with losing the architectural importance of the building. Samos has a Pathology Profile that was calculated before the devastating earthquake of 2020. Nevertheless, 75% of the historic buildings in Vathy were in a very good shape at that time, explaining the fact that the settlement survived from the earthquake. Corfu has a Pathology Profile that is evaluated as very good, as the right end of the curve lowers. Corfu is in better conservation state than Samos and Gjirokaster and in similar position with Ohrid. On the other hand, Gjirokaster has an alarming Pathology Profile that we encounter in cities that are usually listed for endangered cultural heritage. It has a profile curve that even raises at the right end, showing that building with D and E pathology profile tend to increase. We propose for extra documentation of larger area of the city, to minimize

the statistical error that we could have in our data. In addition to the expert’s conservation plans, the writer cooperated to design a webpage that the local citizens, visitors, or people with interest for the cities or IRC-HERMES can develop a custom conservation plan (Figure 5).

The Ad-Hoc Conservation Plan digital tool aims to:

- *Engage citizens in a dialogue for their city and the historic buildings at risk.*
- *Produce a list of buildings that the participant has chosen based on the answers to the HERMES criteria*
- *Give the participant a chance to develop a personal relationship with the buildings, based on the idea that this is “YOUR Conservation Plan”*
- *Enhance the feeling of participatory governance for saving historic buildings*
- *Offer the participant a list of ‘next steps’, as a roadmap on saving these buildings*
- *Engage more schools (classrooms that can participate in the ‘debate’) helping kids to understand the idea of “Heritage at risk”*

Read more at: [Re-Discover Heritage - InterRegional Cultural HERitage Management E-System - Re-Discover Heritage \(irc-hermes.eu\)](https://www.re-discover-heritage.eu/)

IRC-HERMES: Ιδέα, διαδικασία και αποτελέσματα της παθογένειας των κτιρίων

Παύλος Χατζηγηγορίου, Δρ. Μεταδιδακτορικός Ερευνητής στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σύρος

Το πρόγραμμα IRC-HERMES έχει ως στόχο του τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, μέσα από τη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας. Η διάγνωση της “υγείας” των ιστορικών κτιρίων είναι μια εξίσωση με πολλές μεταβλητές, όπως η ηλικία τους, η κατασκευαστική τους τεχνολογία, η κατάσταση των υλικών τους στοιχείων, η φροντίδα που λαμβάνουν κ.ά. Το IRC-HERMES περιλαμβάνει μια ψηφιακή πλατφόρμα, που λειτουργεί σε τάμπλετ, επιτόπιας καταγραφής των διαφόρων πληροφοριών κάθε ιστορικού κτιρίου, μια ψηφιακή βάση δεδομένων, όπου τα στοιχεία αυτά ανεβαίνουν και εμπλουτίζονται με επιπλέον πληροφορίες, (π.χ. Βιβλιογραφία, χάρτες κ.ά.) και ένα γεωγραφικό σύστημα πληροφοριών (GIS), όπου το κάθε κτίριο τοποθετείται στο χώρο. Με τον τρόπο αυτό οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται συνθέτουν και την εικόνα της κατάστασης διατήρησης του συνόλου του οικισμού. Με ειδικούς αλγορίθμους μπορεί να προβλεφθεί η φθορά ή η καταστροφή των επιμέρους κτιρίων, αλλά και η πορεία που θα ακολουθήσει η φθορά του οικισμού. Έτσι προκύπτει ένα εργαλείο λήψης αποφάσεων για τις τοπικές αρχές, που ιεραρχεί και εντοπίζει τις προτεραιότητες επέμβασης.

Το πρόγραμμα HERMeS ξεκίνησε με την καταγραφή ιστορικών κτηρίων στην Ερμούπολη. Έλαβε πιο

Figure 4: HERMeS Mood-Board for Corfu. Similar Mood-Boards were developed for all 4 cities. In ‘ad-hoc’ conservation plans, a special Mood-Board is produced for every online visitor accompanied with advices and ‘next steps’ for discovering and saving architectural heritage of their city.

εξελιγμένη μορφή ως IRC-HERMES, με την καταγραφή κτηρίων σε τέσσερις πόλεις-μνημεία UNESCO, την Παλιά Πόλη της Κέρκυρας, το Βαθύ Σάμου, το Αργυρόκαστρο και την Αχρίδα. Τα στοιχεία καταγράφηκαν από ειδικούς (αρχιτέκτονες, μηχανικούς, ερευνητές) που εργάστηκαν για το πρόγραμμα. Η τελική ιστοσελίδα, διαθέσιμη στο κοινό, εκτός από τις καταγραφές των κτιρίων, περιλαμβάνει και άλλες εφαρμογές για την υλική και άυλη κληρονομιά αυτών των πόλεων, όπως εκπαιδευτικό υλικό και υλικό τουριστικής προβολής.

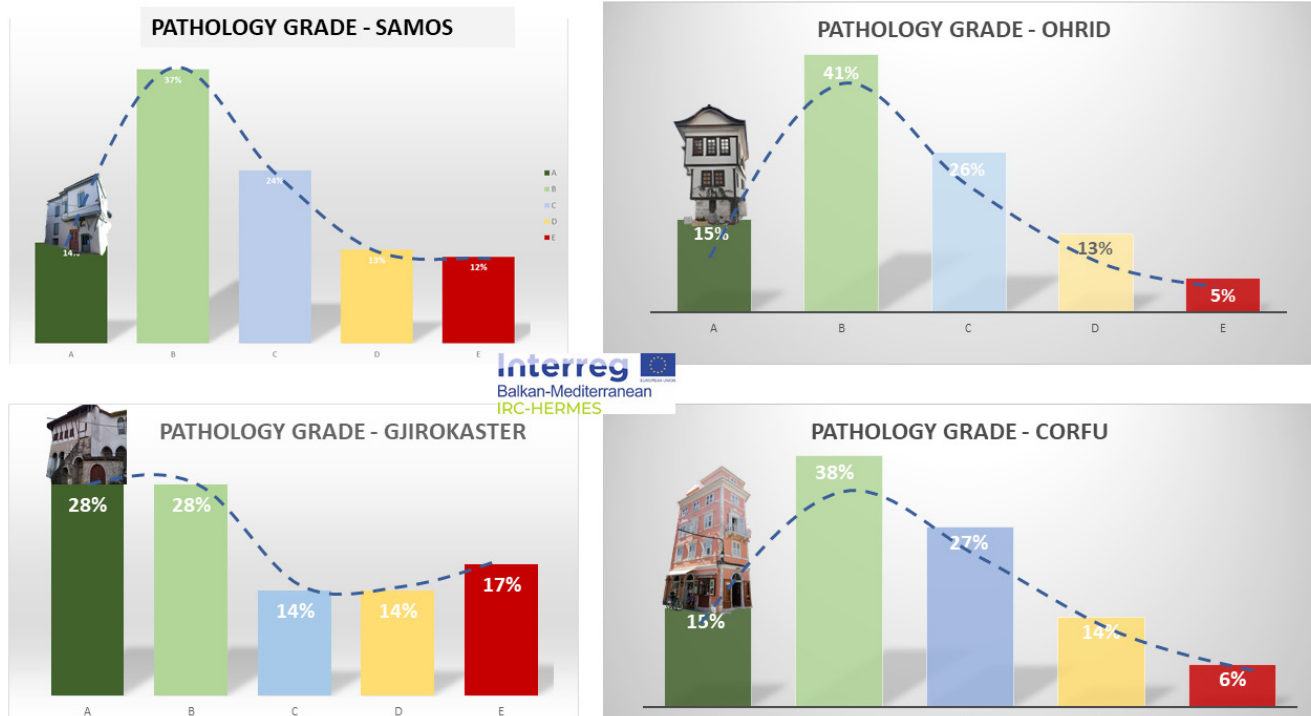

Figure 5. HERMeS Pathology Profile of the four (4) cities.

Presentation of the four cities | Παρουσίαση των τεσσάρων πόλεων

Ελίνα Αγγέλη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, MSc Προστασία Μνημείων ΕΜΠ
Elina Angeli, Architect, MSc in Monuments' Protection NTUA

Corfu | Κέρκυρα

The Old Town of Corfu lies at the extreme North Western end of Greece. However, in its past, it had been for centuries part of the Most Serene Republic of Venice (15th-18thc.), as well as part of the British Empire (19thc.). This legacy has endowed it with an invaluable architectural heritage of Western influence that is still admired today. Its massive Venetian fortifications helped it withstand numerous sieges, making it arguably one of the few areas within the territory of Greece, never to have been occupied by the Ottomans. Within these protective and restrictive walls, the residential architecture of Corfu had to make use of all available land, leading to dense, multistory buildings, with a unique character. The town's buildings are a rare example of a style of architecture that developed in Greece, that was directly dependent on contemporary western standards, the Renaissance and Baroque styles and progressed smoothly and without abrupt discontinuations to Neoclassicism. Its churches with their mixed style are yet another manifestation of the coexistence of the local Greek Orthodox population with their western European rulers.

Η Κέρκυρα, σταυροδρόμι μεταξύ λαών και πολιτισμών, έτυχε πολλών, διαδοχικών διοικήσεων, με καθοριστικότερη αυτή των Ενετών (15ος-18ος αι) και των Άγγλων (19ος αι.), προτού ενταχθεί στο Ελληνικό κράτος (1864). Οι εκτεταμένες οχυρώσεις της Παλιάς Πόλης της Κέρκυρας την βοήθησαν να αντέξει σε πολιορκίες, καθιστώντας την από τους ελάχιστους τόπους στην ελληνική επικράτεια που δεν κατέκτησαν ποτέ οι Οθωμανοί. Το Παλαιό και Νέο Φρούριο, σχεδιασμένα από διάσημους Ενετούς αρχιτέκτονες και μηχανικούς (Sanmichelli, Vitelli, κ.ά.) είναι από τα σπουδαιότερα τεχνικά έργα μεγάλης κλίμακας του ελλαδικού χώρου και της ευρύτερης Ανατολικής Μεσογείου.

Η πόλη αναπτύχθηκε οργανικά και λιγότερο βάσει σχεδιασμού, προσαρμοζόμενη στην στενότητα του χώρου μεταξύ των δύο Φρουρίων, πάνω στους τρεις λόφους (Καμπιέλλο, Αγίους Πατέρες, Άγιο Αθανάσιο). Στην σημερινή της εικόνα κυριαρχούν οι πολυώροφες αστικές κατοικίες, σε πυκνή διάταξη. Τα κτήρια είναι κεραμοσκεπή και οι όψεις τους επίπεδες και συμμετρικές, με μικρή επιφάνεια ανοιγμάτων και ενίοτε εξώστες. Συνήθης είναι και η εξωτερική στοά με τοξοστοιχία (βόλτα), στους εμπορικούς δρόμους ή στις επαύλεις, όπου φέρει μεγάλο εξώστη. Οι δρόμοι

- τα καντούνια - είναι στενοί και δαιδαλώδεις, με σκάλες, ανηφόρες και διαβατικά. Στο κέντρο κάθε συνοικίας βρίσκεται μικρή πλατεία, όπου δεσπόζει η εκκλησία και το ψηλό καμπαναριό της, στην οποία συνήθως η πλατεία οφείλει το όνομά της.

Σε αντίθεση με αυτή την εικόνα βρίσκονται τα αυστηρά, επίσημα κτήρια ανεπτυγμένα σε πλατείες, σχεδιασμένα από αρχιτέκτονες της Βενετίας, καθώς και η περίφημη Σπιανάδα. Αρχικά, ένα αδόμητο πεδίο άμυνας του Πυροβολικού, στη συνέχεια διαμορφώθηκε στη μεγαλύτερη αστική πλατεία της Ελλάδας, σε συνδυασμό με το Λιστόν, το μνημειακό μέτωπο της Γαλλοκρατίας, με τη συνεχή τοξοστοιχία.

Τα κτήρια της Ενετικής περιόδου είναι εμφανώς επηρεασμένα από τα δυτικά σύγχρονα πρότυπα της Αναγέννησης, του Μανιερισμού και του Μπαρόκ, ενώ αυτά της Αγγλικής Περιόδου από τον πρώιμο Νεοκλασικισμό. Εντούτοις, η μορφολογική και τυπολογική κατάταξή τους δεν είναι εύκολη, λόγω των νεώτερων επεμβάσεων και της άχρονης αρχιτεκτονικής των λαϊκών σπιτιών. Οι εκκλησίες είναι δυτικής αρχιτεκτονικής, τόσο οι καθολικές, όσο και οι ορθόδοξες. Ωστόσο, εσωτερικά οι ορθόδοξοι ναοί είναι προσαρμοσμένοι στις λατρευτικές απαιτήσεις της Ανατολικής Εκκλησίας, αποτελώντας ένα υβριδικό είδος. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό πολλών εκκλησιών είναι οι μεγάλων διαστάσεων ελαιογραφίες των οροφών σε μουσαμά, οι λεγόμενες ουρανίες, στοιχείο προερχόμενο από τη Βενετία.

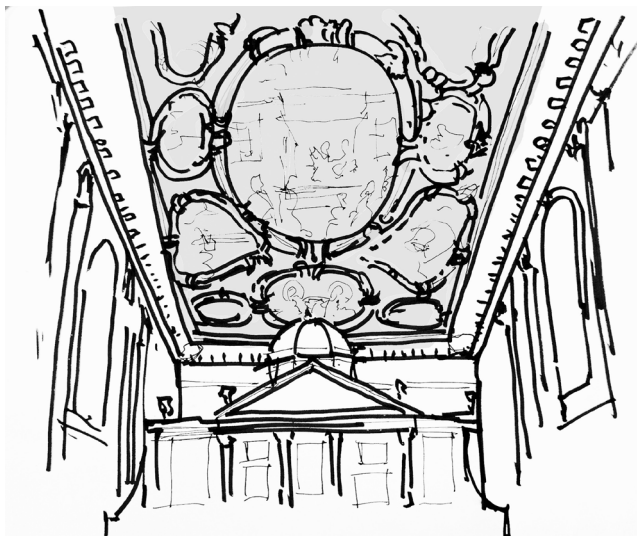
Criterion of inscription on the List of World Heritage (2007):

The urban and port ensemble of Corfu, dominated by its fortresses of Venetian origin, constitutes an architectural example of outstanding universal value in both its authenticity and its integrity.

Κριτήριο εγγραφής στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς (2007):

Το αστικό και λιμενικό της σύνολο, όπου δεσπόζουν τα φρούρια Ενετικής προέλευσης, αποτελεί αρχιτεκτονικό παράδειγμα εξέχουσας οικουμενικής αξίας, χαρακτηριζόμενο από αυθεντικότητα και ακεραιότητα.

1. Διπλή κορυφή παλαιού φρουρίου
2. Θαλάσσια τάφος
3. Δυτικοί προμαχώνες
4. Ξηρή ταφρος
5. Άγιος Γεώργιος

Κέρκυρα, Σκίτσα Γ. Κουρμαδάς / Corfu, sketches by Y. Kourmadas

Loggia dei Nobili, Κέρκυρα / Corfu

Vathy, Samos | Βαθύ Σάμου

The town of Vathy, which is divided in the Upper and Lower town (Ano Vathy and Kato Vathy respectively), is the modern capital of the island of Samos. The island is noted for its rich ancient past that has been recognized by its inclusion in the World Heritage List on account of the sites of Pythagoreion (the ancient polis) and the sanctuary of Hera, the Heraion. The vivid architecture of Ano Vathy combines pre-existing local typologies with elements of Ottoman architecture. After Samos became an Autonomous Principality with its own institutions and an extrovert economy (mid-19thc.), attention switched to the hitherto insignificant port of Kato Vathy, which was embellished with both public and private buildings, designed according to the principles of neoclassicism. Today, this interesting architectural dipole of traditional/oriental Ano Vathy perched on the hills, and neoclassical/western Kato Vathy on the seaside, offers an interesting glimpse of the shifting historical circumstances and cultural patterns in the Eastern Mediterranean in the advent of modernity.

Το Βαθύ ή Άνω Βαθύ, μαζί με το επίγειό του, την πόλη της Σάμου ή Κάτω Βαθύ, αποτελούν σήμερα ενιαίο πολεοδομικό συγκρότημα, που είναι η πρωτεύουσα του νησιού. Η γειτνίαση του οικισμού με το Πυθαγόρειο - την αρχαία πόλη της Σάμου - και το Ηραίο, αρχαιολογικούς χώρους εντεταγμένους στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς, η αξιόλογη ανώνυμη αρχιτεκτονική του παράδοση και ο ρόλος που διαδραμάτισε στην νεώτερη ιστορία του νησιού, καθιστούν το Βαθύ ένα γοητευτικό σύνολο άξιο προστασίας και ανάδειξης.

Ο αμφιθεατρικός οικισμός του Άνω Βαθέος έχει τη μορφή ακανόνιστου, πυκνού πλέγματος με δρόμους σε ελεύθερη χάραξη, παράλληλα και κάθετα προς τις υψομετρικές καμπύλες. Οι στενοί δρόμοι φέρουν επίστρωση από ακανόνιστες λίθινες πλάκες (καλντερίμι), ενώ τα πλατώματα (διευρύνσεις δρόμων) αποτελούν κέντρα του οικισμού, με λιγοστά μαγαζιά και καφενεία, μεγάλο σκιερό δέντρο και κρήνη. Ξεχωριστή θέση κατέχουν οι εκκλησίες, διάσπαρτες μέσα στον ιστό, παραδείγματα του τοπικού μεταβυζαντινού στυλ, δίκλιτες ή τρίκλιτες βασιλικές με τρούλο.

Τα περισσότερα κτήρια είναι λαϊκά παραδοσιακά, με λίθινες εξωτερικές τοιχοποιίες, ανεπίχριστες ή επιχρισμένες, με εσωτερικούς ξυλόπηκτους τοίχους (τσατμάδες) και τετράριχτες συνήθως στέγες. Είναι διώροφα ή τριώροφα, με το κατώ να φιλοξενεί βοηθητικές χρήσεις και το ανώ, μέσω εσωτερικής

σκάλας, χώρους διημέρευσης και ύπνου. Τα σαχνισιά, οι αρχιτεκτονικές προεξοχές δηλαδή του ορόφου, στον χώρο του καλού δωματίου με τα πολύχρωμα παράθυρα, τους γυάλινους φεγγίτες και τις διακοσμημένες αντηρίδες τους, κυριαρχούν στην εικόνα του οικισμού. Ο βασικός αυτός τύπος σπιτιού του 19ου αι., υιοθετεί μορφολογικά στοιχεία της οθωμανικής αρχιτεκτονικής των μεγάλων πόλεων της Μικράς Ασίας, προσαρμοσμένα στους σαμιώτικους τύπους που προϋπήρχαν.

Σε αντίθεση με τις ντόπιες και οθωμανικές καταβολές της αρχιτεκτονικής του Άνω Βαθέος, το Κάτω Βαθύ εκφράζει την εξωστρέφεια προς τη Δύση. Ο αρχικός μικρός οικισμός του Λιμένα Βαθέος, ως έδρα της Σαμιακής Ηγεμονίας αναπτύχθηκε και κοσμήθηκε με επιβλητικά δημόσια κτήρια νεοκλασικού ρυθμού και άλλων ευρωπαϊκών ρευμάτων. Εδώ οι χαράξεις των δρόμων είναι παράλληλες και κάθετες στο παραλιακό μέτωπο, ενώ σχεδιάζονται και δημόσιοι χώροι. Παράλληλα, η εκβιομηχάνιση στα τέλη του 19ου αι. που βασίζεται στην επεξεργασία προϊόντων καπνού και ελαιολάδου, οδηγεί σε μια ακμάζουσα εξαγωγική οικονομία. Στον Λιμένα Βαθέος οικοδομούνται τόσο οι βιομηχανικές και αποθηκευτικές εγκαταστάσεις, όσο και οι πολυτελείς κατοικίες της νέας αστικής τάξης.

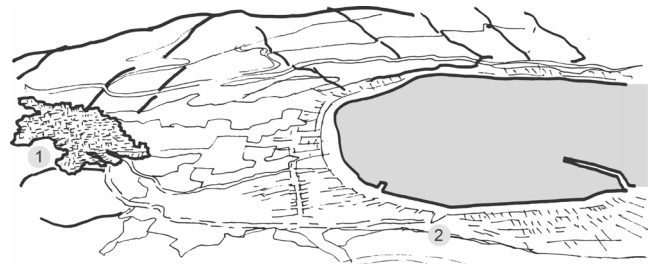
Criterion of inscription of Pythagoreion and Heraion on the List of World Heritage (1992):

- *The temple of Hera at Samos is fundamental to an understanding of classical architecture and has strongly influenced the design of temples and public buildings throughout the Greek world. The technological mastery of the Eupalineio similarly served as a model for engineering and public works.*
- *Samos was the leading maritime and mercantile power in the Greek world in the 6th century BC, which is reflected in the extent and richness of the archaeological remains.*

Κριτήρια εγγραφής του Πυθαγορείου και του Ηραίου στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς (1992):

- *Το Ηραίο αποτελεί θεμελιώδες υπόδειγμα κλασικού αρχαίου ναού και επηρέασε την αρχιτεκτονική τους σε όλη την Ελληνική επικράτεια. Η τεχνολογική αρτιότητα το Ευπαλίνειου Ορύγματος, αντιστοίχως, επηρέασε όλα τα μελλοντικά έργα μηχανικής και δημοσίων έργων.*

- *Η Σάμος αποτέλεσε κυρίαρχη ναυτική και εμπορική δύναμη κατά τον 6ο αι. π.Χ., όπως δηλώνουν τα αρχαιολογικά της κατάλοιπα.*

1. Άνω Βαθύ Σάμου / Ano Vathy in Samos
2. Κέντρο Κάτω Βαθέος / Centre of Kato Vathy in Samos

Βαθύ Σάμου, Σκίτσα Γ. Κουρμαδάς / Vathy in Samos, sketches by Y. Kourmadas

Οικία Κουμαραδιού, Βαθύ Σάμου / Koumaradios' House, Vathy in Samos
Καπνεργοστάσιο Σούτου, Βαθύ Σάμου / Soutos Tobacco Factory, Vathy in Samos

Gjirokastra | Αργυρόκαστρο

The historic center of Gjirokastra, in south Albania, has been included in the World Heritage List as an outstanding example of a multicultural city of the former Ottoman Empire, which flourished socially and economically, reaching its peak at the end of the 18th till the mid 19th c. The residential architecture of Gjirokastra is exceptional; its majestic stone houses combining the opulence of contemporary Ottoman architecture with a defensive character unique to the area give the buildings a tower-like aspect. This architecture reflects the economic prosperity at the time, but also the social structure of Gjirokastra, dominated by the class of wealthy landowners that commissioned these grand residences. The town also retains a bazaar, an 18th-century mosque and two churches of the same period, witness to the co-existence of Ottoman and orthodox Christian traditions. The overall integrity of the town is satisfactory, although this was adversely affected by illegal constructions in the late 1990s. In addition, lack of interest and financial resources have led to the abandonment and collapse of a great number of buildings.

Το Αργυρόκαστρο, στη νότια Αλβανία, αποτελεί εξέχον παράδειγμα ακμάζουσας πόλης της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και συνύπαρξης διαφορετικών λαών και θρησκειών. Εκεί αναπτύχθηκε μια ιδιάζουσα τοπική ερμηνεία των οθωμανικών αρχιτεκτονικών προτύπων, δημιουργώντας έναν οικισμό με αισθητική συνοχή και ενιαίο μορφολογικό στυλ.

Το ιστορικό κέντρο του Αργυροκάστρου αναπτύσσεται αμφιθεατρικά σε εννέα αυτόνομες συνοικίες, χτισμένες πάνω σε λόφους. Παρά την ομοιομορφία στο αρχιτεκτονικό λεξιλόγιο, οι μαχαλάδες αυτοί παρουσιάζουν και διαφορές, καθώς σε κάποιους τα σπίτια είναι πιο πυκνοδομημένα και αστικά, ενώ σε άλλους πιο αραιοδομημένα και πυργόμορφα. Στον οικισμό δεσπόζει το Κάστρο, πάνω σε βραχώδες ύψωμα, με υψηλά τείχη από τον τοπικό γκρίζο ασβεστόλιθο και με τον πύργο του Ρολογιού στο πιο ψηλό του σημείο. Η συνοικία του Νέου Παζαριού, με το ομώνυμο συγκρότημα καταστημάτων χτισμένο γύρω από ένα κεντρικό σταυροδρόμι, κάτω από το

Κάστρο, αποτελεί την καρδιά του Αργυροκάστρου. Η οπτική ενότητα που χαρίζει ο γκρίζος ασβεστόλιθος σε όλες τις κατασκευές, από τα λιθόστρωτα των δρόμων (καλντερίμια) μέχρι τους τοίχους και τις σχιστόπλακες των στεγών, προσδίδει μια ιδιαίτερη γοητεία.

Εξαιρετικής ποιότητας είναι τα αρχοντικά της Οθωμανικής περιόδου (τέλη 18ου - μέσα 19ου αι.), ιδιοκτησίες ισχυρών γαιοκτημόνων. Πρόκειται για κτήρια συχνά πυργοειδούς μορφής, με κάτοψη σχήματος ορθογωνίου, Γ ή Π, που περιβάλλονται από υψηλό μαντρότοιχο με στεγασμένη είσοδο. Οι χαμηλότεροι όροφοι, κατασκευασμένοι από λαξευτή τοιχοποιία μεγάλου πάχους με μικρά ανοίγματα, στεγάζουν αποθηκευτικούς χώρους και την κινστέρνα, ενώ οι ανώτεροι όροφοι, ελαφριές, ξυλόπηκτες κατασκευές (τσατμάς), με μεγάλα παράθυρα, φιλοξενούν τους χώρους κατοίκησης. Οι όροφοι επεκτείνονται με αρχιτεκτονικές προεξοχές (σαχνισιά), ενώ συχνά διαθέτουν και ημιυπαίθριους στεγασμένους χώρους (χαγιάτια). Τα δωμάτια υποδοχής επισκεπτών, οι καλοί οντάδες, έχουν διάκοσμο τουρκομπαρόκ: ξυλόγλυπτα ταβάνια, περίτεχνα ξύλινα διαφράγματα στις μουσάντρες (τις ξύλινες εντοιχισμένες κατασκευές), ανάγλυφα από σοβά ή γύψο, τοιχογραφίες και οροφολογραφίες.

Στην πόλη συνυπάρχουν Μουσουλμάνοι και Χριστιανοί, με αποτέλεσμα την ύπαρξη τόσο ιστορικών ορθόδοξων ναών, όσο και οθωμανικών τεμενών, η πλειοψηφία των οποίων δυστυχώς καταστράφηκε μετά το 1967, που η Αλβανία ανακηρύχτηκε «αθεϊστικό κράτος». Διασώζονται δύο χριστιανικοί ναοί, τρίκλιτες μεταβυζαντινές βασιλικές μεγάλων διαστάσεων, η Μεταμόρφωση του Σωτήρος (1784) και ο ναός του Αγ. Μιχαήλ ή Ταξιαρχών (1776), ένα ακέραιο τέμενος, αυτό του Παζαριού (1757) και ένα μικρό οθωμανικό λουτρό (χαμάμ).

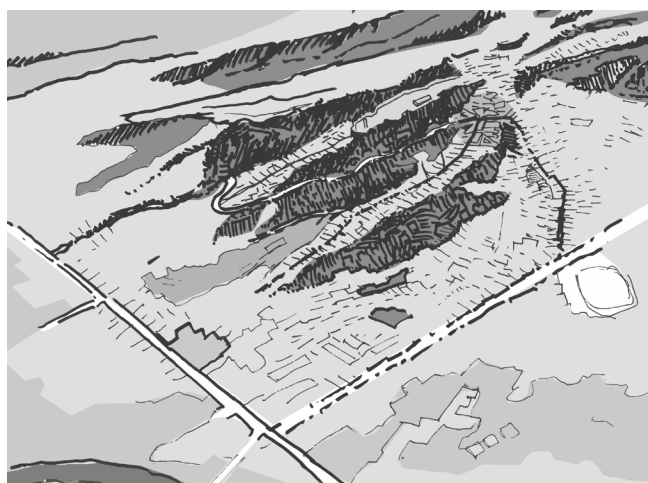
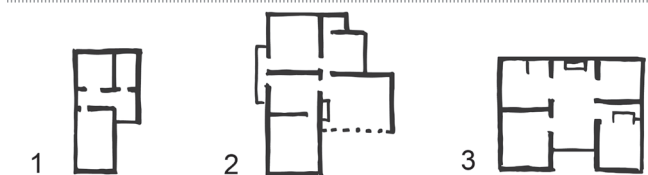
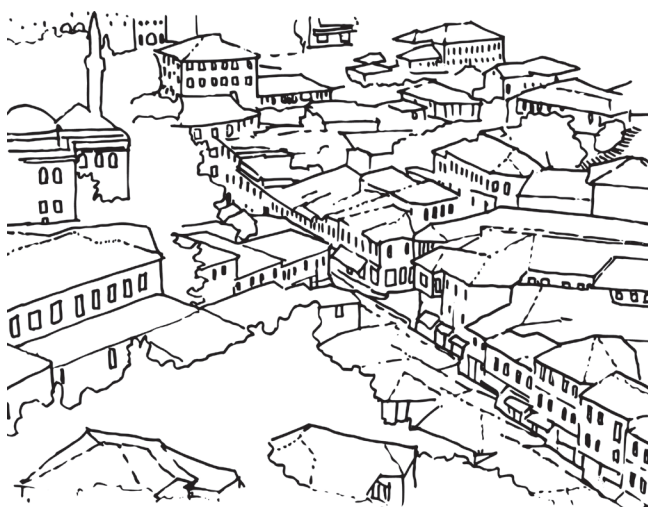
Criteria of inscription on the List of World Heritage:

- *City built by major landowners, bears witness to this type of Balkan society, which has today almost vanished.*
- *Outstanding example of vernacular Ottoman architecture.*

Κριτήρια εγγραφής στον Κατάλογο Μνημείων

Παγκόσμιας Κληρονομιάς (2005):

- Πόλη χτισμένη από μεγαλογαιοκρήμονες και μάρτυρας αυτού του τύπου της Βαλκανικής κοινωνίας, που έχει σχεδόν εξαφανιστεί.
- Εξαιρετικό σύνολο λαϊκής Οθωμανικής αρχιτεκτονικής.

Αργυρόκαστρο, Σκίτσα & τυπολογίες κατοικιών, Γ. Κουρμαδάς / Gjirokaster, Sketches & houses typologies by Y. Kourmadas

Ohrid | Αχρίδα

The town of Ohrid, on the shore of the homonymous lake in North Macedonia, is one of the oldest human settlements in Europe, dating back to the Bronze Age. The remains of the prehistoric pile dwellings and of the ancient city of Lychnidos, the numerous byzantine churches of exceptional art and the well-preserved buildings of the Ottoman era, are integrated into a landscape of outstanding ecological value. Built mainly between the 7th and 19th centuries, it has the oldest Slav monastery (St Pantelejmon), as Slav culture spread from Ohrid to other parts of Europe. Due to the town's masonry heritage, Ohrid's traditional local influence can be seen in its well-preserved late-Ottoman urban residential architecture (18th and 19th centuries), in the old town center (Varosh), at the foot of Samuel's fortress. The most important churches are St.Clement and St. Panteleimon, the Holy Virgin Peribleptos, Holy Sophia, the Great Holy Healers, Holy Healers, Saints. Constantine and Helen, the Lesser St. Clement, the Hospital churches of St.Nicholas and the Holy Virgin, St.Nicholas of Gerakomia, and St.John the Theologian - Kaneo. The convergence of well-conserved natural values with the quality and diversity of its cultural, material, and spiritual heritage, makes this region truly unique.

Η πόλη της Αχρίδας, στις ακτές της ομώνυμης λίμνης στη Βόρεια Μακεδονία, υπήρξε από τα πρώτα και σημαντικότερα πνευματικά κέντρα του σλαβικού κόσμου, από όπου διαδόθηκαν ο χριστιανισμός, η λειτουργική σλαβονική γλώσσα και οι τέχνες προς τα υπόλοιπα Βαλκάνια. Παράλληλα, η λίμνη, μια από τις αρχαιότερες και βαθύτερες λίμνες παγκοσμίως, αποτελεί τοπίο εξαιρετικού φυσικού κάλλους, με πολλά ενδημικά είδη χλωρίδας και πανίδας, ενώ η περιοχή της κατοικείται από τη Νεολιθική περίοδο, όπως μαρτυρούν τα κατάλοιπα λιμναίων οικισμών σε αρκετές θέσεις.

Ο οικισμός, χτισμένος αμφιθεατρικά στις πλαγιές ενός πεταλόσχημου λόφου, κατηφορίζει προς τη λίμνη, με τα κεραμοσκεπή του κτίσματα σε πυκνή διάταξη και στενούς, ακανόνιστους δρόμους. Στο δυτικό, υψηλότερο τμήμα του λόφου δεσπόζει το Κάστρο του Σαμουήλ - στην θέση της ελληνιστικής ακρόπολης. Στο εσωτερικό της καμπύλης του λόφου, διαμορφώνεται ο πυρήνας της παλιάς πόλης, το Βαρόσι (Vagoš), με τη χαρακτηριστική αστική αρχιτεκτονική του. Ανατολικά του λόφου, εκτός των τειχών, αναπτύσσεται η συνοικία που σήμερα ονομάζεται Μεσόκαστρο, συναφής

αρχιτεκτονικά με το Βαρόσι. Το ιστορικό Παζάρι της οθωμανικής εποχής, με μικρά καταστήματα (magazi), εν σειρά στον κεντρικό δρόμο, είναι μέχρι και σήμερα το εμπορικό κέντρο της πόλης.

Νότια του κάστρου, προς την όχθη της λίμνης, βρίσκεται το Πλάσνικ (Πλαοσνίκ), ο αρχαίος πυρήνας του οικισμού, όπου διασώζονται ερείπια παλαιοχριστιανικών κτισμάτων με πλούσιο μωσαϊκό διάκοσμο. Εκεί, τον 9ο αι., ο Άγιος Κλήμης ανήγειρε τον τρίκογχο ναό του Αγίου Παντελεήμονα, που εξελίχθηκε σε ένα μοναστικό συγκρότημα, θεωρούμενο σήμερα ως το «πρώτο Πανεπιστήμιο των Σλάβων». Όλη η πόλη κοσμεύεται με πληθώρα Βυζαντινών εκκλησιών, πολύ υψηλής αρχιτεκτονικής και καλλιτεχνικής αξίας (11ος - 14ος αι.) Αναφέρουμε ενδεικτικά τους ναούς του Αγ. Κλήμη, του Αγ. Παντελεήμονα, της Περιβλέπτου, της Αγ. Σοφίας, των Αγ. Αναργύρων, των Αγ. Κωνσταντίνου και Ελένης, του Μικρού Αγ. Κλήμη, του Αγ. Νικολάου και Θεοτόκου, του Αγ. Νικολάου του Γηροκομείου και του Αγ. Ιωάννη του Θεολόγου (Κανεο).

Οι κατοικίες της πόλης σχηματίζουν ένα από τα καλύτερα διατηρημένα σύνολα Ύστερης Οθωμανικής αστικής αρχιτεκτονικής (18ου-19ου αι.), συνδυασμένης με την τοπική οικοδομική παράδοση. Πρόκειται για ψηλά κτήρια, με ακανόνιστη κάτοψη και τετράριχτες κεραμοσκεπείς στέγες. Τα ισόγεια είναι λιθόκτιστα, ανεπίχριστα και φιλοξενούν εμπορικές χρήσεις, ενώ οι όροφοι, από επιχρισμένες ξυλόπηκτες κατασκευές (τσατμά και μπαγδατί), συχνά με προεξοχές (σαχνισιά), στεγάζουν την κατοικία. Στις παρυφές του ιστορικού πυρήνα της πόλης, εντοπίζονται και πολλά κτήρια (λαϊκές κατοικίες ή πολυτελή ιδιωτικά και δημόσια κτήρια), επηρεασμένα από τους ευρωπαϊκούς ρυθμούς του νεοκλασικισμού και του εκλεκτικισμού (τέλη 19ου-αρχές 20ου αι.).

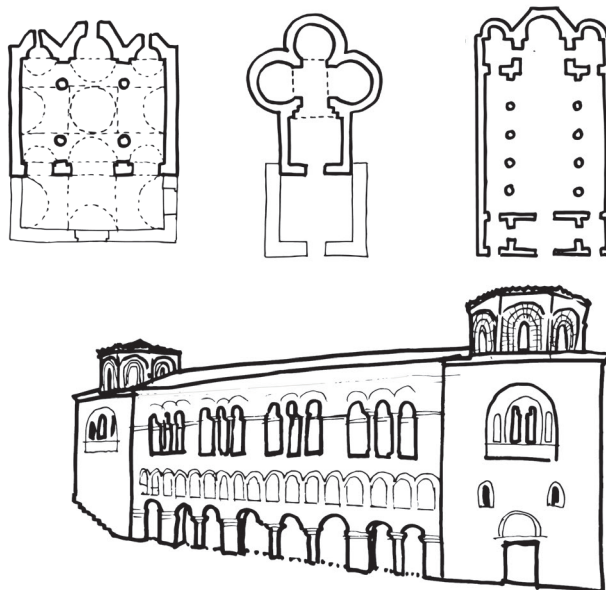
Criteria of inscription of the Ohrid region on the List of World Heritage (1979, 1980, 2019):

- *One of the oldest human settlements in Europe, an ensemble of unique historic, architectural, cultural and artistic value.*
- *The property is a testimony of Byzantine arts displayed by thousands of square metres of frescoes and icons.*
- *High quality of urban reserve. Home to the oldest Slav monastery and the first Slavonic University in the Balkans.*

- *Lake Ohrid, a superlative natural phenomenon, provides a unique refuge for numerous endemic and relict freshwater species of flora and fauna.*

Κριτήρια εγγραφής στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της περιοχής της Οχρίδας (1979, 1980, 2019):

- *Από τους παλαιότερους οικισμούς της Ευρώπης, σύνολο εξέχουσας ιστορικής, αρχιτεκτονικής, πολιτιστικής και καλλιτεχνικής αξίας*
- *Τόπος μελέτης της Βυζαντινής Τέχνης, με εκατοντάδες τοιχογραφίες και εικόνες*
- *Υψηλή ποιότητα οικιστικού αποθέματος, Έδρα της πρώτης Σλαβικής Μονής και του πρώτου Σλαβικού Πανεπιστημίου στα Βαλκάνια*
- *Η λίμνη αποτελεί τοπίο εξαιρετικού φυσικού κάλλους, με πολλά ενδημικά είδη χλωρίδας και πανίδας*

Αχρίδα, Σκίτσα & τυπολογίες εκκλησιών Γ. Κουρμαδάς / Ohrid, Sketches & typologies of churches by Y. Kourmadas

Θεοτόκος Περιβλεπτος, Αχρίδα / Holy Virgin Perivleptos, Ohrid

Presentation of the Municipality of Central Corfu and Diapontia Islands

Panagiota Gianne, Deputy Mayor for Central Corfu & Diapontia Islands

Tenia Rigakou, Archaeologist, Head of the Ephorate of Antiquities of Corfu

The city of Corfu is almost unlike any other Greek city, since all the elements that compose its cultural identity are deeply influenced by the 411 years of Venetian rule. There are also important traces left by the 60-years British rule as well as the French occupation, while older monuments of Byzantine origin are preserved.

The Venetian character of Corfu with tall buildings separated by cantons and narrow streets, remains unchanged. A key feature in the city from the Venetian period, apart from the two fortresses (old and new), is the Spianada Square, in front of the old Fortress, which is the largest square in the Balkans. The most prominent feature of the French era is the Liston buildings. Typical public buildings of Venetian rule, are the old City Hall, the gallery of the nobles “loggia nobili”, and the church Anouciata. The palace of Saints Michael and George and the palace of Mon Repo are the most important monuments from the British rule. The city has been a UNESCO World Heritage Site since 2007.

Thank you very much!

Ms. Rigakou spoke during the discussion about the protection status of the old city of Corfu and the Management Plan, which has been prepared in accordance with the requirements of Unesco and is currently under review. In the Management Body apart from the Ministry of Culture, representatives participate from the Ministry of Environment, the Municipality, the Region and TAPA. These bodies finance the common fund. In response to a request from the president of the Old Town Residents Association of N. Olympiou, who referred to the problems of the residents living in the old town, Ms Rigakou agreed that the residents' requests should be taken into account by the Management Body, whose meetings are convened by the Municipality.

Πανοραμική θέα της Κέρκυρας / Panoramic view of Corfu.

Παρουσίαση του Δήμου Κεντρικής Κέρκυρας και Διαποντίων Νήσων

Παναγιώτα Τζάννε, Αντιδήμαρχος Κεντρικής Κέρκυρας και Διαποντίων Νήσων

Τένια Ρηγάκου, Αρχαιολογός, Προϊσταμένη Εφορείας Αρχαιοτήτων Κέρκυρας

Η πόλη της Κέρκυρας δε μοιάζει σχεδόν με καμία άλλη Ελληνική πόλη, αφού η αρχιτεκτονική της και όλα τα άλλα στοιχεία που συνθέτουν την πολιτιστική της ταυτότητα είναι βαθιά επηρεασμένα από τα 411 χρόνια Ενετοκρατίας. Επίσης υπάρχουν σημαντικά σημάδια που της έχουν αφήσει τα 60 χρόνια Αγγλοκρατίας αλλά και σημάδια από την Γαλλική κατοχή, αλλά διατηρούνται και παλιότερα μνημεία Βυζαντινής προέλευσης όπως και άλλα διαφόρων άλλων κατακτητών που πέρασαν από εδώ κατά τη διάρκεια της πολυτάραχης ιστορικής πορείας του νησιού.

Η Πόλη της Κέρκυρας κατοικείται σήμερα από περίπου 35.000 κατοίκους, ενώ η Παλιά πόλη περικλείεται εξ ολοκλήρου από τα τείχη των δύο φρουρίων της.

Ο Βενετσιάνικος χαρακτήρας της Κέρκυρας παραμένει αναλλοίωτος λόγω της διατήρησης σχεδόν όλων των κτιρίων Ιταλικής αρχιτεκτονικής που υπάρχουν διάσπαρτα παντού.

Η Κέρκυρα είναι μια πόλη αντιγραφή της Βενετίας, με ψηλά κτίρια που τα χωρίζουν καντούνια και στενοί δρόμοι, χωρίς βέβαια τα κανάλια. Σπουδαία χαρακτηριστικά της πόλης την Ενετική περίοδο είναι το Νέο φρούριο αλλά και η απέραντη πλατεία Σπιανάδα. Η Κατασκευή του φρουρίου είχε σαν αποτέλεσμα και τη δημιουργία της μεγαλύτερης πλατείας των Βαλκανίων. Η Σπιανάδα δημιουργήθηκε λόγω της κατεδάφισης τότε περίπου 2.500 σπιτιών που υπήρχαν μπροστά από το Παλιό φρούριο, αυτό έγινε τόσο για λόγους δημιουργίας αμυντικής ζώνης μπροστά από το παλιό φρούριο όσο και για εξεύρεση οικοδομικών υλικών για το κτίσιμο του Νέου φρουρίου.

Άλλο ένα χαρακτηριστικό κτίσμα, είναι το παλιό Δημάρχειο, που κτίστηκε το 1663 αρχικά για να γίνει η στοά των ευγενών «loggia nobili», ενώ αργότερα το πανέμορφο αυτό κτίριο στέγασε το θέατρο San Giacomo και σήμερα όπως είπαμε το Δημάρχειο της Κέρκυρας, καθώς επίσης και η περίφημη Αουντσιατά. Στο διάστημα της Γαλλικής επιρροής υπήρξαν σημαντικά σημάδια της παρουσίας των Γάλλων στην Κέρκυρα, με βασικότερο το Λιστόν, που αρχικά ήταν στρατώνες για το Γαλλικό στρατό.

Στα 50 χρόνια που έμειναν οι Άγγλοι στο νησί άφησαν πολλά μεγαλοπρεπή κυρίως κτίρια, με κυριότερο το επιβλητικό παλάτι των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου, το ανάκτορο Μον Ρεπό, αλλά επί Αγγλοκρατίας

κτίστηκε και λειτούργησε η Ιόνιος Βουλή. Τότε κατασκευάστηκε και το Βρετανικό κοιμητήριο όπως το πρώτο ψυχιατρείο σε Ελληνικό έδαφος, αλλά και μικρότερα κτίσματα όπως το μικρό στρογγυλό περιστύλιο προς τιμήν του αρμοστή Τόμας Μέιτλαντ, στη θέση της παλιάς στέρνας.

Όλα αυτά κάνουν την Κέρκυρα μια μοναδική πόλη που αποτελεί σήμερα ένα πολύ σημαντικό Μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO, αφού η ηγεσία της τωρινής εφορείας αρχαιοτήτων κατάφερε να εξασφαλίσει την ένταξη το 2007! Σας ευχαριστώ!

Η κυρία Ρηγακου, Προϊστάμενη Εφορείας Αρχαιοτήτων Κέρκυρας, έλαβε το λόγο κατά τη συζήτηση που πραγματοποιήθηκε και μίλησε για το καθεστώς προστασίας της παλιάς πόλης της Κέρκυρας, και για το Σχέδιο Διαχείρισης το οποίο έχει συνταχθεί σύμφωνα με τις επιταγές της Unesco και βρίσκεται σήμερα σε διαδικασία αναθεώρησης. Στο φορέα Διαχείρισης μετέχουν εκτός από το ΥΠΠΟΑ, του ΥΠΕΝ, ο Δήμος, η Περιφέρεια και το ΤΑΠΑ. Πρόκειται για φορείς οι οποίοι χρηματοδοτούν το κοινό ταμείο. Σε απάντηση αιτήματος του προέδρου του Συλλόγου Μονίμων Κατοίκων Παλιάς Πόλης Ν. Ολύμπιου, ο οποίος αναφέρθηκε στα προβλήματα των κατοίκων που ζουν στην παλιά Πόλη, συμφώνησε ότι τα αιτήματα των κατοίκων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τον φορέα Διαχείρισης, οι συνεδριάσεις του οποίου συγκαλούνται από τον Δήμο.

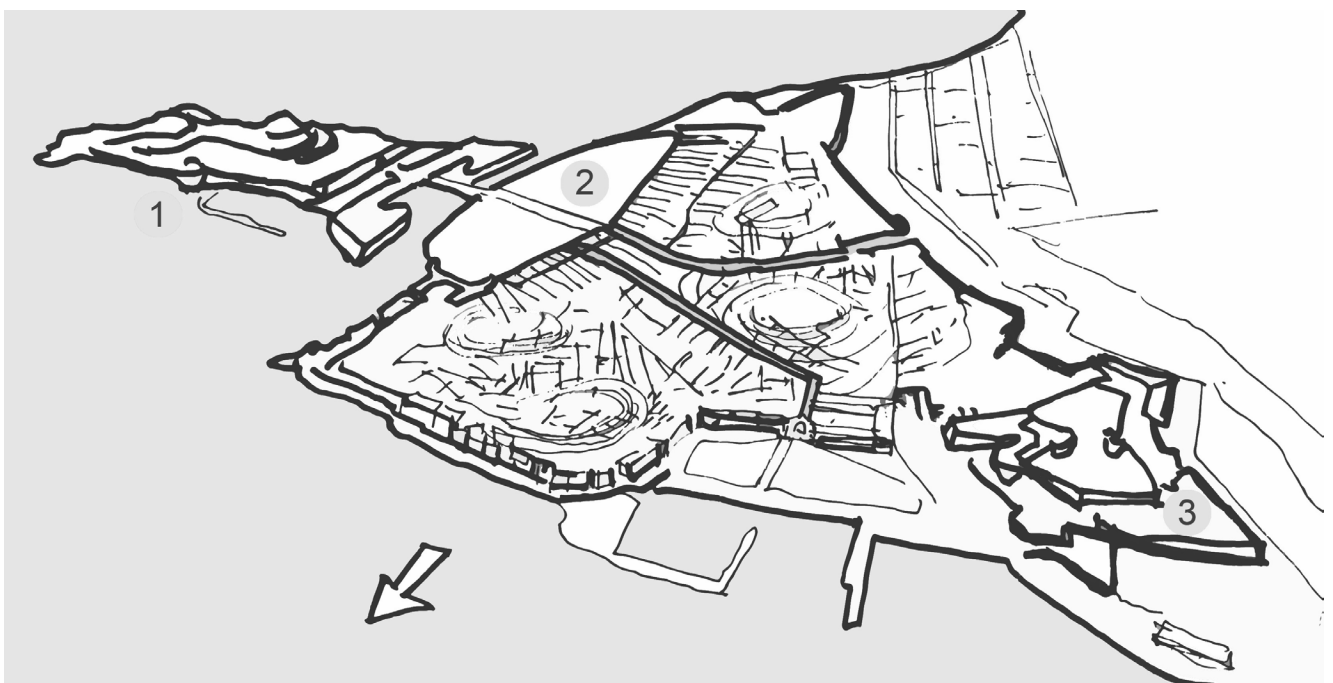

Pavlos Filippidis, External consultant of the Municipality of Central Corfu and Diapontia Islands

Spyros Vassiliadis, Programme Manager of IRC-HERMeS for Corfu

The Municipality's main goal in the IRC-HERMeS project was to record and evaluate a large number of historic buildings in the Old Town. Among other things, the Municipality was responsible for organising two seminars and a workshop, developing a digital map showing the monuments, recording and documenting the architecture of 150 historic buildings and placing information plaques on them. The architectural documentation focused on the general characteristics of the buildings, their typology-morphology, state of repair and safety. Problems recorded include

inadequate fire and earthquake protection for buildings, incompatible use, excessive tourism, traffic congestion, noise pollution, pedestrianisation, weaknesses in urban operation regulation, as well as residents being absent from the participatory process and the managing body. As solutions, it is proposed to continue documenting the other buildings, consulting with permanent residents, giving incentives to citizens to cope with maintenance costs and also enforcing the laws when changing certificates of use for historic buildings.

Παύλος Φιλιππίδης, Εξωτερικός συνεργάτης του Δήμου Κεντρικής Κέρκυρας και Διαπονητών Νήσων

Σπύρος Βασιλειάδης, υπεύθυνος προγράμματος IRC HERMeS για την Κέρκυρα

Ο βασικός στόχος του Δήμου στο έργο του IRC-HERMeS ήταν να καταγραφούν και να αξιολογηθούν 150 ιστορικά κτήρια αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος, που βρίσκονται εντός της Παλιάς Πόλης, καθώς και η συμμετοχή στην δημιουργία ενός καινοτόμου εργαλείου λήψης αποφάσεων, πολλαπλών κριτηρίων, για τις απαραίτητες παρεμβάσεις συντήρησης και προστασίας των κτηρίων πολιτιστικής κληρονομιάς. Το εργαλείο αυτό αναμένεται να συμβάλει στην προβολή και την συντήρηση των κτηρίων αυτών.

Οι δράσεις επικεντρώθηκαν θεματικά στον αρχιτεκτονικό, πολιτιστικό και εκπαιδευτικό τουρισμό, συνδυάζοντας ιστορικά κτήρια από διαφορετικά μέρη και δημιουργώντας αρχιτεκτονικές, ιστορικές και εκπαιδευτικές συνδέσεις, καθώς και συνδέσεις σχετικά με την αλλοίωση της κληρονομιάς, την οικοδομική παθολογία και τη φυσική φθορά.

Οι κύριες δράσεις που υλοποιήθηκαν από τον Δήμο στο έργο ήταν:

- Οργάνωση δύο ημερίδων και ενός εργαστηρίου
- Ανάπτυξη ψηφιακού χάρτη με τα μνημεία του έργου
- Ιστορική αρχιτεκτονική τεκμηρίωση κτηρίων
- Καταγραφή πεδίου 150 ιστορικών κτηρίων
- Σχεδιασμός και τοποθέτηση ενημερωτικών πινακίδων για τα κτήρια
- Αξιολόγηση αποτελεσμάτων και αποτίμηση των επιπτώσεων
- Συμβολή στην ανάπτυξη κοινών στρατηγικών εργαλείων για την πολιτιστική προστασία/προβολή και βιωσιμότητα του IRC-HERMES
- Διαβούλευση με εμπλεκόμενους φορείς

Στο πλαίσιο του έργου, ο Δήμος διενήργησε έρευνα πεδίου και βιβλιογραφική ανασκόπηση για την καταγραφή στην πλατφόρμα IRC-HERMES, μεταξύ άλλων, της τυπολογίας και της παθολογίας των 150 ιστορικών κτηρίων στο κέντρο της Παλαιάς Πόλης. Γενικά, η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και η αποτίμηση των επιπτώσεων εστίασε στα παρακάτω πεδία:

Γενικά χαρακτηριστικά κτηρίων:

- Αρχική χρήση & σημερινή χρήση κτηρίων
- Αριθμός ορόφων
- Χρονολογία κατασκευής

Τυπολογία - Μορφολογία κτηρίων:

- Τυπολογικά / αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά - σημαντικά στοιχεία διαμόρφωσης κτηρίου

- Τύπος κτηρίου (π.χ. διαμέρισμα, αρχοντικό)

Παθολογία κτηρίων (σε οροφές, πατώματα, τοίχους, μπαλκόνια κ.α.)

- Ρωγμές (κτηριακό κέλυφος, τοίχο κ.α.)
- Υγρασία
- Βαθμός παθολογίας

Ασφάλεια κτηρίων

- Ισχύει αντισεισμικός κανονισμός;
- Υπάρχουν ζημιές από σεισμούς;
- Απαιτούνται παρεμβάσεις;

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί, ότι μέσα από τις εκδηλώσεις και τις διαβουλεύσεις που διενήργησε με εμπλεκόμενους και ενδιαφερόμενους φορείς της Κέρκυρας, κατέγραψε σημαντικά προβλήματα της πόλης και προτεινόμενες λύσεις. Τα σημαντικότερα προβλήματα είναι η ελλιπής πυροπροστασία και αντισεισμική προστασία των κτηρίων, οι ασύμβατες χρήσεις που στεγάζουν, ο υπερτουρισμός, η κυκλοφοριακή συμφόρηση, η ηχορύπανση, η πεζοδρόμηση, οι αδυναμίες του κανονισμού αστικής λειτουργίας, καθώς και η απουσία των κατοίκων από την συμμετοχική διαδικασία και από τον φορέα διαχείρισης.

Ενδιαφέρουσες λύσεις που προτείνονται είναι η συνέχιση της καταγραφής και στα υπόλοιπα κτήρια της παλιάς πόλης, η διοργάνωση περισσότερων διαβουλεύσεων με μόνιμους κατοίκους και η συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεων, η εφαρμογή κινήτρων στους πολίτες για να ανταπεξέλθουν στο κόστος συντήρησης (χορηγήσεις, επιδοτήσεις, φορολογικές ελαφρύνσεις, πρόγραμμα «Διατηρώ»), καθώς και η εφαρμογή των νόμων κατά την αλλαγή άδειας χρήσης των ιστορικών κτηρίων.

Corfu - Challenges & buildings' management in the city's historic centre

Ioannis Metallinos, Dipl. Civil Engineer,
Chairman of the Corfu's Technical Chamber

The architectural value of Corfu Old Town is undeniable. This residential area, with its tall buildings forming continuous facades along the narrow streets (cantounia), is always lively thanks to the fact that it is lived in all year round and is a world-famous tourist attraction, especially in the summer months. However, the town has many problems due to the age of the buildings, the lack of infrastructure and new uses. Some of the problems the town faces are structural damage, fire risks and changes to the form of the buildings. The work of the engineers who are called to intervene in this historic complex is hampered both by the fact that the buildings are under multiple ownership and by the specifications for the interventions which must be compatible with the built environment and which usually raise the costs of repairs. For all the above reasons, it is considered essential that the Old Town Management Body continues to operate, that a specialised Technical Service is created in the Corfu Ephorate of Antiquities, that the State gives financial support to owners and that important infrastructure projects are implemented.

Σκίτσο Γ. Κουρμαδάς / Sketch by Y. Kourmadas

Κέρκυρα - Προκλήσεις και Διαχείριση Κτιρίων στο Ιστορικό Κέντρο της Πόλης

Ιωάννης Μεταλληνός, Διπλ. Πολιτ. Μηχανικός,
Πρόεδρος Τεχνικού Επιμελητηρίου Κέρκυρας

Η Παλιά Πόλη της Κέρκυρας, ως οικιστικό σύνολο, έχει χαρακτηριστεί ιστορικό διατηρητέο μνημείο ήδη από το 1967, λόγω της αρχιτεκτονικής του δομημένου περιβάλλοντός της, ενώ από το 2007 συγκαταλέγεται στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, με ενέργειες του Δήμου Κερκυραίων, του ΥΠΠΟ αλλά και του ΤΚ ΤΕΕ.

Η αρχιτεκτονική της ιδιαιτερότητα και αξία είναι αδιαμφισβήτητη, ιδίως λόγω των παρακάτω ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της:

1. Ο τρόπος δόμησης γίνεται σε συνεχή μέτωπα, με ψηλά κτήρια, σε στενούς δρόμους, τα καντούνια. Ο φέρων οργανισμός των κτηρίων είναι φέρουσα λιθοδομή ή οπτοπλινθοδομή, ξύλινα οριζόντια διαζώματα (πατώματα), ξύλινα κλιμακοστάσια, ξύλινες στέγες και κουφώματα. Όσον αφορά στο ιδιοκτησιακό, η συντριπτική πλειοψηφία των κτηρίων ανήκουν σε ιδιώτες (κατά κύριο λόγο μη εύπορους) και χωρίζονται σε οριζόντιες ιδιοκτησίες, ελέω Ιονίου Αστικού Κώδικα. Τέλος, ανάμεσα σε αυτά τα κτήρια, υπάρχουν διάσπαρτες νεώτερες πολυκατοικίες, που ανεγερθήκαν μεταπολεμικά, συνεπεία των γερμανικών βομβαρδισμών και των επακόλουθων καταστροφών.
2. Το οικιστικό σύνολο είναι «ζωντανό», λόγω της μόνιμης κατοίκησης του, ενώ το μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων, οικονομικών, εμπορικών και κοινωνικών στο νησί λαμβάνει χώρα στο ιστορικό κέντρο, καθώς διοικητικές υπηρεσίες, και εμπόριο εδρεύουν εκεί.
3. Η Παλιά Πόλη αποτελεί τουριστικό πόλο έλξης παγκοσμίου φήμης και παρουσιάζει μεγάλη επισκεψιμότητα, ιδίως τους θερινούς μήνες, όταν πλήθος τουριστών προστίθεται στους Κερκυραίους κατοίκους και επισκέπτες.

Εντούτοις, τα παραπάνω ενέχουν προβλήματα, που σχετίζονται με την ασφάλεια για την ζωή των χρηστών, αλλά και για το ίδιο το μνημείο. Πιο συγκεκριμένα:

Όσον αφορά στα κτήρια:

- Λόγω παλαιότητας, παλαιότερων σεισμικών δονήσεων ή καθιζήσεων ο φέρων οργανισμός σε πολλά κτήρια παρουσιάζει στοιχεία ασυνέχειας, με μικρότερες ή μεγαλύτερες ρηγματώσεις.
- Τα υλικά κατασκευή τους είναι ιδιαίτερα εύφλεκτα και η επαφή των κτηρίων μεταξύ τους επιτείνει το πρόβλημα. Οι εκτεταμένες καταστροφές, μάλιστα, κατά τους βομβαρδισμούς του 1943, οφείλονταν στην μετάδοση της φωτιάς από στέγη σε στέγη.

Επίσης, σε πολλά διαμερίσματα οι ηλεκτρικές εγκαταστάσεις είναι παλαιές, ενώ έχουν επιβαρυνθεί με πρόσθετα ηλεκτρικά φορτία, λόγω των διαρκώς αυξημένων απαιτήσεων της τεχνολογίας.

- Εδώ και πολλές δεκαετίες, λόγω της τουριστικής ανάπτυξης, επήλθε αλλαγή χρήσης ιδίως στα ισόγεια των κτηρίων, πολλές φορές και με γενικότερες, αυθαίρετες επεμβάσεις στο κτήριο και στον φέροντα οργανισμό του.

Όσον αφορά στους κοινόχρηστους χώρους και τα δίκτυα:

- Οι κοινόχρηστοι χώροι δεν αντιμετωπίζονται συνολικά, καθώς στους περισσότερους έχουν πραγματοποιηθεί καλλωπιστικές επεμβάσεις, ενώ πολλοί παρουσιάζουν εικόνα εγκατάλειψης. Στην πρώτη περίπτωση, έχει αποδοθεί στους δημότες, τους επισκέπτες και τους επιχειρηματίες ευπρεπής κοινόχρηστος χώρος για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων, τον οποίο εντούτοις οι τελευταίοι συχνά υπερ-εκμεταλλεύονται. Επιπλέον, τα περισσότερα δίκτυα κοινής ωφελείας είναι πεπαλαιωμένα και εναέρια, παρουσιάζοντας μια άσχημη εικόνα, που εμπεριέχει και θέματα ασφάλειας.

Οι μηχανικοί που καλούμαστε να σχεδιάσουμε και να πραγματοποιήσουμε εργασίες επισκευής στα κτήρια, αντιμετωπίζουμε τις παρακάτω δυσκολίες:

- Το καθεστώς πολυ-ιδιοκτησίας στα κτήρια, με συνύπαρξη μόνιμων κατοικιών και εμπορικής χρήσης, που παρουσιάζουν διαφορετικές ανάγκες κατά τις εργασίες επισκευής. Για παράδειγμα, ο μόνιμος κάτοικος αδυνατεί να μετακομίσει έστω και προσωρινά, ενώ ο καταστηματούχος απαιτεί οι εργασίες να μην λάβουν χώρα κατά την θερινή - τουριστική περίοδο.
- Το γεγονός ότι οι προτεινόμενες επεμβάσεις οφείλουν καταρχάς να είναι συμβατές με το μνημείο, θέτοντας το θέμα τυχόν εκπτώσεων στους τομείς της ασφάλειας και της άνεσης, σε συνδυασμό με το οικονομικό κόστος. Η αγορά δυστυχώς δεν έχει ακόμη προσανατολιστεί στις διεθνείς τεχνικές για επεμβάσεις σε ιστορικά κτήρια, ενώ οι ελεγκτικοί φορείς τις αντιμετωπίζουν με δυσπιστία. Αυτό οδηγεί σε καθυστερήσεις και αυξημένο κόστος, καθώς και συχνά σε ακατάλληλες ή και αυθαίρετες επεμβάσεις, που δεν ικανοποιούν τις απαιτήσεις της ασφάλειας, της άνεσης και της συμβατότητας με το μνημείο.

Επομένως, τι πρέπει και τι μπορούμε να κάνουμε όλοι για την Παλιά Πόλη:

- Ευθύνη του τεχνικού κόσμου, όπως εκφράζεται από το ΤΕΕ, αποτελεί η εξοικείωση του, αλλά και της αγοράς, με τεχνικές επεμβάσεων συμβατών με ιστορικά κτήρια, με στόχο την επάρκειά τους

σε σεισμικές καταπονήσεις και την αντιπυρική προστασία τους, με ένα εύλογο και αναλήψιμο οικονομικό κόστος.

- Είναι απαραίτητο να συσταθεί και να λειτουργήσει επιτέλους ο Φορέας Διαχείρισης του μνημείου, που με ευθύνη Δήμου και ΥΠΠΟΑ δεν έχει συσταθεί ακόμα, μετά από 14 χρόνια από την ένταξή μας στα μνημεία της UNESCO και να εφαρμοστεί το Σχέδιο Διαχείρισης, ίσως με κάποια επικαιροποίηση.
- Αναγκαίο κρίνεται να δημιουργηθεί άμεσα στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Κέρκυρας, Τεχνική Υπηρεσία στελεχωμένη με εξειδικευμένους μηχανικούς, που θα ελέγχουν και θα δίνουν λύσεις σε μηχανικούς και ιδιοκτήτες, όσον αφορά στα ιδιωτικά έργα, αλλά ταυτόχρονα θα εξασφαλίζουν την ποιότητα και τη διαχείριση σε έργα που εκτελεί η ίδια η Υπηρεσία με αυτεπιστασία. Στο νησί μας υπάρχουν, πέραν της Παλιάς Πόλης, πολλοί παραδοσιακοί οικισμοί, με πλήθος μνημείων δημόσιων και ιδιωτικών, η προστασία των οποίων γίνεται πλημμελώς, αφού οι υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού δεν διαθέτουν Τεχνική Υπηρεσία. Κατά συνέπεια, οδηγούμαστε σε φορείς ελέγχου και έγκρισης εκτός νησιού, με αποτέλεσμα χρονικό και οικονομικό κόστος, πολλές φορές δυσανάλογο του ίδιου του έργου.
- Απαραίτητη είναι η αναφορά στους κατοίκους-ιδιοκτήτες του μνημείου, οι οποίοι έχουν επωμιστεί την ευθύνη διατήρησής του. Πρέπει να υπάρξουν διευκολύνσεις, απαλλαγές και χρηματοδοτήσεις για αυτόν τον σκοπό. Τα έσοδα από το μνημείο είναι μεγάλα για την Πολιτεία, τον Δήμο και τους επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται σε αυτό και πρέπει μέρος τους να διοχετευτεί στη συντήρηση και ανάδειξη του μνημείου, μέσω της επιδότησης των ιδιοκτητών για εργασίες ολικής συντήρησης. Βέβαια, πρέπει και οι κάτοικοι να συνειδητοποιήσουν πού διαβιούν και να συμβιβαστούν με τις όποιες δυσκολίες, κάτι που ευελπιστούμε ότι θα γίνει αποδεκτό όταν θα βιώνουν τα αντισταθμιστικά μέτρα.
- Τέλος, επειδή γίνεται χρήση του όρου «φέρουσα ικανότητα», όσον αφορά στον τουριστικό προορισμό της Παλιάς Πόλης της Κέρκυρας, πρέπει αυτός να πάψει να λειτουργεί ως δικαιολογία και να ληφθεί πραγματική πρόνοια για έργα υποδομής, που να καλύπτουν τις αυξημένες ανάγκες. Δυστυχώς, στην περίπτωση της Κέρκυρας, σημαντικά έργα υποδομής, ομολογημένα από χρόνια, που αφορούν την ύδρευση, το κυκλοφοριακό, τις θέσεις στάθμευσης, κ.ά., παραμένουν στις καλάνδες, ενώ τα προβλήματα οξύνονται. Είναι λοιπόν τουλάχιστον υποκριτικό να μιλάμε για δοκιμασία της φέρουσας ικανότητας του προορισμού και είναι σίγουρα μια προσπάθεια απόκρυψης της ανεπάρκειάς μας στη διαχείριση του μνημείου.

Presentation of the Municipality of Ohrid

Gjoko Trpeski, Representative from Municipality of Ohrid

Ohrid is situated in the south west part of North Macedonia, on the north east shore of the Ohrid Lake, which is one of the oldest lakes in the world. The city itself has a continuous existence of 7000 years and is a mixture of various cultures, all of which left memories, as buildings and monuments. These facts made Ohrid one of the 19 places in the world listed in UNESCO as sites with unique natural and cultural heritage. Ohrid was listed in UNESCO in 1979 for its unique natural heritage and in 1980 for its cultural heritage.

In the project IRC HERMeS Ohrid was a project partner and was compliant to advance the way of promotion and preserving as well as managing its cultural heritage. Municipality of Ohrid organized the project activities and implemented the project results, improving the management of the cultural heritage.

The digitalization of cultural heritage had three beginning phases: 1) the assortment of the digital data provided in a spatial geodatabase suitable for the project needs, 2) historical and architectural documentation of buildings and 3) field registering of historic buildings. All three phases were successfully conducted and brought together in a system, where there is now access to all the relevant data.

Municipality of Ohrid successfully and timely proceeded and implemented a digital cartographical database for the area of study, developed a report for historical and architectural documentation of the buildings and performed a detailed field survey, based on HERMeS system, on historical buildings in Ohrid.

The main objective of the deliverable was the field registering of the historic buildings and monuments, which are unique examples of the physiognomy of Ohrid due to their particular architectural, historic (social, ethnological, folklore, technical, industrial) artistic or scientific significance. These constructions express an important aspect of Ohrid's cultural history, especially the era of social, economic and educational prosperity. The buildings that are registered in the application are determined based on Deliverable 3.6.2. Municipality of Ohrid has provided a digital data base of the Ohrid area which includes: High resolution satellite images (resolution $\leq 10m$), DEM, Orthophoto, OSM Service, addresses, objects, hydrography, path infrastructure, settlements, protected areas, state institutions and organizations, health institutions, educational institutions, national institutions in the field of culture (museums, theaters, galleries and other places of culture), populated places, public buildings, transport, religious buildings, tourist areas

Stefani Stojanovic, Representative of Inteligent Network Solutions

Jasminka Popovska, Representative of Local Development Agency Struga

and facilities and sport centers. Vector data are provided as Shapefiles, Raster data as GeoTIFF's and for all data metadata are provided according to INSPIRE and ISO 19115. Esri Arc GIS platform was used to process the data.

A conference was subsequently organized to promote the project results, where all the relevant parties and stakeholders were present. The community welcomed the project outcomes and proposed ideas for further development. The promotion of cultural heritage was completed with the installation of info signs on 100 buildings and monuments.

Φωτογραφίες μνημείων όπου διακρίνονται οι πληροφοριακές πινακίδες του προγράμματος.

Παρουσίαση του Δήμου Αχρίδας

Gjoko Trpeski, Εκπρόσωπος Δήμου Αχρίδας

Η Αχρίδα βρίσκεται στο νοτιοδυτικό τμήμα της Βόρειας Μακεδονίας, στην βορειοανατολική όχθη της λίμνης Αχρίδας, μιας από τις παλαιότερες λίμνες παγκοσμίως. Η πόλη έχει ιστορία 7000 ετών και αποτελεί μείγμα πολιτισμών, καθένας από τους οποίους έχει αφήσει το αποτύπωμά του σε αυτή, όπως κτήρια και μνημεία. Λόγω αυτών των χαρακτηριστικών, η Αχρίδα είναι ένα από τα 19 μέρη σε παγκόσμιο επίπεδο, που έχει ενταχθεί στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς ταυτόχρονα για την φυσική και πολιτιστική της κληρονομιά (τα έτη 1979 και 1980 αντιστοίχως).

Ο Δήμος Αχρίδας, εταίρος στο πρόγραμμα HERMES, διοργάνωσε με επιτυχία όλες τις δραστηριότητες του προγράμματος, δημιούργησε και εφάρμοσε μια ψηφιακή χαρτογραφική βάση δεδομένων για την υπό μελέτη περιοχή και πραγματοποίησε την καταγραφή των κτηρίων. Επίσης, διοργάνωσε συνέδριο με την συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων και τέλος, προχώρησε στην τοποθέτηση ενημερωτικών πινακίδων σε 100 κτήρια και μνημεία.

Stefani Stojanovic, Εκπρόσωπος της Inteligent Network Solutions

Jasminka Popovska, Εκπρόσωπος της Local Development Agency Struga

Φωτογραφίες από το εργαστήριο που πραγματοποιήθηκε στην Αχρίδα. / Photos from the seminar that took place in Ohrid.

Photos from monuments and sites with the programme's info signs.

Presentation of the Municipality Gjirokastra

Nikolla Pulla, Representative of AULEDA

Mirela Koci, Executive Director of Auleda

AULEDA - Local Economic Development Agency, is a nonprofit organization established in August 2003. Our mission is to provide services and execute initiatives and projects for social, economic, cultural, and environmental development of the region of Vlora to spread the Cultural view integration and consolidation of resources, skills and competencies according to the principles of human development.

Our objectives are strengthening and promoting a sustainable and comprehensive development of Vlora District, contribution for the establishment and strengthening of strategies for planning at local level and provide support to regional population, local administration, and civil society to promote capacity and increasing of the performance.

Gjirokastra is a city of special architecture, that includes hundreds of tower-houses of ottoman style with peculiar stone roofs, wooden balconies, and stone walls. Through all its history, Gjirokastra has been an important administrative, economic, and cultural center and a point of reference and efforts for cultural emancipation and independence for the whole Albanian world. It is part of UNESCO since 2005. Auleda joined the partnership in January of 2020 as Municipality of Gjirokaster was the initial partner of the project. Through this period, we have been working with our experts to complete the project. Even though we faced difficulties regarding pandemic situation, we managed to implement almost most of activities. We have been working for more than one year with our partners to implement the project. Up to now, main outputs are:

- The Digital mapping of touristic points of interest in the Gjirokastra region
- Historical and architectural documentation of buildings
- Pathological documentation of buildings of 60 historical buildings in Gjirokaster
- Organization of the Workshop in Gjirokaster. We asked experts of which “Building will they save first”.

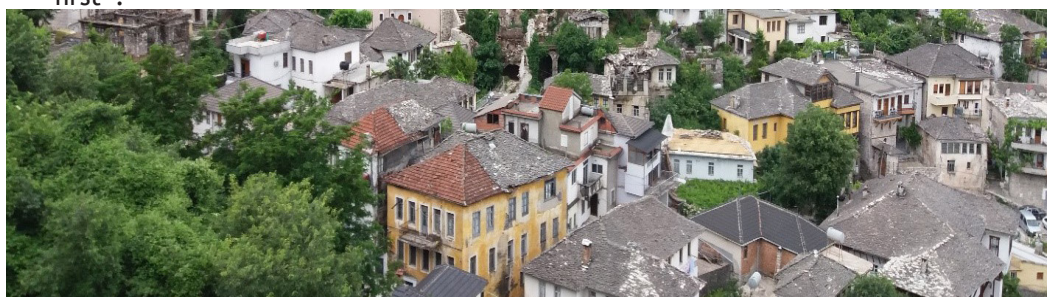
Jorida Munho, Deputy Mayor of Gjirokastra
Pezana Rexha, Director of the Regional Directorate of Monuments of Gjirokastra District
Erti Idrizi, Representative from the Regional Directorate of Monuments of Gjirokastra District

- We involved as many stakeholders which we considered as important for the project and its continuity
- Evaluation of the results of building assessment.

Auleda’s next steps include the preparation of the monuments’ informative signs, as well as the development of a strategy in a national level.

Ms. Munho, Deputy Mayor of Argyrokastro, spoke about the problems that Argyrokastro is facing, the main of which is the lack of funds for the implementation of restoration interventions in the historic buildings. We have now acquired a database of all the important buildings in the city, of which 60 belong to the A rating category and many of them are in a state of advanced deterioration. A key point of discussion is the criteria by which we will set the priorities for their restoration. The main problem, however, is the lack of state resources and the many heirs, owners of a single building, which is a common phenomenon in Albanian cities. We would like to discuss with you if there is a legal framework that obliges the owner to repair his property, and how you deal with this problem. Also how do you deal with the new buildings in the historic city, which do not fit into their environment.

Ms. Koci, Director of Auleda, participated in the webinar highlighting the importance of the historic building database. The main problem is the strategy and the criteria with which it is decided which building will be restored first. A key criterion that emerged from the answers to the questionnaires was the rescue of buildings that continue to be used and have not been abandoned and another important criterion was the rescue of the most prominent buildings. However, the buildings’ level of delapidation is also an important criterion.

Η πόλη του Αργυροκάστρου / The city of Gjirokaster.

Παρουσίαση του Δήμου Αργυροκάστρου

Nikolla Pulla, Εκπρόσωπος της AULEDA

Mirela Koci, Διευθύντρια της Auleda

Η Auleda - Εταιρεία Τοπικής Οικονομικής Ανάπτυξης για την περιοχή του Βλόρε, ανέλαβε το πρόγραμμα IRC-HERMeS, αντικαθιστώντας τον Δήμο Αργυροκάστρου που ήταν ο αρχικός εταίρος.

Ο εκπρόσωπος της Auleda, κ. Nikolla Pulla, παρουσίασε στο webinar την πρόοδο του προγράμματος, που μεταξύ άλλων περιλαμβάνει την καταγραφή σε ψηφιακό χάρτη των τουριστικών σημείων ενδιαφέροντος του Αργυροκάστρου και την αποτύπωση της παθολογίας 60 ιστορικών κτηρίων της πόλης.

Παρουσιάστηκε επίσης η αποτίμηση της παθολογίας των κτισμάτων αυτών, που προέκυψε από την επιτόπου τεκμηρίωση.

Ως επόμενα βήματα προγραμματίζονται η τοποθέτηση ενημερωτικών πινακίδων στα μνημεία και η χάραξη ενιαίας στρατηγικής, σχετικά με το πρόγραμμα, σε εθνικό επίπεδο.

Επίσης, τοποθετήθηκε η κα Munho, αντιδήμαρχος του Αργυροκάστρου σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το Αργυρόκαστρο κυριότερο των οποίων είναι η έλλειψη πόρων για την πραγματοποίηση επεμβάσεων αποκατάστασης στα ιστορικά κτίρια. Έχουμε αποκτήσει τώρα μια βάση δεδομένων με όλα τα σημαντικά κτίρια της πόλης εκ των οποίων τα 60 ανήκουν στη Α κατηγορία αξιολόγησης και πολλά εξ αυτών βρίσκονται σε κατάσταση προχωρημένης φθοράς.

Βασικό σημείο συζήτησης αποτελεί το με ποια κριτήρια θα ορίσουμε τις προτεραιότητες για την αποκατάστασή τους. Κύριο πρόβλημα εντούτοις είναι η έλλειψη κρατικών πόρων και οι πολλοί κληρονόμοι, ιδιοκτήτες ενός μόνον κτιρίου, που είναι φαινόμενο σύνηθες στις πόλεις της Αλβανίας. Θα θέλαμε να

Jorida Munho, Αντιδήμαρχος Αργυροκάστρου
Pezana Rexha, Διευθύντρια της Περιφερειακής Διεύθυνσης Μνημείων Περιοχής Αργυροκάστρου
Erti Idrizi, Εκπρόσωπος της Περιφερειακής Διεύθυνσης Μνημείων Περιοχής Αργυροκάστρου

συζητήσουμε μαζί σας αν υπάρχει νομοθετικό πλαίσιο που να υποχρεώνει τον ιδιοκτήτη να επισκευάζει το ακίνητό του, και πως αντιμετωπίζετε εσείς αυτό το πρόβλημα. Επίσης πως αντιμετωπίζετε τα νέα κτίρια μέσα στην ιστορική πόλη, τα οποία δεν εντάσσονται στο περιβάλλον τους.

Στο webinar τοποθετήθηκε η κυρία Koci, Διευθύντρια της Auleda, η οποία εξήγησε τη σημασία της βάσης δεδομένων με τα ιστορικά κτίρια. Βασικό πρόβλημα όμως είναι το με ποια στρατηγική και ποια κριτήρια αποφασίζεται ποιο θα αποκατασταθεί πρώτα. Ένα βασικό κριτήριο που προέκυψε από τις απαντήσεις των ερωτηματολογίων ήταν η διάσωση των κτιρίων που συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται και δεν έχουν εγκαταλειφθεί και ένα άλλο η διάσωση των πλέον αξιόλογων κτιρίων. Εντούτοις και ο βαθμός της παθολογίας των κτιρίων αποτελεί σημαντικό κριτήριο.

Φωτογραφίες του μνημειακού πλούτου της πόλης του Αργυροκάστρου και των προβλημάτων που αυτός αντιμετωπίζει. / Photos of Gjirokaster's monumental wealth and the challenges they face.

Presentation of Municipality of Samos

Evgenios Delonis, Representative of the Municipality of Samos

Michalis Mitsos, Deputy Mayor of West Samos
Aggela Kazakou, Director of Technical Services of the Municipality of West. Samos
Stamatis Seirlis, President of Ano Vathy Community

Amongst the work done by the Municipality of Samos as Partner in the IRC-HERMES project is organising digital recordings of 120 historic buildings, evaluating the results of the on-site surveys, placing plaques on the buildings, holding consultation meetings with local stakeholders, organising two information days and a workshop and printing brochures. The catastrophic earthquake of October 30 2020 caused a great deal of damage on the island. Many buildings collapsed, including stone buildings (Vathi, Karlovasi), historic monuments (Castle of Lycurgos Logothetis) and churches (Church of the Assumption of the Virgin Mary in Karlovasi) and ancient works of art in the Archaeological Museum were damaged.

Due to these natural phenomena and to the COVID-19 pandemic, there have been serious delays in implementing several actions, which will now be completed in the near future. The photographic records of buildings in Samos made under the IRC-HERMeS project are likely to contribute to some extent to the reconstruction or repair of the buildings that were damaged. Survey plans of these remarkable buildings and monuments would be particularly helpful, and serious consideration must be given to this factor in future actions.

Παρουσίαση Δήμου Σάμου

Ευγένιος Δελώνης, Εκπρόσωπος Δήμου Σάμου

Μιχάλης Μητσός, Αντιδήμαρχος Δυτ. Σάμου
Αγγέλα Καζάκου, Δ/ντρια Τεχνικών Υπηρεσιών
Δήμου Δυτ. Σάμου
Σταμάτης Σείρλης, Πρόεδρος Κοινότητας Άνω
Βαθέως

Ο Δήμος Σάμου ως Εταίρος του έργου IRC-HERMeS έχει αναλάβει τα ακόλουθα:

- Καταγραφή ιστορικών κτιρίων και σημείων ενδιαφέροντος, καθώς και παροχή ψηφιακών δεδομένων για τουλάχιστον 100 κτίρια.
- Αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της επιτόπιας έρευνας και της αξιολόγησης κτιρίων.
- Προμήθεια και εγκατάσταση πινακίδων σε ορατά σημεία των εγγεγραμμένων κτιρίων.
- Συναντήσεις διαβούλευσης με τοπικούς ενδιαφερόμενους για να συζητηθούν στρατηγικές προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου και στρατηγικές ανάδειξης της.
- Διοργάνωση δύο ημερίδων πληροφόρησης και ενός εργαστηρίου, σχεδιασμό και εκτύπωση φυλλαδίων διάδοσης.
- Συμμετοχή σε συνέδρια, εργαστήρια και συναντήσεις άλλων εταίρων.

Μέχρι στιγμής έχουν επιλεχθεί και καταγραφεί 120 κτίρια - μνημεία του νησιού, τα περισσότερα στην Περιοχή του Άνω Βαθέως, που αποτελούν μοναδικά δείγματα αξιολογής αρχιτεκτονικής εντός παραδοσιακού οικισμού, λόγω της ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής, πολεοδομικής, ιστορικής, καλλιτεχνικής και επιστημονικής αξίας τους. Πρόκειται για δημόσια, ιδιωτικά και εκκλησιαστικά κτίρια του νησιού, διαφορετικών αρχιτεκτονικών τύπων, που εκφράζουν σημαντικές πτυχές της πολιτιστικής ιστορίας του τόπου και των εποχών ακμής.

Ο ισχυρός σεισμός μεταξύ Σμύρνης και Σάμου που σημειώθηκε στις 30 Οκτωβρίου 2020, καθώς και το τσουνάμι που ακολούθησε λίγα λεπτά αργότερα, έπληξε τη Σάμο και προξένησε μεγάλες καταστροφές στο νησί. Προκλήθηκαν ζημιές και καταρρεύσεις σε παλιά λίθινα κτίρια (Βαθύ, Καρλόβασι), σε μνημεία

(κάστρου Λυκούργου Λογοθέτη), εκκλησίες (ναός της Θεοτόκου στο Καρλόβασι), σε έργα τέχνης της αρχαιότητας (Αρχαιολογικό Μουσείο Πυθαγόρειου). Τα προαναφερθέντα φυσικά φαινόμενα και οι καταστροφές που επέφεραν, σε συνδυασμό με την κατάσταση της πανδημίας του ιού COVID-19, προκάλεσαν σοβαρές καθυστερήσεις στη διαδικασία υλοποίησης αρκετών δράσεων. Ο Δήμος Σάμου, δοθείσης της αιτούμενης παράτασης στο έργο, θα προχωρήσει σύντομα στην διοργάνωση των δύο ενημερωτικών ημερίδων και του εργαστηρίου, καθώς και της συνάντησης διαβούλευσης διαδικτυακά, λόγω της κατάστασης πανδημίας. Επιπλέον, θα ολοκληρώσει την μελέτη αξιολόγησης των αποτελεσμάτων του έργου, καθώς επίσης και την ανάπτυξη κοινών εργαλείων στρατηγικής για την πολιτιστική προστασία / προώθηση και αειφορία του IRC-HERMES.

Ο πρόσφατος σεισμός κατέδειξε πως η εκδήλωση ακραίων φυσικών φαινομένων, μπορεί να απειλήσει και να καταστρέψει κτίρια και μνημεία, που αποτελούν πολιτισμικά σημεία αναφοράς, όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά και ολόκληρης της ανθρωπότητας. Η φωτογραφική καταγραφή των κτιρίων της Σάμου στο πλαίσιο του IRC-HERMeS πιθανόν να συμβάλει ως έναν βαθμό στην ανακατασκευή ή επιδιόρθωση των καταγεγραμμένων κτιρίων που υπέστησαν ζημιές. Ιδιαίτερα βοηθητική, παρ' όλα αυτά, θα ήταν και η αρχιτεκτονική, σχεδιαστική αποτύπωση των αξιολογών κτιρίων και μνημείων, παράμετρος που πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπ' όψιν σε μελλοντικές ενέργειες. Προγράμματα, όπως το IRC-HERMeS, μπορούν να λειτουργήσουν ως αναπτυξιακά εργαλεία για έναν ιστορικό τόπο, προκειμένου να διατηρήσει αναλλοίωτη την πολιτιστική του κληρονομιά στο πέρασμα του χρόνου και να αποτελέσει πόλο έλξης για τον πολιτιστικό και εκπαιδευτικό τουρισμό.

Questionnaire filled out by citizens within the IRC-HERMeS local workshops: Which building would you save first?

Nefeli Varouchaki, Architect Engineer, Associate of SAK Council of ELLET

As part of the IRC-HERMeS project, a questionnaire was designed to address the citizens of the four cities that participated, with the aim of raising their awareness on Cultural Heritage issues. After the initial questions regarding general information, related to the participant's level of education, age, skills and specialization, questions are asked about the ranking of interventions in buildings, based on their values and location.

The first question "Vote for the importance of the following criteria" gives some important parameters of buildings at risk, such as building in danger next to a public building, or one which is part of a complex of important buildings for the area, or even a building which the local community is struggling to save, etc. Then, with the same parameters, the citizen is asked to answer the question "Which building would you save first?"

Continuing, the participant must prioritize interventions in the wider context of the city, which relate to highlighting less prominent areas of the city and to unload the historic center from excessive tourism. Examples include increasing events in less visited areas, developing and promoting attractions in these areas, as well as providing tourist guides, destination books and tours that highlight the "hidden treasures" of cities.

Other interventions that the participant is asked to evaluate relate to "environmental taxation", e.g. in the taxation of accommodation in short-term rental accommodation (eg Airbnb), the introduction of environmental taxes for CO2 emissions, as well as the creation of a fund for the utilization of touristic revenues, in order to compensate for the environmental degradation.

Answers are also requested for issues of control of tourist traffic and the bearing capacity of the place, e.g. by applying traffic regulation in busy places, limiting short-term rental accommodation, as well as with controlled development of tourism (eg by restricting access for a short period of time).

In the next questions regarding the improvement and upgrading of the tourism services, the citizen has to choose between the improvement of the signage of the attractions, the obligatory parking of the cars outside the destination's boundaries, the improvement of the

cultural and museum infrastructure, etc.

Next, the questions go to the field of strengthening domestic entrepreneurship, with options such as creating incubators for innovative businesses, benefits to support home businesses, as well as providing an online guide to financial opportunities.

In the following questions regarding infrastructure issues, the participant is asked to comment on infrastructure for alternative modes of transport (eg bike lanes, charging stations for electric vehicles), the adequacy of public facilities (toilets, wi-fi) as well as on ensuring accessibility for the disabled. At the end of the questionnaire, participants have the opportunity to briefly add their own suggestions or data related to sustainable cultural and touristic development.

Συμπλήρωση ερωτηματολογίου από πολίτες στο πλαίσιο των τοπικών εργαστηρίων του IRC-HERMES: Ποιο κτήριο θα έσωζες πρώτο;

Νεφέλη Βαρουχάκη, Αρχιτέκτων Μηχανικός, MSc Προστασία Μνημείων, Επιστημονική συνεργάτις ΣΑΚ της ΕΛΛΕΤ

Στο πλαίσιο του προγράμματος IRC-HERMES, σχεδιάστηκε ένα ερωτηματολόγιο απευθυνόμενο στους πολίτες των τεσσάρων πόλεων που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, με στόχο την ευαισθητοποίησή τους στα θέματα της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Μετά τις αρχικές ερωτήσεις που αφορούν σε γενικές πληροφορίες, σχετικές με το επίπεδο εκπαίδευσης, την ηλικία, τις δεξιότητες και τον τομέα ειδίκευσης του συμμετέχοντα, τίθενται ερωτήματα σχετικά με την ιεράρχηση επεμβάσεων σε κτήρια, βάσει αξιών και τοποθεσίας τους.

Η πρώτη ερώτηση «Ψήφισε τη σημαντικότητα των παρακάτω κτηρίων» δίνει κάποιες σημαντικές παραμέτρους κτηρίων σε κίνδυνο, όπως λ.χ. κτήριο σε κίνδυνο δίπλα σε κάποιο δημόσιο κτήριο, ή το οποίο αποτελεί τμήμα συνόλου σημαντικών κτηρίων για την περιοχή, ή ακόμη κτήριο για το οποίο η τοπική κοινότητα δίνει αγώνα να σώσει, κ.λπ. Στη συνέχεια, με τις ίδιες παραμέτρους, ο πολίτης καλείται να απαντήσει στην ερώτηση «Ποιο κτήριο θα έσωζες πρώτο;».

Συνεχίζοντας, ο συμμετέχων πρέπει να ιεραρχήσει παρεμβάσεις στο ευρύτερο πλαίσιο της πόλης, οι οποίες αφορούν στην ανάδειξη λιγότερο προβεβλημένων περιοχών της πόλης και την αποφόρτιση του ιστορικού κέντρου από τον τουρισμό. Ενδεικτικά αναφέρονται ως επιλογές η αύξηση των εκδηλώσεων σε περιοχές μικρότερης επισκεψιμότητας, η ανάπτυξη και προώθηση αξιοθέατων σε αυτές τις περιοχές, καθώς και η παροχή τουριστικών οδηγιών και βιβλίων προορισμού και ξεναγήσεων που επισημαίνουν τους «κρυμμένους θησαυρούς» των πόλεων.

Άλλες παρεμβάσεις που καλείται ο συμμετέχων να αξιολογήσει αφορούν στην «περιβαλλοντική φορολογία», δηλαδή λ.χ. στην φορολόγηση της διαμονής σε καταλύματα βραχυχρόνιας μίσθωσης (π.χ. Airbnb), την εισαγωγή περιβαλλοντικών φόρων για την εκπομπή CO₂, καθώς και την δημιουργία ταμείου για την αξιοποίηση τουριστικών εσόδων, με στόχο την αντιστάθμιση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης.

Απαντήσεις ζητούνται και για θέματα ελέγχου της τουριστικής κίνησης και της φέρουσας ικανότητας του τόπου, λ.χ. με εφαρμογή ρύθμισης της κυκλοφορίας σε πολυσύχναστα σημεία, περιορισμό των καταλυμάτων βραχυχρόνιας μίσθωσης, καθώς και με

ελεγχόμενη ανάπτυξη τουρισμού (π.χ. με περιορισμό της πρόσβασης για μικρή χρονική περίοδο).

Σε επόμενα ερωτήματα σχετικά με την βελτίωση και αναβάθμιση των υπηρεσιών τουρισμού, ο πολίτης έχει να επιλέξει ανάμεσα στην βελτίωση της σήμανσης των αξιοθέατων, στην υποχρεωτική στάθμευση των ΙΧ εκτός ορίων του προορισμού, την βελτίωση της πολιτιστικής και μουσειακής υποδομής, κ.ά.

Ακολούθως, οι ερωτήσεις μεταβαίνουν στον τομέα της ενίσχυσης της εγχώριας επιχειρηματικότητας, με επιλογές όπως η δημιουργία θερμοκοιτίδων για καινοτόμες επιχειρήσεις, οι παροχές για την στήριξη των εγχώριων επιχειρήσεων, καθώς και η παροχή διαδικτυακού οδηγού σχετικού με τις χρηματοδοτικές ευκαιρίες.

Στις επόμενες ερωτήσεις που αφορούν στα ζητήματα υποδομών, ο συμμετέχων καλείται να τοποθετηθεί σχετικά με υποδομές για εναλλακτικούς τρόπους μεταφοράς (π.χ. ποδηλατόδρομους, σταθμούς φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων), με την επάρκεια των δημόσιων εγκαταστάσεων (τουαλέτες, wi-fi), αλλά και με την εξασφάλιση της προσβασιμότητας για ΑμεΑ. Στο τέλος του ερωτηματολογίου, οι συμμετέχοντες έχουν τη δυνατότητα να προσθέσουν εν συντομία και δικές τους προτάσεις ή στοιχεία που αφορούν στην αειφόρο πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη.

The Educational Portal of IRC-HERMeS

Vassiliki Nikolakopoulou, Educator, Creator of the programme's educational portal

The Educational Portal of the project IRC-HERMeS offers four online courses representing one of the four cities: Ohrid, Gjirokaster, Samos, Corfu. Its role is supplementary to the project's central platform, aiming to introduce learners to the concept of a city's cultural heritage preservation. Learners will discover how to identify genuine architectural elements through tailored lectures with mini-interactive activities. They will also learn about each city's history, why it is considered world's heritage (UNESCO), and how decay and environment can impact preservation. The Portal is addressed to 6th-grade school students and above, teachers, lifelong learners, and anyone interested in built heritage, profane architecture, and preserving a city's cultural heritage. The featured lessons collect evidence from the architectural and historical documentation followed in the four cities, including drawings of the houses, 360° images of various buildings' inside, and 360° videos of the urban environment. Teachers and professors can use the online courses as an additional resource for their lessons within the classroom.

Local teachers in the city of Ohrid evaluated the respective course before and after its implementation in the school context. Nevertheless, the implementation took time during the COVID19 situation, and teachers exploited the course's online feature. The most preferred tools were the activities and the explorations provided through virtual walks inside the city, while targeted questions and mini-games were the second preferred ones. Also, the reports indicated that questions about expressing feelings are more engaging to specific age groups than researching questions. In conclusion, the encouraging comments received at the open-ended questions section such as "I don't have remarks, everything is perfect", "I think that all the tools were useful", etc. strengthen the designed educational approach we followed, stimulating us to create more city-courses.

Η Εκπαιδευτική Πύλη του IRC-HERMeS

Βασιλική Νικολακοπούλου, Εκπαιδευτικός, Δημιουργός της εκπαιδευτ. πύλης του προγράμματος

Η Εκπαιδευτική Πύλη του Διαπεριφερειακού έργου Ηλεκτρονικό σύστημα διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς (IRC-HERMeS) προσφέρει τέσσερα διαδικτυακά μαθήματα που αντιπροσωπεύουν μία από τις τέσσερις πόλεις: Αχρίδα, Αργυρόκαστρο, Σάμος, Κέρκυρα. Ο ρόλος του είναι συμπληρωματικός στην κεντρική πλατφόρμα του έργου, με στόχο να εισαγάγει τις/τους μαθήτριες/ές στην έννοια της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας πόλης. Οι μαθήτριες/ές θα ανακαλύψουν πώς να αναγνωρίζουν γνήσια αρχιτεκτονικά στοιχεία μέσω προσαρμοσμένων διαλέξεων και μίνι διαδραστικών δραστηριοτήτων. Θα μάθουν επίσης για την ιστορία κάθε πόλης, γιατί θεωρείται παγκόσμια κληρονομιά (UNESCO), και πώς η αλλοίωση των κτιρίων και το περιβάλλον μπορούν να επηρεάσουν τη διατήρησή τους.

Με βάση τις αρχές της εξατομικευμένης μάθησης, τα μαθήματα επιτρέπουν στην/ον εκπαιδευόμενη/ο να επιλέξει τον μαθησιακό της/του δρόμο, καθορίζοντας τον δικό της/του ρυθμό και τρόπο γνώσης. Η Πύλη απευθύνεται σε μαθήτριες/ές της έκτης τάξης δημοτικού και άνω, δασκάλες/ους και σε οποιονδήποτε ενδιαφέρεται για τη λαϊκή και κοσμική αρχιτεκτονική, και τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς μιας πόλης. Τα μαθήματα συλλέγουν στοιχεία από την αρχιτεκτονική και ιστορική τεκμηρίωση που ακολουθήθηκε στις τέσσερις πόλεις, συμπεριλαμβανομένων σχεδίων των κτιρίων και εικόνων 360° από το εσωτερικό τους, και βίντεο 360° από το αστικό περιβάλλον. Οι δασκάλες/οι και οι καθηγήτριες/ές μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα διαδικτυακά μαθήματα ως πρόσθετη πηγή για τη διδασκαλία άλλων, σχετικών μαθημάτων. Η δομή των διαλέξεων ενθαρρύνει επίσης την προσέγγιση της «αντίστροφης» τάξης (flipped classroom), παρέχοντας και ασύγχρονη επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών.

Δάσκαλοι και δασκάλες στην πόλη της Αχρίδας αξιολόγησαν το αντίστοιχο μάθημα πριν και μετά την εφαρμογή του σε τάξη. Κατά την αρχική αξιολόγηση, εννέα δασκάλες/οι αξιολόγησαν την ευχρηστία της ιστοσελίδας και τα μαθήματα ως προς τα μαθησιακά τους αποτελέσματα και την καταλληλότητά τους για τις στοχευμένες ηλικιακές ομάδες, μέσω διαδικτυακής φόρμας Google. Οι δασκάλες/οι βρήκαν το περιεχόμενο σχετικά φιλόδοξο για μαθητές έκτης δημοτικού και προέτρεψαν την πιλοτική εφαρμογή του και σε μεγαλύτερες τάξεις.

Η εφαρμογή έγινε εν μέσω COVID19 εκμεταλλεόμενη τη διαδικτυακή δυνατότητα του μαθήματος. Πέντε (5) εκπαιδευτικοί υλοποίησαν το διαδικτυακό μάθημα σε πέντε (5) τάξεις: έκτη δημοτικού, και πρώτη, δεύτερα, και τρίτη λυκείου, σε σαράντα πέντε (45) συνολικά μαθητές. Μετά την εφαρμογή, οι δασκάλες/οι απάντησαν ξανά μέσω διαδικτυακής φόρμας Google σε ερωτήσεις σχετικά με το πλαίσιο χρήσης του μαθήματος, όπως:

- εάν έγινε σύγχρονα ή ασύγχρονα ή και τα δύο,
- εάν οι εικονικές περιηγήσεις 360° ήταν ένα αποτελεσματικό μέσο αναπαράστασης και κατά πόσο διευκόλυναν τη μάθηση σχετικά με την τρέχουσα κατάσταση του COVID19,
- ποιο από τα προτεινόμενα εκπαιδευτικά εργαλεία ενέπλεξε περισσότερο τους μαθητές (5 κλίμακες Likert),
- εάν οι μαθητές ήταν οργανωμένοι σε ομάδες ή ατομικά, και
- εάν τα μαθήματα ενθάρρυναν τους μαθητές να συζητήσουν, να συνεργαστούν, να προάγουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες, και να εκφραστούν δημιουργικότητά (5 κλίμακες Likert).

Τέλος, το ερωτηματολόγιο προσέφερε τρεις ερωτήσεις ανοικτού τύπου, στις οποίες οι εκπαιδευτικοί μπορούσαν να εκφράσουν ελεύθερα τα σχόλιά τους σχετικά με το περισσότερο και λιγότερο χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο καθώς και τις ενδεχόμενες προσθήκες που θα έκαναν στο μάθημα.

Οι δασκάλες/οι δήλωσαν ότι έτρεξαν το διαδικτυακό μάθημα σύγχρονα με διαμοιρασμό οθόνης, αλλά και ασύγχρονα αναθέτοντας σχετικές δραστηριότητες πριν ή μετά τη διάλεξη. Ο ασύγχρονος τύπος εργασίας για το σπίτι και οι εικονικές περιηγήσεις 360° θεωρήθηκαν αποτελεσματικές δεδομένης της περιορισμένης συνθήκης COVID19. Τα πιο προτιμητέα εργαλεία ήταν οι δραστηριότητες και οι εξερευνησεις που παρέχονται μέσω των εικονικών περιηγήσεων μέσα στην πόλη, ενώ οι στοχευμένες ερωτήσεις και τα μίνι παιχνίδια ακολουθούσαν. Μια δασκάλα έγραψε ότι θα χρειαζόταν περισσότερες δραστηριότητες για να ενθαρρύνει την κριτική σκέψη των μαθητριών/των της, ενώ μια άλλη έγραψε ότι οι στοχευμένες ερωτήσεις συνέβαλαν στη συνεργασία των μαθητών. Πράγματι, τέσσερις δασκάλες/οι ανέφεραν ότι οι μαθήτριες/ές τους εργάστηκαν σε ομάδες βαθμολογώντας υψηλά τη ενθάρρυνση συζήτησης, συνεργασίας, προώθησης ψηφιακών δεξιοτήτων και δημιουργικότητας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ερώτηση σε διάλεξη

Ποιο κτίριο θα σώζατε πρώτο, που αντιπροσωπεύει κεντρικό ερώτημα του έργου, θα μπορούσε να έχει λάβει περισσότερες απαντήσεις άρα και προσοχή. Ωστόσο, η παρεμφερής συλλογική δραστηριότητα 3 λέξεις για τα συναισθήματα και την καθημερινότητά σας σχετικά με τη λίμνη έλαβε 32 απαντήσεις. Αυτό μπορεί να υποδηλώνει ότι δραστηριότητες σχετικές με την έκφραση συναισθημάτων είναι πιο ελκυστικές για τις συγκεκριμένες ηλικιακές ομάδες από ότι πιο διερευνητικές ερωτήσεις. Τέλος, υπήρξε ένα σχόλιο σχετικά με τις χρωματικές επιλογές της εκπαιδευτικής πύλης γενικότερα, οι οποίες ενδέχεται να «τραβήξουν τα βλέμματα μιας μεγαλύτερης ηλικίας ομάδας» από αυτή που είναι στόχος.

Συμπερασματικά, τα ενθαρρυντικά σχόλια που ελήφθησαν στην ενότητα ανοικτών ερωτήσεων όπως «Δεν έχω παρατηρήσεις, όλα είναι τέλεια», «Νομίζω ότι όλα τα εργαλεία ήταν χρήσιμα», «Λοιπόν, οι μαθητές μου έμειναν έκπληκτοι με τις προσομοιώσεις, τα παιχνίδια και τα εργαλεία συνεργασίας», «Δεν έχω να προσθέσω τίποτα για αυτό το ηλεκτρονικό μάθημα», «Όλα είναι χρήσιμα», ενισχύουν την εκπαιδευτική προσέγγιση που ακολουθήθηκε, παρακινώντας μας να δημιουργήσουμε περισσότερα μαθήματα-πόλεις.

Intersections of traditional and ecclesiastical architecture: Gjirokastra - Ohrid - Epirus - West Macedonia

Alkis Prepis, Dr. Architect Engineer, Prof. emer. of Architecture, Democritus University of Thrace

Auleda became part of the project IRC-HERMeS after replacing the Municipality of Gjirokastra which was the initial partner. Our mission - Local Economic Development Agency, for the region of Vlore, has been implementing the mission to provide services and execute initiatives and projects for social, economic, cultural and environmental development of the region of Vlore, in order to spread the cultural view integration and consolidation of resources, skills and competencies, according to the principles of human development.

Mr. Nikolla Pulla, representative of Auleda, presented in the webinar the general overview of the project progress. Stakeholders and collaborators of the territory of Gjirokastra also participated in the webinar and presented their point of view and problems, related to cultural heritage in the city of Gjirokastra. The Municipality of Gjirokastra was represented by Jorida Muho, Deputy Mayor and the Regional Directorate of Monuments of Gjirokastra District by Pezana Rexha and Erti Idrizi, director and representative of the institution respectively.

During the presentation of Auleda, points were stressed concerning the work that has been completed so far. Regarding the project, Auleda has been working for more than one year with partners for the completion of the digital mapping of touristic points of interest in the Gjirokastra region, the registration of historic buildings and the documentation of pathology of 60 historic buildings in Gjirokastra. The evaluation of the buildings' pathology, resulting from the analysis of the results collected in the field work was also presented.

Regarding activities and events for the dissemination of the project, Auleda has organized a Workshop in Gjirokastra, in which experts and interest groups were asked the question "Which building would you save first". During the workshop, we involved as many stakeholders as possible to promote the project and ensure its continuity.

Auleda's next steps include the preparation of the monuments' informative signs, as well as the development of a strategy in a national level.

Τέμνουσες παραδοσιακής & εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής: Αργυρόκαστρο - Αχρίδα - Ήπειρος - Δυτική Μακεδονία

Άλκης Πρέπης, Δρ. Αρχιτέκτων, ομότ. Καθηγητής Τμήμ. Αρχιτ. Μηχανικών, Δημοκριτείου Πανεπ. Θράκης

Γενική εικόνα - φυσικό περιβάλλον

Το Αργυρόκαστρο και η Αχρίδα έχουν εγγραφεί στον Κατάλογο των Μνημείων της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Στο Αργυρόκαστρο, την Αχρίδα και την Καστοριά τα κάστρα υπήρξαν οι ιστορικοί πυρήνες των πόλεων, των οποίων η θέση πάνω σε βασικούς οδικούς άξονες της χερσονήσου, όπως και δίπλα στις λίμνες (στις δυο τελευταίες) σημάδεψαν την ίδρυση και ανάπτυξή τους. Κατά τη νεωτερική περίοδο οι πόλεις άρχισαν να εξαπλώνονται εκτός των τειχών μετά την επικράτηση της Pax Ottomana, με τη δημιουργία συνοικιών γύρω από τα παζάρια και τους νεο-ανεγερμένους χριστιανικούς ναούς.

Κοσμική αρχιτεκτονική

Κάθε συνοικία στους ιστορικούς πυρήνες των πόλεων έχει ιδιαίτερη χωρική φυσιογνωμία. Στο Αργυρόκαστρο οι συνοικίες αντιστοιχούσαν στις πατριαρχικές οικογένειες που χαρακτήριζαν την κοινωνική δομή της πόλης. Στις πυκνοκατοικημένες περιοχές των πόλεων συναντούμε το «εν σειρά» σύστημα δόμησης, ενώ σε άλλες γειτονίες, απομακρυσμένες, ή σε έδαφος με μεγάλη κλίση και μεγάλο οικόπεδο, αναπτύσσεται η κατοικία

πανταχόθεν ελεύθερη με κανονική κάτοψη, μέσα σε αυλή. Στην Αχρίδα ο περιορισμένος χώρος μέσα στα τείχη οδήγησε στην κατασκευή ψηλών κτηρίων, συνήθως με κάτοψη ακανόνιστου σχήματος.

Στο Αργυρόκαστρο οι μνημειώδους κλίμακας κατοικίες αντιπροσωπεύουν τον τύπο της μετάβασης από το μεσαιωνικό πύργο στο αρχοντικό (εικ.1). Η τοικοποιία είναι εξ ολοκλήρου λίθινη, με εξαίρεση την κύρια όψη του δευτέρου ορόφου, η οποία είναι κατασκευασμένη από τσατμά. Οι παραδοσιακές κατοικίες της Αχρίδας και των λοιπών βορειοελλαδικών πόλεων κατατάσσονται στις μικτές κατασκευές, στις οποίες χρησιμοποιούνται δυο βασικά υλικά δόμησης, η πέτρα και το ξύλο. Η πέτρα χρησιμοποιείται στη δόμηση του ισογείου, μαζί με τη χρήση οριζόντιων ξυλόδεσμων σε διαστήματα καθ' ύψος. Οι όροφοι είναι ξυλόπηκτες κατασκευές (με χρήση μεθόδων τσατμά ή μπαγδατί) που επιτρέπουν το άνοιγμα μεγάλων παραθύρων ή να κατασκευαστούν ανοικτοί εξώστες (τσαρδάκια). Τα κτήρια είναι διώροφα ή τριώροφα. Στα πιο πολυτελή σπίτια οι όροφοι προεκτείνονται προς τα έξω (σαχνισιά) με προβόλους ή αντηρίδες, φθάνοντας στο απόγειο της κατασκευαστικής τέχνης, αποσκοπώντας στη διεύρυνση του εσωτερικού χώρου και στην εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών ηλιασμού και αερισμού (εικ.2). Αντιθέτως, το σαχνισί είναι χαρακτηριστικό που συναντάται σπάνια στο Αργυρόκαστρο. Οι όψεις καλύπτονται από λευκό επίχρισμα και συχνά φέρουν

Εικ.1 Το αρχοντικό Zegate (1812) - ένα από τα σημαντικότερα παραδείγματα της αρχιτεκτονικής στο Αργυρόκαστρο κατά την οθωμανική περίοδο. (Αρχείο Α. Πρέπη)

Εικ.2 Το αρχοντικό των Robenci - το πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα της αστικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στην παλιά πόλη της Αχρίδας (1863). (Αρχείο Α. Πρέπη)

Εικ.3 Το αρχοντικό Τσιατσάπα στην Καστοριά (αρχές 18ου αι.) - από τα παλαιότερα και χαρακτηριστικότερα αρχοντικά της πόλης. (Αρχείο Α. Πρέπη)

ζωγραφιστές διακοσμήσεις, ενώ χαρακτηρίζονται από τον τονισμό των κατακόρυφων ξύλινων στοιχείων που αφήνονται ανεπίχριστα. Στην Καστοριά και τη Σιάτιστα βρίσκονται οι πιο πλουμιστοί διακοσμητικοί φεγγίτες. Οι τετρακλινείς στέγες καλύπτονται με κεραμίδια, αλλά στο Αργυρόκαστρο και στην Ήπειρο η στέγη επικαλύπτεται με σχιστόπλακες, με μεγάλη προέκταση, στηριζόμενη σε ξύλινες αντηρίδες. Στο Αργυρόκαστρο και στα αρχοντικά της Ηπείρου η κλίμακα κατασκευάζονταν εξωτερικά από πέτρα και στηρίζονταν σε ημιθόλια, ενώ στις λοιπές βορειοελλαδικές πόλεις η κλίμακα κατασκευαζόταν εσωτερική και ξύλινη.

Στο ισόγειο συνήθως φιλοξενούνται εμπορικές ή βοηθητικές χρήσεις, ενώ η κατοικία αναπτύσσεται στα ανώτερα πατώματα. Στην Καστοριά, Σιάτιστα και Εράτωνα στο χώρο αυτό δημιουργείται μια εσωτερική αυλή, στην οποία συμπεριλαμβάνεται το μεσοπάτωμα. Στο Αργυρόκαστρο, λόγω της έντονης κλίσης και της έλλειψης νερού, δημιουργήθηκε η στέρνα, καλυπτόμενη με θολωτή κατασκευή. Στον πρώτο όροφο βρίσκονται οι χειμωνιάτικοι οντάδες με το τζάκι και τις μουσάντρες, μαζί με το μαγειρείο και την αποθήκη τροφίμων. Στο Αργυρόκαστρο ο δεύτερος όροφος περιλαμβάνει το τσαρδάκι, ο οποίος είναι ημιυπαίθριος ανοιχτός χώρος, ή τον ενδιάμεσο χώρο, ο οποίος είναι κλειστός, τους καλούς οντάδες (με το σύνολο μουσάντρα-μαφίλ, τα ξυλόγλυπτα και χρωματιστά ταβάνια, τα τζάκια, τα ενσωματωμένα ερμάρια, τις ξύλινες επενδύσεις και τις τοιχογραφίες), τους καλοκαιρινούς οντάδες και τα αναγκαία. Στην Καστοριά ο κύριος χώρος είναι ο δοξάτος - ένας ενιαίος χώρος υποδοχής, με πολλά και μεγάλα ανοίγματα, μπροστά από τον οποίο αναπτύσσεται ο ημιυπαίθριος ηλιακός, με μικρό βάθος και μεγάλο μήκος (εικ.3).

Τα περισσότερα από τα σωζόμενα παραδοσιακά σπίτια ανήκαν σε οικογένειες εμπόρων και βιοτεχνών. Από τα τέλη του 19ου και κυρίως τις αρχές του 20ου αι. αρχίζουν να υπεισέρχονται στην αρχιτεκτονική των βορειοελλαδικών πόλεων οι ευρωπαϊκοί ρυθμοί του νεοκλασικισμού και του εκλεκτικισμού, με χαρακτηριστικά γνωρίσματα τη συμμετρία στις κατόψεις και στις όψεις των κτηρίων και πλούσιο επίκτητο διάκοσμο.

Από τη συγκριτική διερεύνηση των τύπων, των μορφών, των κατασκευαστικών μεθόδων και των λειτουργιών διαπιστώνουμε τόσο τα κοινά στοιχεία, όσο και τις τοπικές ποικιλομορφίες της ηπειρωτικής βαλκανικής αρχιτεκτονικής. Οι κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες και τα διατιθέμενα υλικά υπήρξαν καταλυτικοί παράγοντες και καθόρισαν τον

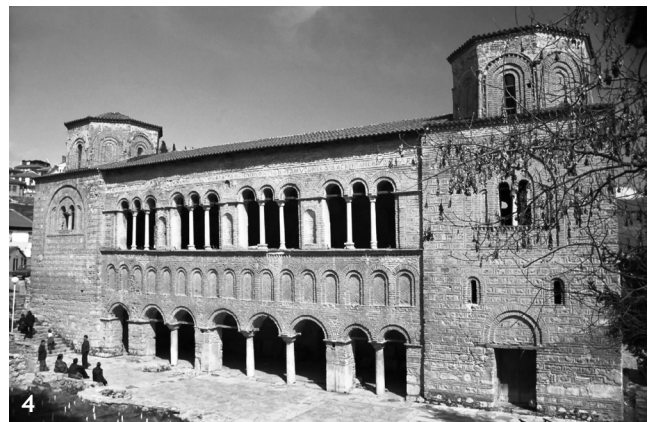
χαρακτήρα, την κλίμακα και τον τρόπο κατασκευής της κατοικίας.

Εκκλησιαστική αρχιτεκτονική

Δίπλα στη λίμνη της Αχρίδας αποκαλύφθηκαν ερείπια παλαιοχριστιανικών κτισμάτων με πλουσιότατο μωσαϊκό διάκοσμο. Ο ναός της Αγ. Σοφίας, ιστορική έδρα της Αρχιεπισκοπής, από τους μεγαλύτερους ναούς στα Βαλκάνια, αρχικά παλαιοχριστιανική βασιλική, ανακατασκευάστηκε κατά τη βυζαντινή περίοδο και προστέθηκε εντυπωσιακός εξωνάρθηκας (εικ. 4). Ο ναός της Θεοτόκου Περιβλέπτου (Αγ. Κλήμης, 1295) είναι ο καλύτερα διατηρημένος βυζαντινός ναός, στον τύπο του εγγεγραμμένου σταυροειδούς, με πλούσιο κεραμοπλαστικό διάκοσμο στις όψεις και με σημαντικό και καλά διατηρημένο σύνολο τοιχογραφιών (εικ.5). Η ομάδα των ναών στην Αχρίδα και στη νότια Αλβανία που ανεγέρθηκαν κατά το β' μισό του 13ου και κατά τον 14ο αιώνα φανερώνουν την εξάπλωση των τύπων, των μορφών και των κατασκευαστικών μεθόδων της ναοδομίας του Δεσποτάτου της Ηπείρου στις περιοχές της ακτινοβολίας της. Οι μεταβυζαντινοί ναοί του Αργυροκάστρου - Βαρείες λίθινες κατασκευές - δεν διαφέρουν από τις τυπικές βασιλικές που ανιδρύθηκαν στον βορειοελλαδικό χώρο, με τις πλούσιες χορηγίες εμπόρων, σημαδεύοντας την υλική ευμάρεια και την πνευματική ανάταση του έθνους κάτω από τις συνθήκες της Οθωμανοκρατίας.

Εικ.4 Ο καθεδρικός ναός της Αγ. Σοφίας στην Αχρίδα - η δυτική όψη με τον εξωνάρθηκα (1314). (Αρχείο Α. Πρέπη)

Εικ.5 Ο ναός της Παναγίας Περιβλέπτου (Αγ. Κλήμης) στην Αχρίδα (1295). (Αρχείο Α. Πρέπη)

Αξιολόγηση οικισμών - Προβλήματα

Στην Αχρίδα το ιστορικό τμήμα του οικισμού αναπτύχθηκε κυρίως εντός των τειχών της μεσαιωνικής πόλης. Αποτελούσε μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες ένα από τα πιο ολοκληρωμένα και καλύτερα διατηρημένα σύνολα του 19ου αιώνα στα Βαλκάνια. Αρκετά ιδιωτικά κτήρια έχουν επισκευαστεί, ενώ οι βυζαντινοί ναοί και οι αρχαιολογικοί χώροι είναι συντηρημένοι και επισκέψιμοι. Δυστυχώς, κατασκευάστηκαν αρκετά νεώτερα κτήρια ασύμβατης αισθητικής, καθώς και αντίγραφα παραδοσιακών κατοικιών, αλλοιώνοντας την αυθεντικότητα του οικισμού. Ο ιστορικός πυρήνας της Αχρίδας είναι εκτεθειμένος σε έντονες πιέσεις από τον τουρισμό

κατά τη θερινή περίοδο, ενώ η σχέση μεταξύ του οικιστικού ιστού και του φυσικού τοπίου της λίμνης κινδυνεύει από την έλλειψη επαρκούς προστασίας και ελέγχου. Στο Αργυρόκαστρο το ιστορικό τμήμα αναπτύχθηκε σε συνοικίες εκτός του κάστρου. Αρκετά παραδοσιακά κτήρια διατηρούνται από την προηγούμενη περίοδο συντηρημένα, αλλά και πολλά μαστίζονται από την εγκατάλειψη, λόγω της έλλειψης επαρκών οικονομικών μέσων για την αποκατάστασή τους.

Common challenges

Yorgos Kourmadas, Architect, MSc in Monuments' Protection NTUA

Despite their differences and being located in three distinct countries, the historical towns of Corfu, Vathy Samos, Ohrid and Gjirokastra are faced with the same challenges but also opportunities in their uphill struggle to preserve their historical cores and achieve sustainable growth.

Despite the recognition of their outstanding value and rigorous legal frameworks in place for their protection, these heritage towns face real threats. Loss of historical building stock is always a problem, and seismic threat is a major concern, as evidenced by the recent (30 October 2020) earthquake that ravaged Samos and destroyed many buildings previously registered by IRC-Hermes. All four cities lie within an active seismic zone. Building loss can also be due to abandonment. Historical buildings do not always offer appropriate conditions for modern living, and even when they can, their conservation is a costly business. Lack of funds for conservation has cost especially Gjirokastra the loss of invaluable specimens of its architecture, because of decay, and all cities are affected to a certain extent by the same problem.

Tourism offers a unique opportunity to these cities to create jobs, fund restorations, make historical cities livable, even though their original *raison d'être* lies in centuries long past. However when left unregulated, tourism can spill over into overtourism, a modern affliction plaguing many historical cities. Ohrid is particularly affected, not only because its historical centre has been converted into a theme-park (as is the case also for Corfu), but foremost because the whole coastal zone of Lake Ohrid has been degraded because of modern construction and poor waste management. Modern construction is anyhow, a serious threat to heritage sites, with or without tourism, especially when regulations are not enforced and illegal construction is left rampant, as was the case for many years in Gjirokastra.

The challenges the four sites are faced with are common, and the basic tool for their protection is updated regulations, but more crucially their enforcement. However innovative approaches with the use of modern technology can be of great help for the monitoring and real-time control of the various indicators of the "health" of these sites.

Κοινοί προβληματισμοί

Γιώργος Κουρμαδάς, Αρχιτέκτων Μηχανικός, MSc Προστασία Μνημείων ΕΜΠ

Αν και πρόκειται για διαφορετικές πόλεις, και μάλιστα σε τρεις ξεχωριστές χώρες, η Παλιά Πόλη της Κέρκυρας, το Βαθύ της Σάμου, η Αχρίδα και το Αργυρόκαστρο είναι αντιμέτωπες με παρόμοιες δυσκολίες στην προσπάθειά τους για διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και την επίτευξη αειφορικής ανάπτυξης, ενώ παρόμοιες Παρόμοιες είναι και οι ευκαιρίες θα πρέπει να εκμεταλλευτούν σωστά προκειμένου να πετύχουν τους στόχους αυτούς.

Παρ' όλη την αναγνώριση της αξίας τους και τα αυστηρά ισχύοντα θεσμικά πλαίσια προστασίας, εξακολουθούν να είναι αντιμέτωπες με σημαντικές απειλές. Η απώλεια των ιστορικών κελυφών είναι μια βασική απειλή, που έχει διάφορα αίτια. Οι φυσικές καταστροφές με κύριο τον σεισμό αποτελούν κίνδυνο και για τις τέσσερις πόλεις. Υπενθύμιση αυτού υπήρξε ο σεισμός της 30ης Οκτωβρίου 2020 πλησίον της Σάμου, έντασης 6.7R. Οι συνέπειες για το νησί και για τα ιστορικά του κτήρια, κυρίως στο δυτικό τμήμα του νησιού ήταν καταστροφικές. Στον οικισμό του Άνω Βαθέος, καταστράφηκαν κτήρια που είχαν μόλις πρόσφατα καταγραφεί από το IRC-Hermes. Αλλά ακόμα και στην περίπτωση της Κέρκυρας, που δεν χτυπήθηκε από μεγάλο σεισμό από τον 19ο αι. και μετά, δεν πρέπει να εφησυχάζουμε. Γνωρίζουμε ότι υπήρξαν μεγάλες καταστροφές από σεισμούς το 1674 και το 1786. Επομένως αν και με μικρότερη περιοδικότητα, είναι βέβαιο ότι παρόμοιοι σεισμοί θα συμβούν και στο μέλλον και η πόλη οφείλει να προετοιμαστεί.

Η εγκατάλειψη των ιστορικών κελυφών είναι ένας άλλος λόγος που οδηγεί στην σταδιακή ερείπωση και καταστροφή τους. Το πρόβλημα αφορά όλες τις πόλεις του προγράμματος αλλά είναι πιο έντονο στο Αργυρόκαστρο, όπου η έλλειψη πόρων για την αποκατάσταση ιστορικών κτηρίων έχει οδηγήσει στην κατάρρευση πολύ αξιόλογων δειγμάτων της τοπικής αρχιτεκτονικής.

Ο τουρισμός είναι ταυτόχρονα μια ευκαιρία αλλά και μια απειλή για τους οικισμούς του προγράμματος. Οι οικισμοί αυτοί, δημιουργήματα της προβιομηχανικής

εποχής υπό τελείως διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες και παραγωγικά μοντέλα, αναζητούν σήμερα τρόπους να ενταχθούν στη σύγχρονη οικονομία, να κρατήσουν τους κατοίκους τους και να επενδύσουν στη διατήρηση του κτηριακού τους αποθέματος. Ο τουρισμός δίνει αυτή τη δυνατότητα σήμερα. Και οι τέσσερις πόλεις του προγράμματος βασίζονται σε μεγάλο βαθμό την οικονομία τους στον τουρισμό, με την Κέρκυρα και την Αχρίδα να είναι οι περισσότερο εξαρτώμενες από αυτόν.

Ο τουρισμός ωστόσο, αναπτυσσόμενος χωρίς έλεγχο και περιορισμούς μπορεί να οδηγήσει και σε αρνητικές συνέπειες, το λεγόμενο φαινόμενο του υπερτουρισμού. Η υπερβολική εξάρτηση της οικονομίας από τον τουρισμό αποδυναμώνει την ανθεκτικότητα των πόλεων, κάτι που έγινε ορατό τελευταία με την κρίση του κορωνοϊού. Επίσης οι οικισμοί μετατρέπονται σε θεματικό πάρκο για τους επισκέπτες. Δυσχεραίνουν οι συνθήκες για τους μόνιμους κατοίκους λόγω της ανόδου των τιμών όσο και των συνθηκών που επικρατούν, οδηγώντας σε έξοδό τους. Επίσης, εφόσον δεν υπάρχει αυστηρός έλεγχος, ο τουρισμός οδηγεί σε ανεξέλεγκτες παρεμβάσεις στα κτήρια και αλλοιώσεις της εικόνας του οικισμού. Ειδικά στην Αχρίδα και την ευρύτερη περιοχή, το τουριστικό ρεύμα των τελευταίων ετών έχει οδηγήσει από τη μία σε κορεσμό της πόλης με επιδείνωση των λειτουργικών προβλημάτων (πχ. στάθμευση οχημάτων, διαχείριση των απορριμάτων κλπ), ενώ στις παρόχθιες περιοχές η νέα δόμηση έχει οδηγήσει σε περιβαλλοντική υποβάθμιση. Η σύγχρονη δόμηση απειλεί και τις τέσσερις πόλεις, με πιο επιβαρυνμένη ίσως την περίπτωση του Αργυροκάστρου, λόγω μεγάλου ποσοστού αυθαίρετης δόμησης.

Κοινές επομένως είναι οι προκλήσεις και για τους τέσσερις οικισμούς. Βασικό εργαλείο για την προστασία τους είναι το θεσμικό πλαίσιο, που υφίσταται, αλλά δεν εφαρμόζεται πάντοτε όπως θα έπρεπε. Πέραν αυτού απαιτούνται νέες προσεγγίσεις και καινοτόμες λύσεις με χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας που προσφέρει πολύ μεγάλες δυνατότητες για έλεγχο και παρακολούθηση των διαφόρων δεικτών “υγείας” των οικισμών.

PART B

ΜΕΡΟΣ Β'

The importance of digital documentation

Eleni Maistrou, Architect, Emeritus Professor NTUA

The historic buildings' digital recording and documentation that took place for selected buildings in Argyro-kastro, Ohrid, Corfu and Vathi Samos, highlighted the cities' architectural heritage and the historic buildings' condition. It also gave the opportunity to the scientific team to evaluate a specific documentation methodology, aiming at its continuous improvement. Specifically, in this expanded pilot version of the methodology, 100 -120 buildings of each city were recorded in regard to their historical significance, their typology and morphology, changes they underwent over time, their structural systems and the pathology of the structures' load bearing and non-bearing elements, in order to create a final evaluation and proposal for the required level of protection.

The digital documentation carried out within the framework of this program can work exemplary for other historic cities and settlements that have not yet managed to document their historical architectural wealth. Most importantly, however, it can be used as a source for making informed decisions related to the management of the architectural heritage of the four cities.

It contributes:

- in understanding the historical buildings' values (historical, architectural, cultural, etc.) and raising the local communities' awareness in order to safeguard them.
- in informing and raising awareness, specifically within the new generation.
- in scientific research but also in decisions making regarding the maintenance, restoration and reuse of historic buildings.
- in the decision making for the protection and management of the documented cities' development.

- in attracting cultural tourism and a specific category of visitors.
- in creating opportunities for training craftsmen in traditional techniques.
- in preserving the historical - collective memory and / or in reconstructing historical buildings in case of disasters.

A necessary condition, however, is the completion of the database, with all the historic buildings of each city, and its constant update with new data that arise during the buildings' life cycle. It should also be regularly enriched with data that might emerge from further research and study of the archives and historical sources, as well as from a more detailed recording, drafting and documentation of those buildings.

Η σημασία της ψηφιακής καταγραφής ιστορικών κτιρίων

Ελένη Μαΐστρου, Αρχιτέκτων, Ομότιμη Καθηγήτρια ΕΜΠ

Το πρόγραμμα IRC - HERMES που είχε ως κύριο στόχο του την ψηφιακή καταγραφή και αξιολόγηση κτιρίων που συγκροτούν την Αρχιτεκτονική Κληρονομιά τεσσάρων πόλεων, με στόχο τη διερεύνηση μιας κοινής στρατηγικής διατήρησης και προώθησης της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, μας δίνει την ευκαιρία να συζητήσουμε τη μεθοδολογία με την οποία υλοποιείται η καταγραφή και τεκμηρίωση της Αρχιτεκτονικής κληρονομιάς των ιστορικών πόλεων και οικισμών, και τη σημασία που έχει για τη διατήρηση και τη διαχείριση της εξέλιξης αυτής της κληρονομιάς μέσα στο χρόνο.

Η ψηφιακή καταγραφή της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς εξασφαλίζει στους φορείς προστασίας και στις δημοτικές αρχές τη δυνατότητα διαρκούς ενημέρωσης των μεταβολών των κτιρίων η/και συμπλήρωσης στοιχείων τεκμηρίωσής τους και άμεσης ενημέρωσης για την κατάσταση διατήρησής τους, για τη λειτουργική τους κατάσταση κλπ. Παράλληλα μπορεί να είναι ανοικτή και προσβάσιμη σε ενδιαφερόμενους επιστήμονες αλλά και στο ευρύ κοινό. Στη διαδικασία αυτή, είναι πολύ σημαντική η βούληση των Δήμων και της Πολιτείας να αναθέτουν και να στηρίζουν τέτοια προγράμματα. Απαραίτητη είναι και η ύπαρξη εξειδικευμένων Αρχιτεκτόνων και Πολιτικών Μηχανικών, οι οποίοι θα αναλαμβάνουν το έργο καταγραφής και τεκμηρίωσης των ιστορικών κτιρίων που συγκροτούν την Αρχιτεκτονική Κληρονομιά των πόλεων και οικισμών.

Η ψηφιακή καταγραφή και τεκμηρίωση των ιστορικών κτιρίων μπορεί να αποτελέσει ένα πρώτο και βασικό βήμα για τη λήψη αποφάσεων σχετικών με τη διαχείριση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς των πόλεων και παράλληλα να συμβάλλει:

- στην κατανόηση των αξιών των ιστορικών κτιρίων και στην ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών, με στόχο τη διατήρησή τους.
- στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση ιδιαίτερα της νέας γενιάς, μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα.
- στην επιστημονική έρευνα αλλά και στη λήψη σωστών αποφάσεων για τη συντήρηση, από κατάσταση, επανάχρηση των ιστορικών κτιρίων.
- στις αποφάσεις προστασίας και διαχείρισης της ανάπτυξης των ιστορικών πόλεων και οικισμών
- στην προσέλκυση πολιτιστικού τουρισμού με ειδικής κατηγορίας επισκέπτες -Έλληνες και ξένους, ενήλικες αλλά και μαθητές- οι οποίοι

θέλουν να γνωρίσουν τον τοπικό πολιτισμό.

- στη δημιουργία ευκαιριών για εκπαίδευση μαστόρων στις παραδοσιακές τεχνικές.
- στη διάσωση της μνήμης σε περίπτωση καταστροφών.

Η σημασία της καταγραφής και αναλυτικής τεκμηρίωσης των ιστορικών κτιρίων σε πόλεις και οικισμούς, επισημαίνεται από το 1976 σε οδηγίες της Unesco σε συνέδριο στο Nairobi¹. Πρόκειται για ένα σημαντικό κείμενο που θέτει τις αρχές αλλά και τη μεθοδολογία για την ολοκληρωμένη προστασία των ιστορικών πόλεων και οικισμών και επισημαίνει την ευθύνη των κρατών να λαμβάνουν τα απαραίτητα τεχνολογικά, οικονομικά και κοινωνικά μέτρα για την προστασία των ιστορικών περιοχών και του περιβάλλοντός τους και για την προσαρμογή τους στις απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής. Το 1996 το Icomos μετά από Γενική Συνέλευση στη Σόφια², καταλήγει σε ένα κείμενο «Αρχών για την καταγραφή μνημείων, συνόλων κτιρίων και τοποθεσιών» που αναφέρεται στη σημασία της καταγραφής της πολιτιστικής κληρονομιάς και στα στοιχεία που πρέπει να καλύπτει ώστε να αποτελέσει εργαλείο σχεδιασμού και διαχείρισης.

Η χρήση ψηφιακών εφαρμογών για την καταγραφή της πολιτιστικής κληρονομιάς που εφαρμόζεται πλέον ευρέως, επιτρέπει τη συγκέντρωση και διαχείριση τεράστιου όγκου πληροφορίας ο οποίος, μπορεί συνεχώς να επεκτείνεται, και επιπλέον επιτρέπει την αναζήτηση και ανάκληση συνδυαστικής πληροφορίας. Το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ)³ και το Εθνικό Αρχείο Μνημείων του ΥΠΠΟΑ⁴, που δημιουργήθηκε με βάση το άρθρο 4 του Ν. 3028/2002, αποτελούν τους κυριότερους δημόσιους οργανισμούς που προχωρούν σε ψηφιακές καταγραφές των Μνημείων, ενώ υπάρχουν και αρκετές ερευνητικές δράσεις οι οποίες προωθούν και βελτιώνουν τις ψηφιακές καταγραφές της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η τεχνογνωσία του προγράμματος HERMeS που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα καταγραφή αποτελεί μια από αυτές τις προσπάθειες η οποία μάλιστα βραβεύτηκε το 2015 από την Europa Nostra, για την εφαρμογή που υλοποίησε στην Ερμούπολη της Σύρου.

1. <https://www.icomos.org/publications/93towns7o.pdf>
2. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/underwater_e.pdf
3. <https://www.ekt.gr/>
4. <http://nam.culture.gr/portal/page/portal/deam>

Το πρόγραμμα IRC HERMES ανέπτυξε μια ενιαία ψηφιακή βάση δεδομένων για την καταγραφή και τεκμηρίωση επιλεγμένων ιστορικών κτιρίων των τεσσάρων πόλεων και έδωσε την ευκαιρία ανάδειξης της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς των πόλεων και της κατάστασης στην οποία βρίσκονται τα ιστορικά τους κτίρια στην παρούσα στιγμή. Παράλληλα έδωσε την ευκαιρία να αξιολογηθεί η συγκεκριμένη μεθοδολογία καταγραφής, με στόχο τη διαρκή βελτίωσή της. Συγκεκριμένα καταγράφηκαν σε 100 -120 κτίρια κάθε πόλης, η ιστορική τους σημασία, η τυπολογία και μορφολογία τους, οι μεταβολές που υπέστησαν μέσα στο χρόνο, η κατασκευαστική δομή και η παθολογία του φέροντος οργανισμού αλλά και των επιμέρους στοιχείων τους, με στόχο να προκύψει μια τελική αξιολόγησή τους και μία πρόταση για τον απαιτούμενο βαθμό προστασίας τους. Με αυτές τις καταγραφές, η ψηφιακή βάση δεδομένων μπορεί να αποτελέσει εργαλείο λήψης αποφάσεων με αξιολόγηση και ιεράρχηση των απαιτούμενων παρεμβάσεων συντήρησης και αποκατάστασης των ιστορικών κτιρίων, υπό τον όρο της συμπλήρωσής της με το σύνολο των ιστορικών κτιρίων των τεσσάρων πόλεων.

Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι, για την τεκμηρίωση της ιστορικής σημασίας και αξίας των κτιρίων που καταγράφονται απαιτείται η μελέτη της εξελικτικής πορείας και των ιστορικών σταθμών της πόλης, και για την πλήρη τεκμηρίωση των χαρακτηριστικών και των μεταβολών τους μέσα στο χρόνο, απαιτείται μελέτη αρχαιακού υλικού και παλαιού φωτογραφικού υλικού. και δυνατότητα διερεύνησης και των εσωτερικών τους χώρων. Και ακόμη, στη διαδικασία της καταγραφής των ιστορικών κτιρίων, εκτός από τη δομική τους κατάσταση και το βαθμό διατήρησης της

αυθεντικής τους μορφής, ενδιαφέρει και η κατάσταση των εσωτερικών τους χώρων και ο βαθμός κατοίκησής τους.

Ο όρος της «Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς» που εισήχθη το 1975 με τη Διακήρυξη του Άμστερνταμ⁵ περιλαμβάνει όμως, όχι μόνο τα μεμονωμένα μνημεία με το άμεσο τους περιβάλλον, αλλά και ολόκληρες πόλεις και χωριά ή τμήματα πόλεων ιστορικού ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος και ακόμη ιστορικούς κήπους και πάρκα. Η Διακήρυξη εισάγει και τον όρο της «ολοκληρωμένης προστασίας» στην οποία προτεραιότητα έχει η διατήρηση της λειτουργικής και κοινωνικής ιδιαιτερότητας των ιστορικών περιοχών. Η ολοκληρωμένη προστασία -σύμφωνα με την χάρτα του Άμστερνταμ- προϋποθέτει «την ευθύνη της τοπικής αυτοδιοίκησης και τη συμμετοχή του κοινωνικού συνόλου». Εξ αυτού προκύπτει και η ανάγκη επιμόρφωσης της κοινωνίας και ειδικότερα της νέας γενιάς και η ανάγκη αφύπνισης του κοινωνικού ενδιαφέροντος.

Κατά συνέπεια η «ολοκληρωμένη προστασία» των ιστορικών πόλεων και οικισμών προϋποθέτει εκτός από την καταγραφή, τεκμηρίωση και αξιολόγηση των ιστορικών τους κτιρίων, τη μελέτη της μορφής και λειτουργίας του δημόσιου χώρου -που συμμετέχει στη συγκρότηση της αρχιτεκτονικής τους φυσιογνωμίας- την αξιολόγηση των υφιστάμενων υποδομών -που είναι απαραίτητες για την ποιότητα ζωής των κατοίκων- αλλά και την καταγραφή των άυλων πολιτιστικών χαρακτηριστικών τους: λειτουργική φυσιογνωμία, κοινωνικό οικονομική ταυτότητα, πολιτιστικές παραδόσεις, κα. Και αυτό γιατί πέραν την διατήρησης του αρχιτεκτονικού πλούτου, για την επίτευξη του στόχου της ολοκληρωμένης προστασίας

και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς των πόλεων και για την αιεφόρο ανάπτυξή τους με αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων, είναι απαραίτητες και άλλες παράμετροι:

- εξασφάλιση ποιοτικών συνθηκών κατοίκησης και των απαραίτητων τεχνολογικών, κοινωνικών και πολιτιστικών υποδομών.
- διατήρηση της μορφής του παραδοσιακού πολεοδομικού ιστού και ορθολογική του χρήση, με φροντίδα στα ζητήματα κινήσεων πεζών και ελέγχου της κυκλοφορίας των οχημάτων.
- διατήρηση της λειτουργικής και κοινωνικό - οικονομικής φυσιογνωμίας του τόπου και εξασφάλιση της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξής του με όρους αιεφορίας
- προσδιορισμός του μεγέθους και του είδους των μεταβολών που «αντέχουν» οι πόλεις χωρίς να οδηγηθούν σε απομείωση των αξιών τους.
- διατήρηση της πολιτιστικής παράδοσης του τόπου και ενίσχυση των παραδοσιακών επαγγελματιών.
- προσδιορισμός των απαιτούμενων παρεμβάσεων ανάπλασης για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, για την αναβάθμιση της εικόνας του δημόσιου χώρου και για την ανάδειξη της ιστορικότητας του τόπου.

Η «ολοκληρωμένη προστασία» απαιτεί ένα εξειδικευμένο χωρικό σχέδιο το οποίο θα προσδιορίζει τις απαραίτητες ρυθμίσεις οργάνωσης και προστασίας του χώρου, με ακριβή καθορισμό των περιοχών και των στοιχείων της ιστορικής πόλης η οικισμού που πρέπει να προστατευθούν, με προσδιορισμό των απαιτούμενων μέτρων και δράσεων, αλλά και των απαραίτητων κινήτρων για την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας. Οι νέες λειτουργίες και δραστηριότητες που εγκαθίστανται στα ιστορικά οικιστικά σύνολα,

θα πρέπει να είναι συμβατές με τον χαρακτήρα του τόπου και κάθε προσθήκη νέας κατασκευής, θα πρέπει να σέβεται την υφιστάμενη οργάνωση του χώρου.

Το χωρικό σχέδιο θα προτείνει μέτρα Νομοθετικά, Διοικητικά, Κοινωνικά και Οικονομικά και δεν θα είναι στατικό, γιατί οι πόλεις και οι οικισμοί είναι ζωντανοί οργανισμοί που εξελίσσονται μέσα στο χρόνο και υπόκεινται σε συνεχείς αλλαγές, οι οποίες όμως πρέπει να κατευθύνονται σωστά. Και σύμφωνα με τις αρχές της VALETTA - που υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση του ICOMOS το 2011⁶, «η διαρκής παρακολούθηση και φροντίδα είναι απαραίτητες για την αποτελεσματική προστασία μιας ιστορικής πόλης, η οικισμού. Και η σωστή διοίκηση επιτρέπει έναν ευρύ συντονισμό επικοινωνίας και διαβούλευσης μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων: εκλεγμένες αρχές, δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, ειδικοί, επαγγελματικές οργανώσεις, τοπικοί σύλλογοι, πανεπιστήμια, κάτοικοι κλπ».

Η διαδικασία αυτή είναι απαραίτητη για την επιτυχία της προστασίας, και την αιεφόρο ανάπτυξη των ιστορικών πόλεων και οικισμών

Το πρόγραμμα IRC HERMES μπορεί επίσης να λειτουργήσει υποδειγματικά και για άλλες ιστορικές πόλεις και οικισμούς που δεν έχουν καταφέρει μέχρι σήμερα να καταγράψουν και να τεκμηριώσουν τον ιστορικό αρχιτεκτονικό τους πλούτο. Απαραίτητη προϋπόθεση εντούτοις είναι η συμπλήρωση της ψηφιακής βάσης δεδομένων που δημιουργήθηκε με το σύνολο των ιστορικών κτιρίων της κάθε πόλης και η διαρκής ενημέρωσή της με νέα στοιχεία που προκύπτουν κατά την εξέλιξη της ζωής των κτιρίων. Επίσης, θα πρέπει να είναι διαρκής ο εμπλουτισμός της με στοιχεία που μπορεί να προκύψουν από περαιτέρω έρευνα -όπως αυτή αναφέρεται πιο πάνω- και από τη μελέτη αρχείων και ιστορικών πηγών, καθώς και από την αναλυτική αποτύπωση και τεκμηρίωση των ίδιων των κτιρίων.

6. https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_fina_20120110.pdf

Documentation as a basis of structural analysis and diachronic development

Irini Efesiou, Prof. Emer. of Architecture, NTUA.

This summary presentation takes the documentation of the Old Town of Corfu by IRC-HERMeS as a case study. The Old Town and its fortifications are included in the List of UNESCO World Heritage Sites (2007). Documentation work related to this site is done by both undergraduate and postgraduate students at the National Technical University of Athens (NTUA) who are taking courses focused on the analysis of traditional buildings and settlements. In particular, the “ELECTRONIC ARCHIVE OF ANALYSIS WORK DONE ON TRADITIONAL BUILDINGS AND SETTLEMENTS” (<https://5a.arch.ntua.gr>) has been created as part of the 5th semester course Systematic Analysis Of Vernacular Buildings And Settlements. This archive, which is open to all interested parties, contains a rich record of traditional settlements all over Greece. For each settlement the data includes the historical details of the settlement, its structure (urban development, residential units, etc.), public and private open spaces (streets, squares, courtyards), documentation on traditional/historical buildings, their state

of preservation and alterations to them, architectural typologies, structural analysis and their general condition. The records of settlements made in the Interdepartmental Postgraduate Study Programme “Monument Protection” are a valuable source of information. There are also NTUA research programmes and excellent diploma theses by postgraduate students at the Aristotle University of Thessaloniki and NTUA which are specifically focused on Corfu. In conclusion, the documentation work done by IRC-HERMeS has included recording significant urban and religious buildings, but with limited information about their construction. Also, as part of a future phase it would be worthwhile to highlight the condition of these buildings, any damage they have suffered and issues relating to seismic vulnerability and fire safety.

Εικ. 1 Χαρακτηριστικά κτήρια από την καταγραφή IRC - HERMeS.
Εικ. 2 Ανάλυση Παραδοσιακών κτηρίων και συνόλων στη Σχολή Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ. (Αρχείο Ε. Εφεσίου, ΕΜΠ)

Η καταγραφή ως βάση κατασκευαστικής ανάλυσης & διαχρονικής εξέλιξης

Ειρήνη Εφείσιου, Ομότ. Καθηγήτρια Αρχιτεκτονικής Ε.Μ.Π.

Η καταγραφή IRC-HERMeS για την ιστορική πόλη της Κέρκυρας

Η καταγραφή των κτηρίων των ιστορικών οικισμών στο πλαίσιο του προγράμματος IRC-HERMeS, αποτελεί σημαντική προσφορά στον τομέα της Τεκμηρίωσης, Προστασίας και Ανάδειξης. Το υλικό τεκμηρίωσης που προκύπτει αποτελεί και πολύτιμη βάση για περαιτέρω εμπλουτισμό, επεξεργασία, έρευνα, εξαγωγή συμπερασμάτων.

Τα συμπεράσματα, όμως, πρέπει να εξάγονται με μεγάλη προσοχή και να αφορούν τομείς που μπορούν να τεκμηριωθούν ασφαλώς από τους καταγραφείς, που στις περισσότερες περιπτώσεις ελέγχουν τα κτήρια εξωτερικά, χωρίς να έχουν δυνατότητα πρόσβασης στο εσωτερικό τους και χωρίς αρμοδιότητα λεπτομερούς έρευνας. Θέματα παθολογίας και κρίσιμης στατικής επάρκειας είναι αδύνατον να τεκμηριωθούν με ακρίβεια, διότι απαιτούν εξειδικευμένες μελέτες και έρευνα. Στην παρούσα περιληπτική παρουσίαση ως case study χρησιμοποιείται η καταγραφή IRC-HERMeS για την Ιστορική Πόλη της Κέρκυρας.

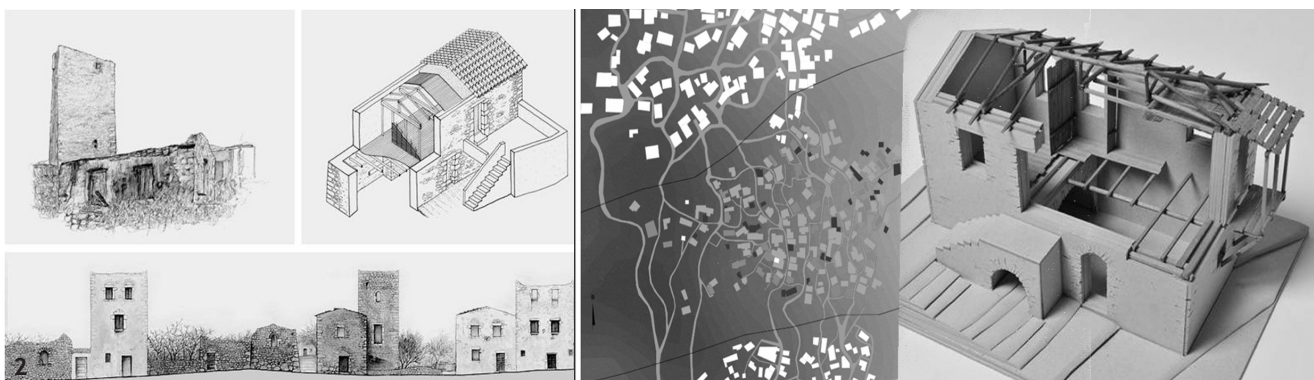
Όπως είναι γνωστό το 2007 η παλαιά πόλη της Κέρκυρας με την οχύρωσή της ενεγράφη στον Κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, λόγω της εξέχουσας πολιτιστικής σημασίας του μνημειακού αυτού συνόλου. Η εγγραφή συνοδεύτηκε από ολοκληρωμένο και τεκμηριωμένο σχέδιο διαχείρισης, το οποίο για πρώτη φορά συντάχθηκε για ελληνικό Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς και αποτελεί, μαζί με άλλα αξιόλογα συγγράμματα, σπουδαία πηγή πληροφοριών.

Η καταγραφή του προγράμματος IRC - HERMeS της Κέρκυρας εξετάζεται εδώ από την οπτική

της χρησιμότητάς της σε θέματα Κατασκευαστικής Ανάλυσης και Διαχρονικής Εξέλιξης των κτηρίων και του οικισμού. Για τον λόγο αυτό, παρουσιάζονται αντίστοιχες εργασίες καταγραφής και ανάλυσης ιστορικών κτηρίων και συνόλων του Ε.Μ.Π.

Καταγραφή - Ανάλυση ιστορικών κτηρίων και συνόλων από την Σχολή Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ

Η Σχολή Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ δίνει ιδιαίτερη σημασία στα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά μαθήματα που ασχολούνται με την ανάλυση παραδοσιακών κτηρίων και οικισμών. Το μάθημα “Ανάλυση και μελέτη Ιστορικών κτηρίων και Συνόλων” του 5ου εξαμήνου αποτελεί κύριο υποχρεωτικό μάθημα, που σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών “εισάγει σε θέματα αναγνώρισης της ιστορικής κληρονομιάς και αποτελεί σημαντικό μεθοδολογικό εργαλείο αναγνώρισης ενός παραδοσιακού οικιστικού συνόλου συμβάλλοντας στη διατήρηση, αποκατάσταση και ένταξη στις συνθήκες της σύγχρονης ζωής, των ιστορικών κατασκευών και των ιστορικών συνόλων.” (<http://www.arch.ntua.gr/index.php/lesson/analysi-kai-meleti-istorikon-ktirion>) Στο πλαίσιο του μαθήματος έχει δημιουργηθεί ειδικό ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΑΠΟΘΕΤΗΡΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΩΝ (<https://5a.arch.ntua.gr>), ανοικτό σε όλους όσους ενδιαφέρονται να ερευνήσουν αντίστοιχα θέματα. Στο ηλεκτρονικό αποθετήριο, που συνεχώς συμπληρώνεται με νέες αναλύσεις και ψηφιοποιημένες παλαιότερες εργασίες, υπάρχει πλούσιο αρχείο παραδοσιακών οικισμών από όλη την Ελλάδα.

Τα στοιχεία που καταχωρούνται από τους σπουδαστές με κείμενα, σκίτσα, φωτογραφίες, κ.λπ. αφορούν πολύ περιληπτικά στα ακόλουθα θέματα :

ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Γεωγραφική Θέση - Επικοινωνία - Προσβάσεις, Γενική εικόνα του οικισμού - Σχέση με το φυσικό περιβάλλον, το τοπίο, Ιστορικά στοιχεία, Πληθυσμιακά στοιχεία, Οικονομικές - Παραγωγικές δραστηριότητες, Υφιστάμενο Νομοθετικό Πλαίσιο.

ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

Δομή του Οικισμού: Εξέλιξη μέσα στο χρόνο και μορφή ανάπτυξης (γραμμική, ακτινωτή, φρουριακή διάρθρωση, κλπ.) αρχικός πυρήνας / επεκτάσεις, Πολεοδομική συγκρότηση σε επιμέρους οικιστικές ενότητες - γειτονίες, μορφή του πολεοδομικού ιστού, ειδικά κτίσματα στον πολεοδομικό ιστό, Τρόποι σύνθεσης κτισμάτων και ελεύθερων χώρων. για τη δημιουργία συνόλων.

Δημόσιος Χώρος: Δίκτυο των δρόμων, Πλατείες - πλατώματα - ελεύθεροι χώροι

Ιδιωτικοί ελεύθεροι χώροι - Αυλές Μέγεθος και τρόπος διάταξης σε σχέση προς τα κτίσματα και το δρόμο.

ΤΑ ΚΤΗΡΙΑ

Το Σύνολο: Καταγραφή των παραδοσιακών ιστορικών κτισμάτων που συγκροτούν το οικιστικό σύνολο και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, Κατάσταση διατήρησης, Αλλοιώσεις των κτισμάτων που προκύπτουν από μεταγενέστερες επεμβάσεις,

προσθήκες, νέα υλικά
Αρχιτεκτονικές Τυπολογίες

Δομική Ανάλυση: Κατακόρυφα Φέροντα Συστήματα, Οριζόντια Φέροντα Συστήματα, Συμπληρωματικά Δομικά Στοιχεία

Περιγραφή Τοπικού Δομικού Συστήματος και εξέλιξη στο χρόνο: Περιγραφή τοπικού δομικού συστήματος, Γενική Παθολογία κτισμάτων, Μεταγενέστερες επεμβάσεις

Το αποθετήριο αυτό έχει αποτελέσει πολύτιμη βάση πληροφοριών για περαιτέρω έρευνα σε επίπεδο προπτυχιακό, μεταπτυχιακό, διδακτορικό, αλλά και για δημόσιους φορείς, δήμους, κοινότητες, πολιτιστικούς συλλόγους κλπ. Αξιοσημείωτη επίσης είναι η συνεισφορά του αρχείου του μαθήματος μετά τον σεισμό 2017 στη Βρίσα Λέσβου, όπου καταστράφηκε το μεγαλύτερο μέρος του παραδοσιακού οικισμού και δεν υπήρχε άλλη τεκμηρίωση.

Πολύτιμη πηγή πληροφοριών υψηλότατου επιστημονικού επιπέδου αποτελούν οι καταγραφές οικισμών που γίνονται στο ΔΠΜΣ “Προστασία Μνημείων” στο μάθημα “Προστασία, σχεδιασμός και διαχείριση ιστορικών κτιρίων, συνόλων και τοπίων”. Ειδικότερα για την Κέρκυρα υπάρχουν επίσης ερευνητικά προγράμματα ΕΜΠ και αξιόλογες διπλωματικές εργασίες των αντίστοιχων μεταπτυχιακών ΑΠΘ και ΕΜΠ. Σχετικά με την κατασκευαστική ανάλυση και την σεισμική τρωτότητα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διπλωματική εργασία «Οικοδομικά στοιχεία των πολυώροφων κτηρίων από φέρουσα τοιχοποιία στο Ιστορικό Κέντρο της Κέρκυρας και η συμπεριφορά τους σε σεισμό»

της Μαριλένας Δουκέρη, Πολιτικού Μηχανικού, απόφοιτης του ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων».

και δημιουργική μελλοντική Βιώσιμη Ανάπτυξη του Μνημειακού Συνόλου.

Συμπεράσματα

Στην καταγραφή IRC-HERMeS έχουν αποδελτιωθεί αξιόλογα αστικά και θρησκευτικά κτήρια. Από κατασκευαστικής άποψης οι πληροφορίες που δίδονται είναι πολύ περιορισμένες, όμως μπορούν να αποτελέσουν σημαντική βάση για μελλοντική επεξεργασία.

Τα κτήρια της παλαιάς Πόλης της Κέρκυρας, πέρα από την μεγάλη πρωτογενή πολιτιστική αξία αντιμετωπίζουν σοβαρά δομικά, στατικά, λειτουργικά, αισθητικά προβλήματα, κυρίως λόγω επάλληλων προσθηκών, ανεξέλεγκτης τουριστικής αξιοποίησης, έλλειψης κρατικής μέριμνας και οδηγιών. Επίσης, έχουν σημαντικά προβλήματα παθολογίας, σεισμικής τρωτότητας, πυρασφάλειας και χρήζουν άμεσης ενεργειακής αναβάθμισης. Ορισμένα από τα προβλήματα αυτά ήταν δυνατόν να αναδειχτούν στην παρούσα καταγραφή, όμως αυτό δεν προβλέφθηκε και θα μπορέσει πιθανόν να πραγματοποιηθεί σε μετέπειτα επεξεργασία. Η ιστορική τεκμηρίωση που γίνεται δεν είναι σαφές αν αναφέρεται στη φάση ανέγερσης των κτηρίων ή στη φάση μετέπειτα προσθηκών, καταγεγραμμένων μέσω αδειών δόμησης στο ιστορικό αρχείο της Πόλης. Είναι μεγάλη ευκαιρία να βρεθεί ο κατάλληλος φορέας διαχείρισης και ο ενδεδειγμένος τρόπος ώστε η αξιολογη καταγραφή IRC-HERMeS για την Ιστορική Πόλη της Κέρκυρας να συνεχιστεί ως ανοιχτή βάση δεδομένων, ώστε να εμπλουτίζεται διαρκώς με νέες πληροφορίες που θα την καταστήσουν ακόμα πιο πολύτιμη βάση για την Προστασία, Ανάδειξη

Εικ.3 Χαρακτηριστικά κατασκευαστικά συστήματα και στοιχεία. (Αρχείο Ε. Εφεσίου, ΕΜΠ)

Εικ.4 Χαρακτηριστικά προβλήματα από ηλεκτρική εγκατάσταση, καλώδια, κλιματιστικά, έλλειψη πυρασφάλειας, προσθήκες Ω.Σ. σε εξώστες και τμήματα πατωμάτων, χρώματα, επιγραφές κλπ. (Αρχείο Ε. Εφεσίου, ΕΜΠ)

Documentation of buildings in historic settlements as a tool of urban planning protection

Klimis Aslanidis, Assist. Prof., School of Architecture, Technical University of Crete.

Recording the buildings in historic settlements is a fundamental tool in designing protection for both buildings and settlements. Despite the fact that our traditional building stock is theoretically protected, it is unfortunately being destroyed at an increasing rate. Experience also teaches us that protection for settlements is effective when there is a special management plan (ICOMOS, Valletta, 2011) which includes a long term strategy with methods for intervention in the settlement on an ongoing basis.

The Technical University of Crete's School of Architecture does important work to further this with its courses on recording and restoration and the research activities of the Laboratory for Documentation and Restoration of Historic Buildings and Settlements. The character of most historic towns and villages in Crete has been greatly undermined due to insufficient protection, extensive tourist development and poor quality modern architecture.

However a large number of settlements show significant potential. It is also worth noting that we should not automatically see everything that is new or which deviates from the characteristics of most buildings as undesirable. Taking this line, even interventions made during the interwar period or during the first post-war decades which have elements of popular modernism are considered to be noteworthy. The interesting nature of most settlements in Crete comes from this diversity which reflects the fact that they have been lived in continuously from the Venetian occupation until today. Similar observations can be made about many traditional settlements, especially on the islands.

Εικ. 1 Γαβαλοχώρι Αποκορώνου. Ο οικισμός και οι πρόσφατες επεκτάσεις του. (Αρχείο Κ. Ασλανίδη)
Εικ. 2 Γαβαλοχώρι Αποκορώνου. Επεμβάσεις εκσυγχρονισμού. (Αρχείο Κ. Ασλανίδη)

Η καταγραφή των κτηρίων των ιστορικών οικιστικών συνόλων ως εργαλείο της πολεοδομικής προστασίας

Κλήμης Ασλανίδης, Επίκ. Καθηγητής Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείου Κρήτης

Η καταγραφή των κτηρίων των ιστορικών οικισμών έχει διττό ρόλο. Αφενός αποτελεί τη βάση της μελέτης της αρχιτεκτονικής των οικιστικών συνόλων και αφετέρου συνιστά θεμελιώδες εργαλείο του σχεδιασμού της προστασίας τους. Ο πρώτος ρόλος είναι πολύ σημαντικός, καθώς είναι γνωστό ότι η αρχιτεκτονική των ιστορικών οικιστικών συνόλων της Ελλάδας δεν είναι επαρκώς μελετημένη. Οι διαθέσιμες μελέτες είναι συχνά παλιές, αποσπασματικές και άνισες, με αποτέλεσμα τα κενά στη γνώση για την λεγόμενη «παραδοσιακή» ή και τη λόγια αρχιτεκτονική να παραμένουν μεγάλα, ενώ αυτή καταστρέφεται με αυξανόμενους ρυθμούς, ακόμα και αν τυπικά προστατεύεται. Είναι λυπηρό πως, μέχρι να μελετήσουμε σε βάθος και να κατανοήσουμε τα μυστικά του συνόλου της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής της χώρας, αυτή θα έχει σε μεγάλο βαθμό καταστραφεί από την εγκατάλειψη ή, ακόμα περισσότερο, από τις ανθρώπινες επεμβάσεις (Εικ. 1). Η καταγραφή του κτηριακού αποθέματος, πριν την απώλειά του, είναι επομένως επιτακτική, καθώς η βάση της επιστημονικής γνώσης είναι ασφαλώς η

παρατήρηση.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι, όμως, και η καταγραφή των κτηρίων με στόχο την προστασία των συνόλων. Καθώς έχει περάσει περισσότερος από μισός αιώνας προσπαθειών του Ελληνικού κράτους να προστατεύσει το σπουδαίο μνημειακό απόθεμα των ιστορικών οικισμών, έχει καταστεί σαφές ότι οι προσπάθειες είχαν στις περισσότερες περιπτώσεις παταγώδη αποτυχία, ενώ το μέλλον προβλέπεται δυσόιωνο, καθώς τα πράγματα δεν έχουν καθόλου αλλάξει. Η πολεοδομική προστασία στηρίζεται κυρίως στις απαγορεύσεις και τους περιορισμούς, σε μία χώρα μάλιστα που η τήρηση των κανόνων είναι γενικώς ελαστική. Η ευρωπαϊκή εμπειρία διδάσκει, όμως, ότι η προστασία μπορεί να είναι αποτελεσματική όταν για κάθε προστατευόμενο σύνολο υπάρχει ένα ειδικό σχέδιο διαχείρισης, όπως προβλέπεται από τις αρχές που έθεσε η Γενική Σύνοδος του ICOMOS το 2011 στη Βαλέτα¹, το οποίο πρέπει να περιλαμβάνει τη στρατηγική και τις μεθόδους επέμβασης στον οικισμό σε βάθος χρόνου.

1. https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf

Για να υπάρχει κάτι τέτοιο είναι αυτονόητο ότι πρέπει να γνωρίζουμε ποιο είναι το αντικείμενο του οποίου το μέλλον σχεδιάζουμε. Η καταγραφή αυτή έχει δύο βασικές διαφορές από αυτήν που αφορά στη μελέτη της αρχιτεκτονικής των οικισμών. Είναι λιγότερο απαιτητική ως προς την αναγνώριση των ιδιαίτερων τυπολογικών, μορφολογικών και κατασκευαστικών χαρακτηριστικών των κτηρίων, για την οποία απαιτούνται σχέδια, πλήρη και ακριβή. Ωστόσο, δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο στα ιστορικά κτήρια, αλλά πρέπει να περιλαμβάνει το σύνολο των κατασκευών που υπάρχουν εντός του οικισμού αλλά και στην περιφέρεια αυτού, δεδομένου ότι όλα τα κτήρια, παλιά και νέα, συναποτελούν τον μεταβαλλόμενο οικισμό που καλούμαστε να προστατέψουμε.

Ο ρόλος των επτά αρχιτεκτονικών σχολών που βρίσκονται σήμερα διάσπαρτες στη χώρα μπορεί να είναι πολύ σημαντικός. Γνωρίζουμε καλά τα πολλαπλά οφέλη που αποκομίζουν οι φοιτητές της αρχιτεκτονικής, καθώς εξοικειώνονται με τους ιστορικούς οικισμούς, δεδομένου ότι αφενός γνωρίζουν την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και τεχνολογία και αφετέρου αποκτούν μοναδικές εμπειρίες που τροφοδοτούν τη γενικότερη αρχιτεκτονική τους σκέψη. Γνωρίζουμε επίσης τα οφέλη που προκύπτουν για την έρευνα από την

ενασχόληση των φοιτητών με το αντικείμενο, καθώς οι εργασίες τους καταγράφουν ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο τοπίο, διασώζοντας με αυτόν τον τρόπο πολύτιμες πληροφορίες.

Η Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πολυτεχνείου Κρήτης βρίσκεται σε έναν τόπο με ανεξάντλητο μνημειακό πλούτο, ανεπαρκέστατα μελετημένο. Οι ιστορικές πόλεις και τα χωριά της Κρήτης δυστυχώς έχουν υποστεί σε μεγάλο βαθμό βάνουσες επεμβάσεις και ο χαρακτήρας τους έχει, με ελάχιστες εξαιρέσεις, αλλοιωθεί σε μεγάλο βαθμό. Η ανεπαρκής προστασία, η τουριστική ανάπτυξη, αλλά κυρίως η κακή ποιότητα της τρέχουσας αρχιτεκτονικής είναι οι βασικές αιτίες. Οι επεμβάσεις στο δημόσιο χώρο δεν βοηθούν καθόλου παρά μάλλον επιδεινώνουν την κατάσταση. Ο μνημειακός πλούτος του νησιού, λοιπόν, χάνεται, είτε από τις θεομηνίες είτε από τις άστοχες επεμβάσεις. Ωστόσο, είναι πολύ μεγάλος ο αριθμός των οικισμών με τεράστιες δυνατότητες ανάδειξης και η ανάγκη επέμβασης σε αυτούς είναι επιτακτική, καθώς βρίσκονται σε οριακό σημείο. Τα μαθήματα αποτυπώσεων και αποκαταστάσεων και οι ερευνητικές δραστηριότητες του Εργαστηρίου Τεκμηρίωσης και Αποκατάστασης Ιστορικών Κτηρίων και Συνόλων² στοχεύουν στην καταγραφή και

κατανόηση του μνημειακού πλούτου του νησιού αλλά και στην ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση των φοιτητών στην αποκατάσταση και επανάχρηση των σπιτιών των πόλεων και της υπαίθρου, με σεβασμό στην αυθεντικότητα και διερεύνηση των μεθόδων ένταξης του σύγχρονου αρχιτεκτονικού σχεδιασμού στο ιστορικό περιβάλλον. Ερευνητικές εργασίες φοιτητών της Σχολής, στις οποίες έχει καταγραφεί το σύνολο των κτηρίων παραδοσιακών οικισμών και έχει μελετηθεί η αλλοίωση του χαρακτήρα τους (Εικ. 2, 3), είναι αποκαλυπτικές για την αδυναμία των κρατικών φορέων να αναχαιτίσουν την καταστροφή που συντελείται από τη σύγχρονη οικοδομική δραστηριότητα και αποτελούν χρήσιμα εργαλεία για τους εμπλεκόμενους με την προστασία και ανάπτυξη των οικισμών φορείς³.

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ότι ως αλλοίωση δεν πρέπει να θεωρείται ο,τιδήποτε νέο ή ο,τιδήποτε αποκλίνει από τα χαρακτηριστικά της πλειονότητας των

κτηρίων. Άλλωστε το ενδιαφέρον των περισσότερων οικισμών της Κρήτης δεν βρίσκεται τόσο στην ίδια την αρχιτεκτονική των κατοικιών όσο στην πολυμορφία που έχει προκύψει λόγω της συνεχούς ζωής τους από την Ενετοκρατία μέχρι την εποχή μας (Εικ. 4). Μάλιστα, στα αξιόλογα στοιχεία, αρκετές φορές μπορούν να ενταχθούν επεμβάσεις που έχουν γίνει στην περίοδο του μεσοπολέμου ή και στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες και έχουν τα χαρακτηριστικά ενός λαϊκού μοντερνισμού (Εικ. 5). Αντίστοιχες παρατηρήσεις μπορούν να γίνουν για πολλούς παραδοσιακούς οικισμούς ιδίως στα νησιά. Οι επεμβάσεις λίγο πριν και λίγο μετά τον πόλεμο αποτελούν πλέον μέρος της ταυτότητας των οικισμών. Δυστυχώς είναι τα επόμενα θύματα του εκσυγχρονισμού, που πολλές φορές παίρνει τον χαρακτήρα του αναχρονισμού, κατευθυνόμενος προς μία μάταιη ανάπλαση μίας εικόνας που δεν υπήρξε ποτέ και είναι κάθε άλλο παρά αυθεντική.

2. www.docohibs.tuc.gr

3. Σ.-Ρ. Μάνδη, Α. Αγαπίου, «Γαβαλοχώρι Χανίων. Ζητήματα προστασίας ενός παραδοσιακού συνόλου», Ερευνητική Εργασία, 2020 (<https://dias.library.tuc.gr/view/86589>). Α. Σκαλούμπακα, Ε. Ρέππα, «Βαλτεσινίκο Αρκαδίας: Χαρτογραφώντας την αλήθεια της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στο σήμερα», Ερευνητική εργασία, 2020 (<https://dias.library.tuc.gr/view/85420>)

Εικ. 3 Γαβαλοχώρι Αποκορώνου. Αξιολόγηση του βαθμού εναρμόνισης των νέων κτηρίων με τον οικισμό. Το σκουρότερο μπλε αντιστοιχεί στα κτήρια με μικρότερο βαθμό εναρμόνισης. (Μάνδη & Αγαπίου 2020, βλ. σημ. 3). (Αρχείο Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης)

Εικ. 4 Κεφαλάς Αποκορώνου. Συνύπαρξη στοιχείων διαφορετικών περιόδων. (Αρχείο Κ. Ασλανίδη)

Εικ. 5 Ροδώπου Κισάμου. Λαϊκή αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου. (Αρχείο Κ. Ασλανίδη)

Historic urban ensembles documentation...

Stavros Mamaloukos, Assoc. Professor, Department of Architecture, University of Patras.

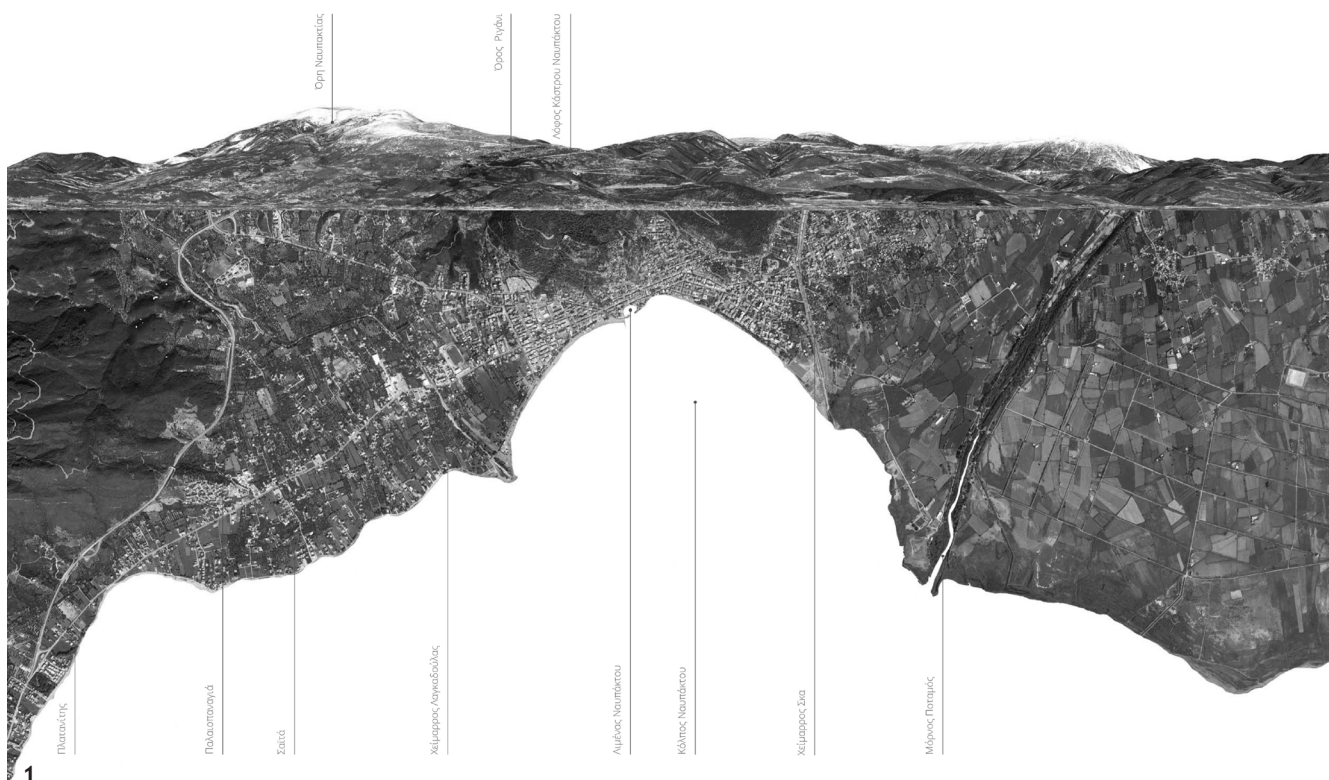
Michalis Papavarnavas, Architect, PhD Candidate, University of Patras.

Restoring historic buildings and complexes is one of the main areas covered by the Department of Architecture at the University of Patras, both at undergraduate and postgraduate level. The courses include teaching the methodology for the documentation and interpretation of historical complexes, mainly from the Middle Ages and later, by studying their urban development and the architecture of the various buildings included in them (fortifications, public and religious buildings, houses, shops etc and special purpose buildings). The teaching is done both at the university and in situ, in complexes and settlements in the area around Patras. To date, Margariti in Thesprotia, Thesprotiko in Preveza; Leontari in Arcadia, Pylos, Nafpaktos, Patras, Lefkada town and Chalkida have all been looked at as part of these courses.

Also, as part of the Research Programme entitled “Recognition, Documentation and Proposals for the Promotion and Protection of the Historic Settlement of Nafpaktos” (2014), 2153 buildings were photographed and documented in terms of their history and design so that this historic settlement can be studied further. It is worth noting that 27 old illustrations (sketches-

engravings-paintings etc.), 528 old photographs (522 land photos & 6 aerial photographs), 373 old drawings and 245 historical documents were found during this research. The object of the 2nd Phase of the programme, which is currently in progress, is to process and arrange the material that was collected with the goal of documenting the urban development of the historic settlement of Nafpaktos, from the 19th century until the present day, and forming proposals to protect and promote the city’s architectural wealth.

Εικ.1 Ναύπακτος. Χάρτης ανάλυσης της ευρύτερης περιοχής μελέτης.
Εικ.2 Ναύπακτος. Δείγμα δελτίου καταγραφής των κτηρίων της πόλης.
(Αρχείο Σ. Μαμαλούκου & Μ. Παπαβαρνάβα)

Καταγραφές ιστορικών πολεοδομικών συνόλων. Ασκήσεις και εφαρμογές

Σταύρος Μαμαλούκος, Αναπλ. Καθηγητής Τμήματος Αρχιτεκτόνων Πανεπιστημίου Πατρών
 Μιχάλης Παπαβαρνάβας, Αρχιτέκτων, Υποψήφιος Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Πατρών

A. ΑΣΚΗΣΕΙΣ

Η σημασία των μαθημάτων αποκατάστασης ιστορικών κτηρίων και συνόλων είναι για το Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Πατρών “προγραμματική”, μια και οι Αποκαταστάσεις αποτελούν μια από τις κύριες κατευθύνσεις του Τμήματος, από την ίδρυσή του το 1999. Στο εξεταζόμενο εδώ αντικείμενο δίνεται μεγάλη σημασία και επενδύεται πολύς κόπος από τα μέλη ΔΕΠ και από τους κατά καιρούς συμβασιούχους διδάσκοντες. Προς την κατεύθυνση αυτή ωθεί, εξάλλου, και η γενική τοποθέτηση του Τμήματος ότι «η Αρχιτεκτονική είναι Μία και Αδιαίρετη», η οποία επιβάλλει μια σφαιρική θεώρηση του ζητήματος της προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και του συσχετισμού της με τη σύγχρονη αρχιτεκτονική, οδηγώντας στο συνδυασμό των μαθημάτων αποκατάστασης με άλλα μαθήματα, όπως με τα μαθήματα αρχιτεκτονικής τεκμηρίωσης, ιστορίας της αρχιτεκτονικής, οικοδομικής τεχνολογίας και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού.

Καταγραφές μνημειακών συνόλων γίνονται κυρίως στα πλαίσια του Μαθήματος Κατεύθυνσης του 8ου εξαμήνου “Αποκαταστάσεις Ιστορικών Κτηρίων και Συνόλων 2” και του Μαθήματος “Συντήρηση

και Αποκατάσταση Μνημείων 2” του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διαχείριση Μνημείων: Αρχαιολογία, Πόλη και Αρχιτεκτονική», σε συνεργασία με το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και το Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Και τα δύο αυτά μαθήματα διδάσκονται από τον Πέτρο Κουφόπουλο και τον ομιλούντα, με τη συνδρομή κατά περίπτωση και κατά καιρούς συμβασιούχων συναδέλφων, όπως ο Γιώργος Αντωνίου, ο Αινείας Οικονόμου, ο Μιχάλης Παπαβαρνάβας και η Ξένη Σίμου. Καταγραφές γίνονται επίσης στα πλαίσια του «Εργαστηρίου Αποκατάστασης Ιστορικών Κτηρίων» που διδάσκεται από τον ομιλούντα, με τη βοήθεια του Μ. Παπαβαρνάβα, της Ξ. Σίμου και άλλων παλιών μας φοιτητών, η συμβολή των οποίων είναι πάντοτε πολύτιμη. Τέλος, καταγραφές έχουν γίνει και στα πλαίσια του Ερευνητικού Προγράμματος με τίτλο «Αναγνώριση, Τεκμηρίωση και Προτάσεις για την Ανάδειξη και Προστασία του Ιστορικού Οικισμού Ναυπάκτου», που παρουσιάζεται στη συνέχεια.

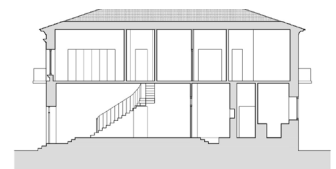
Η διδασκαλία όλων των παραπάνω μαθημάτων βασίζεται στην πεποίθηση ότι, τόσο τα μεμονωμένα μνημεία, όσο - και, συχνά, ακόμη περισσότερο

ΚΤΗΡΙΟ 04

2333_ΟΙΚΙΑ ΚΑΒΟΥΡΑ

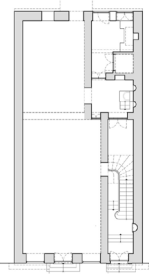
ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ

ΔΙΑΜΗΚΗΣ ΤΟΜΗ

KATOVH A'

KATOVH B'

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ_ΚΛ: 1/250

ΠΑΡΕΛΗΛΗΛΟΓΩΜΑΤΑ		ΑΙΩΝΙΟ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΤΗΡΙΩΝ (ΕΠΙΧΕΙΡΗ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ		ομά
Παιδική Σχολή		Εργαστήριο Αποκατάστασης		
Α. Γενικά στοιχεία - θέση				
Αριθμός οδού	2333	Οδός	ΝΑΥΠΑΚΤΙΑΣ	Πατρών
Αριθμός Ο.Τ.	155	Πολεοδομική	ΚΑΤΩ ΧΕΡΣΙΑ	Αριθμός Ο.Τ.
Παρατηρήσεις	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ			
Β. Πλακωτά				
Όνομα κτηρίου	ΟΙΚΙΑ	Αστική χρήση	Κτοίχιο	Επιμελητική χρήση
Αριθμός ορόφων	2	Ορόφων	Ορόφων	Ορόφων
Υπόγειο	☒	Επιβάθριον		
Επίγειο	☒	Δώμα	Μικτό	Υπό κλίσης στέγη
Κατασκευαστικά στοιχεία Φ.Ο.	Λιθόδομη	☒	Πλινθόδομη	Οπτοπλινθόδομη
Υπό κορυφώντων	Βύλο	☒	Όλα αναρίθμητα	Πλαστικό
Μεταλλογενή κατάσταση	Παραδοσιακά	Μοντέρνα	Νεοκλασσικό	Μεταμοντέρνο
Ενδιαφέροντα μορφολογικά στοιχεία (αίθουσες, θώκος, δάπεδα, ζωγραφικός διάκοσμος)	ΜΟΝΟΤΕΛΕΣ ΕΠΙΒΑΘΡΙΟΝ ΥΠΟ ΚΛΙΣΗΣ ΣΤΕΓΗΣ			
Παρατηρήσεις				
Γ. Ιστορικά στοιχεία				
Χρονολόγηση	17ος - 18ος	Κατασκευή	Επιγραφή	ΙΝΑΙ
Αρχιτεκτονικό - κατασκευαστικό	Αρχιτεκτονικός	Πολιτικός μηχανικός		
Σχεδιαστική ιδέα	Χρονολογία			
Μεταγενέστερες επιμβάσεις	Επιμελητική καθ' ύλην	Επιμελητική		
Ιστορικά στοιχεία	Φωτογραφία	Υ.Α.	ΠΕΚ	Χαρακ.
Υπερπλήρη προστασία				
Παρατηρήσεις				
Δ. Κατάσταση διατήρησης				
Εξ. Κατάσταση διατήρησης	Πολύ καλή	☒	Μέτρια	☒
Διακρινόμενα στοιχεία	Πολύ καλή	☒	Μέτρια	☒
Μεταλλογενή στοιχεία	Πολύ καλή	☒	Μέτρια	☒
Παρατηρήσεις				
Ε. Αρραλότητα				
Αρραλότητα	Αξιοποιήσιμη	☒	Ουδέτερη	☒
Περιγραφή (αριθ.)	Αρχιτεκτονική	Πολυτελής	Ασθητική	
Βαθμιαία αξιολόγηση	Πολυτελής	Εκκεντρική	Μετρίου	Μετρίου
Περιγραφή ολλ.	Ανάγλυφο	Ασπληγος	Επιμελητική	Μετρίου
Διακρινόμενα στοιχεία	Κουφωτό	☒	Εξόχως	Επιμελητική
Προτεινόμενες χαρακτηριστικές	ΙΝΑΙ	☒	ΟΧΙ	
Παρατηρήσεις				
Ζ. Άλλα στοιχεία				
Μεταλλογενή κατηγορίας	Κ	Πατρών	Κ	Κ

2

- τα σύνολα ιστορικών κτηρίων (οικοδομικά συγκροτήματα, οικισμοί, κ.λπ.) φέρουν τη σφραγίδα της ιστορίας τους, η κατανόηση και ερμηνεία της οποίας αποτελεί προϋπόθεση για την όποια επέμβαση προστασίας τους. Από αυτό και μόνο αντιλαμβάνεται κανείς τη σημασία της καταγραφής ως προϋπόθεσης για την οποιαδήποτε πρόταση επέμβασης.

Τα μαθήματα περιλαμβάνουν διδασκαλία της μεθοδολογίας της τεκμηρίωσης και ερμηνείας ιστορικών συνόλων, κυρίως του μεσαιώνα και των νεωτέρων χρόνων, μέσα από τη μελέτη της πολεοδομικής τους εξέλιξης και της αρχιτεκτονικής των διαφόρων κτηρίων που αυτά περιλαμβάνουν (οχυρώσεις, δημόσια και θρησκευτικά κτήρια, κατοικίες, εργαστήρια, καταστήματα κλπ κτίσματα ειδικών χρήσεων). Η διδασκαλία γίνεται από έδρας με εισαγωγικές διαλέξεις και παρουσιάσεις παραδειγμάτων (case studies) και επί τόπου σε σύνολα και οικισμούς της ευρύτερης περιοχής Πατρών, στα οποία πραγματοποιούνται επισκέψεις στα πλαίσια εκπαιδευτικών εκδρομών αλλά και ερευνητικών προγραμμάτων και άλλων ευκαιριών. Η αξιολόγηση των φοιτητών γίνεται μέσα από την εκπόνηση ατομικών εργασιών τεκμηρίωσης και μελέτης της πολεοδομικής εξέλιξης και της αρχιτεκτονικής ενός οικισμού. Αντικείμενο της άσκησης έχουν ως τώρα αποτελέσει το Μαργαρίτι Θεσπρωτίας, το Θεσπρωτικό Πρέβεζας, το Λεοντάρι Αρκαδίας, η Πύλος, η Ναύπακτος, η Πάτρα,

η πόλη της Λευκάδας και η Χαλκίδα. Στη συνέχεια θα δούμε ενδεικτικά κάποια δείγματα προϊόντων των ασκήσεων στους παραπάνω οικισμούς, ξεκινώντας από τον οικισμό του Λεονταρίου Αρκαδίας, η μελέτη του οποίου στα πλαίσια ασκήσεων κατά τα έτη 2008 και 2009 συνέβαλαν αποφασιστικά στην συγγραφή του βιβλίου που πρόσφατα εκδόθηκε από την ΕΛΜΕΤ.

Β. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Στο παράδειγμα της Ναυπάκτου εφαρμόστηκαν οι μέθοδοι καταγραφής που διδάσκονται στο τμήμα, ενώ τα δεδομένα της καταγραφής αξιοποιήθηκαν με σκοπό την περαιτέρω μελέτη του ιστορικού οικισμού. Η καταγραφή έγινε στα πλαίσια προγραμματικής σύμβασης (2014), μεταξύ του Δήμου Ναυπακτίας, του Πανεπιστημίου Πατρών, του ΥΠΠΟΑ και της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, με τίτλο «Αναγνώριση, Τεκμηρίωση και Προτάσεις για την Ανάδειξη και Προστασία του Ιστορικού Οικισμού Ναυπάκτου».

Η Ναύπακτος βρίσκεται στη δυτική Ελλάδα, 25 περίπου χλμ. από τη Πάτρα που αποτελεί το μεγαλύτερο αστικό κέντρο της περιοχής και την έδρα της ευρύτερης διοικητικής περιφέρειας δυτικής Ελλάδας. Πρόκειται για μία από τις ιστορικότερες πόλεις της Ελλάδας, η οποία παρά τις αλλοιώσεις που υπέστη στα μεταπολεμικά χρόνια έχει διατηρήσει στοιχεία του ιστορικού της χαρακτήρα καθώς και ορισμένα σημαντικά μνημεία, όπως λ.χ. τις μεσαιωνικές της

οχυρώσεις, που μαρτυρούν την μακράιωνη ιστορίας της.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την καταγραφή των κτηρίων της Ναυπάκτου αποτελείτο από τα εξής στάδια:

- Επιμερισμός του οικιστικού συνόλου σε τέσσερις βασικούς τομείς. Πραγματοποιήθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε ο κάθε τομέας να περιλαμβάνει παρόμοιο αριθμό οικοδομικών νησίδων και κτηρίων.
- Εντοπισμός και αρίθμηση όλων των οικοδομικών νησίδων.
- Κατανομή του υποβάθρου σε αριθμημένους χάρτες. Το υπόβαθρο (χάρτης) χωρίστηκε σε εικοσιτέσσερα (24) αριθμημένα τμήματα προς διευκόλυνση της έρευνας.

Τα δελτία που διαμορφώθηκαν για τις ανάγκες της καταγραφής συντάχθηκαν μετά από έρευνα παλαιότερων παραδειγμάτων, τόσο από το Πανεπιστήμιο Πατρών όσο και άλλων Πανεπιστημίων Ελληνικών και ξένων. Η εργασία πεδίου περιλάμβανε την καταγραφή των στοιχείων στα δελτία, τον εντοπισμό χαρακτηριστικών ιστορικών κτισμάτων, την σχεδιαστική και φωτογραφική τους τεκμηρίωση. Η εργασία πραγματοποιήθηκε κατά κύριο λόγο από φοιτητές και απόφοιτους του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών, οπότε και καταγράφηκαν συνολικά 2153 κτήρια.

Η επεξεργασία των δεδομένων της καταγραφής περιλάμβανε την αποδελτίωση, τον έλεγχο και την ψηφιοποίηση των συμπληρωμένων δελτίων σε βάση δεδομένων. Συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε ανάπτυξη και σχεδιασμός θεματικής βάσης δεδομένων για την καταχώρηση όλων των στοιχείων της καταγραφής, καθώς και ανάπτυξη συστήματος GIS και θεματικής χαρτογραφίας, για την παράλληλη δημιουργία χωρικής βάσης δεδομένων.

Παράλληλα με την καταγραφή, πραγματοποιήθηκε

αρχαιολογική έρευνα για τη συλλογή παλαιών απεικονίσεων, αεροφωτογραφιών, ιστορικών χαρτών και διαγραμμάτων του ιστορικού οικισμού, τα οποία επίσης συμπεριελήφθησαν στη βάση δεδομένων. Επιγραμματικά, κατά τη διάρκεια της έρευνας εντοπίστηκαν τα κάτωθι:

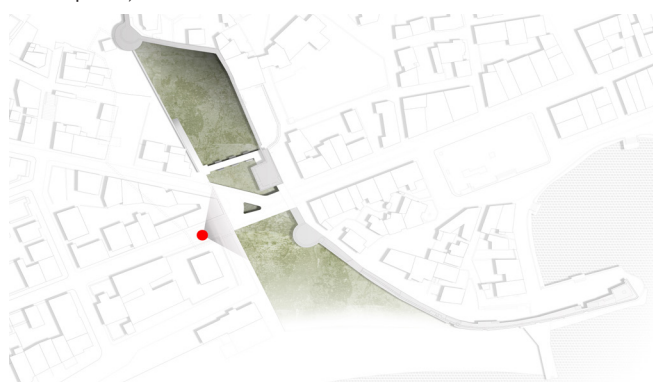
- 27 Παλαιές Απεικονίσεις (Σκίτσα-Γκραβούρες-Πίνακες κλπ)
- 528 Παλαιές Φωτογραφίες (522 Χερσαίες Λήψεις & 6 Αεροφωτογραφίες)
- 373 Παλαιά Σχέδια
- 245 Ιστορικά Έγγραφα

Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν κατά την Α΄ Φάση της καταγραφής αποτέλεσαν την πρώτη ύλη για την ολοκλήρωση της Β΄ Φάσης του προγράμματος, που είναι σε εξέλιξη. Αντικείμενο της Β΄ Φάσης αποτελεί η επεξεργασία και σύνθεση του υλικού που συλλέχθηκε κατά τη διάρκεια της Α΄ Φάσης, με σκοπό την τεκμηρίωση της πολεοδομικής εξέλιξης του ιστορικού οικισμού της Ναυπάκτου, από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα, καθώς και τη διαμόρφωση προτάσεων για την προστασία και ανάδειξη του αρχιτεκτονικού πλούτου της πόλης.

Εικ.3 Ναύπακτος. Ανατολική τάφρος, άποψη από τα νοτιοανατολικά. Διάγραμμα ανάλυσης της τάφρου.

Εικ.4 Ναύπακτος. Ανατολική τάφρος, άποψη από τα νοτιοανατολικά. Επεξεργασία πρότασης ανάδειξης της ανατολικής τάφρου.

Εικ.5 Ναύπακτος. Δυτική τάφρος, άποψη από τα δυτικά. Επεξεργασία πρότασης ανάδειξης της δυτικής τάφρου. (Αρχειό Σ. Μαμαλούκου & Μ. Παπαβαρνάβα)

Conclusions from the programme for a common protection and development strategy

Eleni Maistrou, Architect, Emeritus Professor
NTUA

The presentation of the results of the actions of the program, gave the opportunity to hear the general problems of the cities and the issues that concern their inhabitants, while at the same time, the participants recognized the contribution of the program in informing and raising awareness of the public and municipal authorities. The management strategy of historic cities should be based on:

- Development of a common innovative digital system for managing, protecting, and promoting Cultural Heritage for the participating countries with pilot implementations for Corfu, Samoa, Gjirokastra and Ohrid settlements.
- Improvement of each settlement's capacity to promote and reuse its outstanding buildings
- Identification and promotion of the common cultural architectural heritage of Greece, Albania and FYROM
- Composition of a common plan at local and trans-boundary levels - for alternative thematic tourism in relation to the human environment
- Raising awareness of citizens in matters of protection and restoration of cultural Heritage
- Development of educational tools for teachers and students to enhance cultural Heritage courses.

Through the discussions that took place during the two programme's meetings, both the common and the particular problems and challenges of the four cities emerged. The lack of preparation for dealing with natural hazards - earthquakes, fires, floods -, the inadequacy of the legal framework and related building controls that result in incorrect interventions and alterations of historic structures, the high cost of maintenance of historic buildings combined with the lack of financial facilities, and the lack of participatory procedures, are some of the common problems that arose during the discussions.

Συμπερασμάτα από το πρόγραμμα για μια κοινή στρατηγική προστασίας και ανάπτυξης

Ελένη Μαΐστρου, Αρχιτέκτων, ομότιμη
καθηγήτρια ΕΜΠ

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων των δράσεων του προγράμματος, έδωσαν την ευκαιρία να ακουστούν τα γενικότερα προβλήματα των πόλεων και τα ζητήματα που απασχολούν τους κατοίκους τους, ενώ παράλληλα, οι συμμετέχοντες αναγνώρισαν τη συμβολή του προγράμματος στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού αλλά και των δημοτικών αρχών.

Μέσα από τις συζητήσεις που αναπτύχθηκαν στις δυο συναντήσεις του προγράμματος, προέκυψαν τόσο τα κοινά, όσο και τα ιδιαίτερα προβλήματα και προκλήσεις των τεσσάρων πόλεων.

Η έλλειψη προετοιμασίας για την αντιμετώπιση φυσικών κινδύνων -σεισμοί, φωτιά, πλημμύρα-, η ανεπάρκεια του νομικού πλαισίου και σχετικών ελέγχων δόμησης που έχουν ως αποτέλεσμα λανθασμένες επεμβάσεις και αλλοιώσεις των ιστορικών κατασκευών, το μεγάλο κόστος συντήρησης των ιστορικών κτιρίων σε συνδυασμό με την έλλειψη οικονομικών διευκολύνσεων, και η έλλειψη συμμετοχικών διαδικασιών, είναι μερικά από τα κοινά προβλήματα που προέκυψαν κατά τις συζητήσεις.

Ιδιαίτερα προβλήματα που απαντώνται στο Αργυρόκαστρο αλλά και στο άνω Βαθύ -που μάλιστα πλήγηκε πρόσφατα και από σεισμό- είναι η εγκατάλειψη των ιστορικών κτιρίων, σε αντίθεση με τον υπερτουρισμό που αναπτύσσεται στην Αχρίδα και στην Κέρκυρα. Και οι δυο κατηγορίες προβλημάτων έχουν άμεση επίπτωση στη μορφή των κτιρίων και στη λειτουργία του δημόσιου χώρου.

Αναδείχθηκε ως εκ τούτου, ότι μια κοινή στρατηγική των τεσσάρων πόλεων που θα έχει ως στόχο την προστασία της ιστορικής φυσιογνωμίας τους παράλληλα με την ανάπτυξή τους σύμφωνα με τις αρχές της αειφορίας, θα πρέπει να αντιμετωπίζει τις προκλήσεις με την εκπόνηση ολοκληρωμένων διεπιστημονικών μελετών και χωρικών σχεδίων που θα καταλήγουν σε ένα σχέδιο Διαχείρισης της εξέλιξης των πόλεων.

ΟΑπό τα παραπάνω προκύπτει η ανάγκη ενός ευρύτερου σχεδιασμού οργάνωσης της λειτουργίας και συγχρόνως προστασίας της πόλης, καθώς, όπως και η Χάρτα του Άμστερνταμ (1975)¹ επισημαίνει, «η διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς πρέπει να ενταχθεί στον χωροταξικό και πολεοδομικό

σχεδιασμό». Και η Σύμβαση της Γρανάδας (1985) η οποία κυρώθηκε από την Ελλάδα με το νόμο 165/1988² «θέτει την προστασία της Αρχιτεκτονικής κληρονομιάς μεταξύ των ουσιαστικών στόχων του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού», ενώ η Χάρτα Ιστορικών Πόλεων -χάρτα της Washington- (1987)³ αναφέρει ότι «η διαφύλαξη των πόλεων αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα μιας πολιτικής συνυφασμένης με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη και πρέπει να λαμβάνεται υπόψη σε όλα τα χωροταξικά και πολεοδομικά σχέδια».

Τέλος, το πλέον πρόσφατο θεωρητικό κείμενο για την προστασία και διαχείριση των ιστορικών πόλεων, οικισμών και αστικών περιοχών, οι ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ VALETTA⁴ -που υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση του ICOMOS το 2011- επικαιροποιούν και συμπληρώνουν την Χάρτα Ιστορικών Πόλεων (1987) και αναφέρονται στην ανάγκη σύνταξης σχεδίου διαχείρισης που θα καθορίζει με λεπτομέρεια τις απαραίτητες στρατηγικές και τα εργαλεία που απαιτούνται για την προστασία της κληρονομιάς και τα οποία ταυτόχρονα θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες της σύγχρονης ζωής. Το Σχέδιο Διαχείρισης περιλαμβάνει κείμενα νομοθετικά, οικονομικά, διοικητικά και κατευθύνσεις διατήρησης, καθώς και Σχέδια Διατήρησης και Παρακολούθησης.

Και ακόμη, η στρατηγική της διαχείρισης των ιστορικών πόλεων θα πρέπει να βασίζεται⁵:

- στην κατανόηση των αξιών των ιστορικών πόλεων και στην ευρεία κοινωνική συναίνεση, εκπαίδευση, ενημέρωση ευαισθητοποίηση των πολιτών, για τη συμμετοχή τους στο σχεδιασμό της προστασίας της πόλης.
- στο συνδυασμό των στόχων της προστασίας με άλλους στόχους π.χ ανάπλασης της κατοικίας, αισθητικής αναβάθμισης των πόλεων, συμπλήρωσης του απαραίτητου κοινωνικού και πολιτιστικού εξοπλισμού, δημιουργία δημόσιων υπηρεσιών και εξυπηρετήσεων κλπ.
- στην υιοθέτηση πολιτικών προστασίας από όλους τους δημόσιους φορείς που ασχολούνται με τα ζητήματα της πόλης.
- στην επίλυση των τυχόν συγκρουόμενων συμφερόντων μεταξύ των διαφορετικών ομάδων πολιτών π.χ. μεταξύ κατοίκων και καταστηματαρχών σε τουριστικές περιοχές.
- στην προσέλκυση επενδύσεων που δεν καταστρέφουν το περιβάλλον.
- στην εξεύρεση οικονομικών πόρων για την κάλυψη του κόστους των απαιτούμενων έργων αποκατάστασης και ανάπλασης και τη θέσπιση οικονομικών κινήτρων και μηχανισμών οικονομικής στήριξης
- στην εξασφάλιση ανθρώπινου δυναμικού που θα ασχολείται άμεσα ή έμμεσα με τα παραπάνω θέματα (εθελοντικές οργανώσεις, ερευνητικά

κέντρα)

- στην ύπαρξη παραδοσιακών υλικών και εξειδικευμένων τεχνητών και συγκεκριμένες δράσεις για την αναβίωση η διατήρηση των παραδοσιακών τεχνικών που σταδιακά εξαφανίζονται
- στη διατύπωση αναπτυξιακών προτάσεων όπως προώθηση ειδικών μορφών τουρισμού, ενίσχυση παραδοσιακών δραστηριοτήτων κα.
- Στη διαδικασία αυτή, η ευαισθητοποίηση και ενημέρωση των πολιτών με στόχο τη συμμετοχή τους και τα αντίστοιχα εκπαιδευτικά προγράμματα, αποτελούν απαραίτητη παράμετρο για την επιτυχία του συνδυασμένου στόχου προστασίας και ανάπτυξης των πόλεων με τις αρχές της αειφορίας.

Και καθώς οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα αναγνώρισαν την προσφορά του με την καταγραφή των σημαντικών ιστορικών κτιρίων των πόλεων που πραγματοποιήθηκε, με την ενημέρωση των πολιτών και με την ευαισθητοποίηση των μαθητών, η παραπάνω στρατηγική, με εξειδίκευσή της στην κάθε πόλη, μπορεί να αποτελέσει μια ακόμη συμβολή του προγράμματος.

1. <https://rm.coe.int/090000168092ae41>
2. <https://www.e-nomothesia.gr/kat-arxaiotites/nomos-2039-1992-phek-61a-13-4-1992.html>
3. https://www.icomos.org/charters/towns_e.pdf
4. https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf
5. Βλέπε σχετική βιβλιογραφία: Bernard Melchior Feilden, Jukka Jokilehto "Management Guidelines for World Heritage Sites" ICCROM 1993 Robert Pickard "Management of Historic Centers" Spon Press 2001 UNESCO World Heritage Center. "Managing Historic Cities"2010

SAK's work for the conservation and enhancement of architectural heritage

The Architectural Heritage Council (SAK) of ELLET is active for the preservation and promotion of architectural heritage and for raising awareness through scientific publications, workshops and exhibitions. SAK coordinates and supervises restoration studies of important monuments, which implementation in many cases is funded through European programmes.

Many of those exemplary restorations have received Europa Nostra Awards, with the restoration of St. Kyriaki in Naxos being the most recent example. Selected monuments awarded by Europa Nostra were recently exhibited at Fethiye Mosque in the archaeological site of Roman Agora in Athens, in combination with guided tours and lectures, given by prominent experts, partners of ELLET.

“Greek Historic Houses” is another important initiative, in collaboration with the European Historic Houses Association, aiming to raise awareness for the value of architectural heritage, through the opening of historic houses to the public.

SAK organizes conferences to raise awareness and to bridge the gap between experts and the wider public regarding the local architectural heritage, with the recent examples of Kastania in Mani, Campos in Chios and the island of Patmos. A recent publication promotes the history and architectural morphology of the Leontari settlement in Arcadia and raises issues concerning its protection.

SAK participates in the project “S.O.S.” and proposes interventions for the protection of monuments and ensembles under threat, such as Vlychada in Santorini and the archaeological site of Salamina, as well as for the preservation of the traditional wooden fishing boats (kaikia). SAK supports the LIFE-IP AdaptInGR programme in the field of cultural heritage adaptation to climate change and has scientifically supported the European INTERREG Balkan-MED project “Interregional Cultural Heritage Management e-System” (IRC-HERMeS), the conclusions of which are presented in present issue.

Για την παρούσα έκδοση αντλήθηκαν πληροφορίες από τις παρακάτω πηγές: / The following sources have been used for this publication:

- <https://irc-hermes.eu>
- <https://hermoupolis.omeka.net>
- <http://www.ellet.gr>
- <https://whc.unesco.org/en/list>
- <https://www.europanostra.org>

Το έργο του ΣΑΚ για την διατήρηση και ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς

Το Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (ΣΑΚ) της ΕΛΛΕΤ ασχολείται συστηματικά με δράσεις διάσωσης και ανάδειξης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και δράσεις ευαισθητοποίησης με επιστημονικές εκδόσεις, ημερίδες και εκθέσεις.

Αναθέτει και παρακολουθεί την εκπόνηση μελετών αποκατάστασης σημαντικών μνημείων, πολλές εκ των οποίων εξασφαλίζουν χρηματοδότηση των έργων μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Σε συνεργασία με τις τοπικές Εφορείες Αρχαιοτήτων, το ΣΑΚ υλοποιεί πρότυπες αναστηλώσεις μνημείων που έχουν κερδίσει ευρωπαϊκές διακρίσεις, με πρόσφατο παράδειγμα την αποκατάσταση της Αγίας Κυριακής στη Νάξο.

Επιλεγμένα μνημεία, βραβευμένα από την Europa Nostra, παρουσιάστηκαν σε έκθεση στο μνημείο Φετιχιέ Τζαμί (2019), παρουσία της Υπουργού Πολιτισμού, που συνδυάστηκε με επιστημονικές ξεναγήσεις και ομιλίες διακεκριμένων επιστημόνων, συνεργατών της ΕΛΛΕΤ.

Σημαντική είναι η δράση «Επισκέψιμα Αρχοντικά» που πραγματοποιείται σε συνεργασία με τον πανευρωπαϊκό σύνδεσμο European Historic Houses Association, με στόχο την ευαισθητοποίηση των πολιτών για την αξία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, μέσω του ανοίγματος ιστορικών κατοικιών στο ευρύ κοινό.

Το ΣΑΚ οργανώνει επιστημονικές ημερίδες για την ανάδειξη της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς και την ευαισθητοποίηση των πολιτών, με πιο πρόσφατες τις ημερίδες για την Καστάνια Μάνης, τον Κάμπο της Χίου και το νησί της Πάτμου, ενώ πρόσφατη έκδοση προβάλλει την ιστορία και την αρχιτεκτονική φυσιογνωμία του Λεονταρίου Αρκαδίας και θέτει ζητήματα προστασίας του οικισμού.

Μετέχει επίσης στο πρόγραμμα «S.O.S.», με παρεμβάσεις για την προστασία απειλούμενων μνημείων και συνόλων, όπως η Βλυχάδα στη Σαντορίνη, ο αρχαιολογικός χώρος της Σαλαμίνας και η διάσωση των παραδοσιακών ξύλινων αλιευτικών καϊκιών.

Το ΣΑΚ υποστηρίζει το πρόγραμμα LIFE-IP AdaptInGR στον τομέα της προσαρμογής της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κλιματική αλλαγή και υποστήριξε επιστημονικά το ευρωπαϊκό πρόγραμμα INTERREG Balkan-MED “Interregional Cultural Heritage Management e-System” (IRC-HERMeS), τα συμπεράσματα του οποίου παρουσιάζονται στο παρόν τεύχος.

Οι φωτογραφίες στις οποίες δεν αναφέρεται προέλευση προέρχονται από το αρχείο του προγράμματος IRC-HERMeS / All photographs are from the IRC-HERMeS project's archive if not stated otherwise.

ELLINIKI ETAIRIA - Society for the Environment and Cultural Heritage

ELLINIKI ETAIRIA - Society for the Environment and Cultural Heritage (ELLETT) - is a nonprofit, non-governmental organization founded in 1972 and is the official representative of Europa Nostra in Greece. ELLETT is one of the partners in the IRC-HERMES project, and provides its expert support to the participating Municipalities in registering and assessing the architectural heritage, in drafting the documentation reports concerning the historic development of the four sites and in reviewing the results of the digital documentation of the architectural and construction characteristics of their historic buildings. It is also responsible for the dissemination and promotion of the project's results in four languages, and in aiding in the organization of local workshops and the production of the relevant educational material.

Programme participants

E. Maistrou, Professor Emerita National Technical University of Athens (NTUA) & Chairman of SAK, ELLETT /
M. Tsoskounoglou, Member of ELLETT's Board /
Y. Kourmadas & E. Angeli, Conservation architects /
Dr. M. Lazoglou, Programme manager /
N. Varouchaki, Conservation architect & SAK's Associate

Financial Support

Alexandra Mamaliga Prokopiou

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος & Πολιτισμού (ΕΛΛΕΤ), σωματείο μη κερδοσκοπικό, μη κυβερνητικό και επίσημος εκπρόσωπος της Europa Nostra στην Ελλάδα, συμμετέχει ως εταίρος στο πρόγραμμα, στηρίζοντας επιστημονικά τους Δήμους των τεσσάρων πόλεων στην καταγραφή και αξιολόγηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς τους, στη σύνταξη κειμένων τεκμηρίωσης της ιστορικής εξέλιξης και διαμόρφωσης της φυσιογνωμίας τους και στην αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της ψηφιακής καταγραφής των αρχιτεκτονικών και κατασκευαστικών χαρακτηριστικών των ιστορικών κτηρίων τους. Επίσης, έχει αναλάβει τη διάχυση και προβολή των αποτελεσμάτων του προγράμματος σε τέσσερις γλώσσες, την επιστημονική συμβολή στη διοργάνωση τοπικών ενημερωτικών εργαστηρίων και την παραγωγή σχετικού εκπαιδευτικού υλικού.

Συντελεστές προγράμματος

E. Μαΐστρου, Ομότιμη καθηγήτρια Ε.Μ.Π. & Πρόεδρος ΣΑΚ, ΕΛΛΕΤ /
M. Τσοσκούνου, Μέλος Δ.Σ. ΕΛΛΕΤ /
Γ. Κουρμάδας & Ε. Αγγέλη, Αρχιτέκτονες Μηχανικοί - Αναστηλωτές /
Δρ. Μ. Λάζογλου, Διαχειριστής Προγράμματος /
N. Βαρουχάκη, Αρχιτέκτων Μηχανικός & Συνεργάτης ΣΑΚ

Οικονομική Στήριξη

Αλεξάνδρα Μαμαλίγκα Προκοπίου

Publication editors
Elina Angeli
Nefeli Varouchaki

Επιμελητές έκδοσης
Ελίνα Αγγέλη
Νεφέλη Βαρουχάκη

ΔΗΜΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΔΗΜΟΣ ΣΑΜΟΥ

Interreg

EUROPEAN UNION

Balkan-Mediterranean IRC-HERMES

Το πρόγραμμα IRC-HERMES συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και Εθνικούς Πόρους των συμμετεχουσών χωρών, μέσω του προγράμματος συνεργασίας INTERREG Balkan - Mediterranean 2014-2020 - Αρ. Σύμβασης Επιχορήγησης BMP1/2.1/2321/2018.

IRC-HERMES project has been co-funded by the European Union and National Funds of the participating countries under the INTERREG Balkan-Mediterranean 2014-2020 cooperation programme - Subsidy Contract No. BMP1/2.1/2321/2018

www.irc-hermes.eu

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

ELLINIKI ETAIRIA
Society for the Environment and Cultural Heritage

Τριπόδων 28, Πλάκα - 105 58 Αθήνα
28 Tripodon str, Plaka - GR 10558 Athens, Greece
T: (+30) 210 32 25 245 (εσωτ. 2 | ext. 2)
E: elet@ellinikietairia.gr

www.ellet.gr

ISBN 978-960-99550-9-6

ΑΘΗΝΑ / ATHENS 2021

